S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE HÂRTIE VIDALON VĂRGATĂ, DOUĂZECI ŞI CINCI DE EXEMPLARE NEPUSE IN COMERŢ, NUMEROTATE DELA 1 LA 25.

Emil Cioran, PE CULMILE DISPERĂRII. Operă premiată de Comitetul pentru premierea scriitorilor tineri needitaţi. Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II".

EMIL CIORAN

PE CULMILE DISPERĂRII

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II"
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1934

A FI LIRIC

Dece nu putem rămânea închişi în noi înşine? Dece umblăm după expresie şi după formă, încercând să ne golim de conţinuturi şi să sistematizăm un proces haotic şi rebel? N'ar fi mai fecundă o abandonare în fluiditatea noastră interioară, fără gândul unei obiectivări, sorbind doar cu o voluptate intimă toate fierberile şi agitaţiile lăuntrice? In acest caz am trăi cu o intensitate infinit bogată întreagă acea creştere interioară pe care experienţele spirituale o dilată până la plenitudine. Trăiri multiple şi diferenţiate se contopesc şi se desvoltă într'o efervescenţă din cele mai fecunde. O sensaţie de actualitate, de prezenţă complexă a conţinuturilor sufleteşti se naşte ca un rezultat al acestei creşteri, asemănătoare unei înălţări de valuri sau unui paroxism muzical. A fi plin de tine însuţi, nu în sens de orgoliu, ci de bogăţie, a fi chinuit de o infinitate internă şi de o tensiune extremă, înseamnă a trăi cu atâta intensitate încât simţi cum mori din cauza vieţii. Este atât de rar acest sentiment şi atât de ciudat, încât ar trebui să-l trăim cu strigăte. Simt cum ar trebui să mor din cauza vieţii şi mă întreb dacă are vreun sens căutarea unei explicaţii. Când tot ce ai tu ca trecut sufletesc palpită în tine într'un moment

de nemărginită încordare, când o prezență totală actualizează experiențe închise și când un ritm își pierde echilibrul și uniformitatea, atunci din culmile vieții ești prins în moarte fără a avea acea groază în fața ei care însoțește obsesiunea chinuitoare a morții. Este un sentiment analog cu acela pe care-l au amanții când în culmea fericirii le apare trecător, dar intens, imaginea morții, sau cu momentele de nesiguranță când într'o iubire născândă apare presentimentul unui sfârșit sau al unei părăsiri.

Sunt prea puțini aceia cari pot suporta astfel de experiențe până la sfârșit. Există totdeauna o primejdie serioasă în menținerea unor conținuturi cari se cer obiectivate, în închiderea unei energii cu tendință de explozie, deoarece poți atinge un moment când nu mai poți stăpâni o energie debordantă. Și atunci prăbușirea rezultă dintr'un prea plin. Sunt trăiri și obsesiuni cu cari nu se poate viețui. Nu este atunci o salvare în a le mărturisi? Experiența teribilă și obsesiunea îngrozitoare a morții atunci când sunt păstrate în conștiință devin ruinătoare. Vorbind despre moarte, ai salvat ceva din tine, dar în același timp a murit ceva din propria ființă, deoarece conținuturile obiectivate își pierd actualitatea din conștiință. Din acest motiv, lirismul reprezintă o pornire de risipire a subiectivității; căci el indică o efervescență a vieții în individ care nu poate fi stăpânită, ci pretinde necontenit expresie. A fi liric înseamnă a nu putea rămânea închis în tine însuți. Această necesitate de exteriorizare este cu atât mai intensă cu cât lirismul este mai interior, mai profund și mai concentrat. Pentru ce e liric omul în suferință și în iubire? Pentrucă aceste stări, deși diferite ca natură și orientare, răsar din

fondul cel mai adânc şi mai intim al fiinţei noastre, din centrul substanţial al subiectivităţii, care este un fel de zonă de proecţie şi radiere. Devii liric atunci când viaţa din tine palpită într'un ritm esenţial şi când trăirea este atât de puternică încât sintetizează în ea întreg sensul personalităţii noastre. Ceeace este unic şi specific în noi se realizează într'o formă atât de expresivă, încât individualul se ridică în planul universalului. Experienţele subiective cele mai adânci sunt şi cele mai universale, fiindcă în ele se ajunge până la fondul originar al vieţii. Adevărata interiorizare duce la o universalitate, inaccesibilă acelora cari rămân într'o zonă periferică. Interpretarea vulgară a universalităţii vede în aceasta mai mult o formă de complexitate în întindere, decât o cuprindere calitativă, bogată. De aceea, ea vede lirismul ca un fenomen periferic şi inferior, produs al unei inconsistenţe spirituale, în loc să observe că resursele lirice ale subiectivităţii indică o prospeţime şi o adâncime lăuntrică dintre cele mai remarcabile.

Sunt oameni cari devin lirici numai în momentele capitale ale vieţii lor; unii numai în agonie, când se actualizează întregul lor trecut şi-i năpădeşte ca un torent. Cei mai mulţi însă devin în urma unor experienţe esenţiale, când agitaţia fondului intim al fiinţei lor atinge paroxismul. Astfel, oameni înclinaţi în spre obiectivitate şi impersonalitate, străini de ei înşişi şi străini de realităţi profunde, odată prizonieri ai iubirii încearcă un sentiment care actualizează toate resursele personale. Faptul că aproape toţi oamenii fac poezie atunci când iubesc dovedeşte că mijloacele gândirii conceptuale sunt prea sărace pentru a exprima o infinitate internă şi că lirismul interior îşi găseşte un mod adequat de obiectivare

numai cu un material fluid şi iraţional. Nu se petrece un caz analog cu experienţa suferinţei? N'ai bănuit niciodată ce ascunzi în tine şi ce ascunde lumea, trăiai periferic şi mulţumit, când cea mai serioasă experienţă după experienţa morţii (ca presentiment al muririi), experienţa suferinţei, pune stăpânire pe tine şi te transportă într'o regiune de existenţă infinit complicată, în care subiectivitatea ta se frământă ca'ntr'un vârtej. A fi liric din suferinţă însemnează a realiza acea ardere şi purificare interioară în care rănile încetează de a mai fi numai manifestări exterioare, fără complicaţii adânci, ci participă la sâmburele fiinţei noastre. Lirismul suferinţei este un cântec al sângelui, al cărnii şi al nervilor. Suferinţa adevărată izvorăşte din boală. Din acest motiv, aproape toate bolile au virtuţi lirice. Numai aceia cari vegetează într'o insensibilitate scandaloasă, rămân impersonali în cazul bolii, care întotdeauna realizează o adâncire personală.

Nu devii liric decât în urma unei afectări organice şi totale. Lirismul accidental îşi are sursa în determinante exterioare, cari dispărând implicit dispare şi corespondentul interior. Nu există lirism autentic fără un grăunte de nebunie interioară. Este caracteristic faptul că începutul psihozelor se caracterizează printr'o fază lirică în care toate barierele şi limitele obişnuite dispar pentru a face loc unei beţii interioare dintre cele mai fecunde. Astfel se explică productivitatea poetică din fazele prime ale psihozelor. Nebunia ar putea fi un paroxism al lirismului. De aceea ne mulţumim a scrie elogiul lirismului pentru a nu scrie elogiul nebuniei. Starea lirică este o stare dincolo de forme şi sisteme. O fluiditate, o curgere interioară contopeşte într'un

singur elan, ca într'o convergenţă ideală toate elementele vieţii lăuntrice şi crează un ritm intens şi plin. Faţă de rafinamentul unei culturi anchilozate în forme şi cadre, care maschiază totul, lirismul este o expresie barbară. Aici stă de fapt valoarea lui, de a fi barbar, adică de a fi numai sânge, sinceritate şi flacări.

CÂT DE DEPARTE SUNT TOATE!

Nu ştiu absolut deloc pentruce trebue să facem ceva în lumea aceasta, pentru ce trebue să avem prieteni şi aspiraţii, speranţe şi visuri. N'ar fi de-o mie de ori mai preferabilă o retragere într'un colţ îndepărtat de lume, unde nimic din ceeace alcătueşte sgomotul şi complicaţiile acestei lumi să nu mai aibă nici un ecou? Am renunţa atunci la cultură şi la ambiţii, am pierde totul şi n'am câştiga nimic. Dar ce să câştigi în lumea aceasta? Sunt unii pentru cari orice câştig n'are nici o importanţă, cari sunt iremediabili nefericiţi şi singuri. Suntem toţi atât de închişi unul altuia! Şi dacă am fi atât de deschişi încât să primim totul dela celălalt sau să-i cetim în suflet până în adâncuri, cu cât i-am lumina destinul? Suntem atât de singuri în viaţă, încât te întrebi dacă singurătatea agoniei nu este un simbol al existenţei umane. Este un semn de mare deficienţă în voinţa de a trăi şi muri în societate. Mai pot exista mângăeri în momentele din urmă? De o mie de ori este mai preferabil să mori undeva singur şi părăsit, când nevăzându-te nimeni poţi să te stingi fără teatru şi poză. Mi-e scârbă de oamenii cari în agonie se stăpânesc şi îşi impun atitudini pentru a

face impresie. Lacrimile nu sunt arzătoare decât în singurătate. Toţi aceia cari se vreau înconjuraţi în agonie de prieteni o fac dintr'o frică şi dintr'o imposibilitate de a suporta momentele finale. Ei vreau să-şi uite în momentul capital de moarte. De ce nu au un eroism infinit, de ce nu încue uşa ca să suporte sensaţiile acelea nebune cu o luciditate şi o teamă dincolo de orice limită?

Suntem atât de separaţi de toate! Şi tot ceeace este nu e inaccesibil? Moartea cea mai adâncă şi mai organică este moartea din singurătate, când însăşi lumina este un principiu de moarte. In astfel de momente eşti separat de viaţă, de iubire, de zâmbete, de prieteni şi chiar de moarte. Şi te întrebi paradoxal dacă mai există altceva decât neantul lumii şi al tău.

A NU MAI PUTEA TRĂI

Sunt experienţe cărora nu le mai poţi supravieţui. După ele simţi cum orice ai face nu mai poate avea nici o semnificaţie. Căci după ce ai atins limitele vieţii, după ce ai trăit cu exasperare tot ceeace oferă acele margini periculoase, gestul zilnic şi aspiraţia obişnuită îşi pierd orice farmec şi orice seducţie. Dacă totuşi trăieşti, aceasta se datorează capacităţii de obiectivare prin care te eliberezi prin scris de aceea încordare infinită. Creaţia este o salvare temporală din ghiarele morţii.

Simt cum trebue să plesnesc din cauza a tot ce-mi oferă viaţa şi perspectiva morţii. Simt că mor de singurătate, de iubire, de disperare, de ură şi de tot ce lumea asta îmi poate oferi. Este ca şi cum în orice trăire m'aşi umfla ca un balon

mai departe decât rezistența lui. In cea mai groaznică intensificare se realizează o convertire în spre nimic. Te dilați interior, crești până la nebunie, până unde nu mai există nici o graniță, la margine de lumină, unde aceasta este furată de noapte și din acel prea plin ca într'un vârtej bestial ești aruncat deadreptul în nimic. Viața desvoltă plenitudinea și vidul, exuberanța și depresiunea; ce suntem noi în fața vârtejului interior care ne consumă până la absurd? Simt cum trozneşte viața în mine de prea multă intensitate dar și cum trozneşte de prea mult dezechilibru. Este ca o explozie pe care n'o poți stăpâni, care te poate arunca și pe tine în aer iremediabil. La marginile vieții ai sensația că nu mai ești stăpân pe viața din tine, că subiectivitatea este o iluzie și că în tine se agită forțe de care n'ai nici o răspundere, a căror evoluție n'are nici o legătură cu o centrare personală, cu un ritm definit și individualizat. La marginile vieții ce nu este prilej de moarte? Mori din cauza a tot ce există și a tot ce nu există. Fiecare trăire este, în acest caz, un salt în neant. Când tot ce ți-a oferit viața ai trăit până la paroxism, până la suprema încordare, ai ajuns la aceea stare în care nu mai poți trăi nimic fiindcă nu mai ai ce. Chiar dacă n'ai străbătut în toate direcțiile aceste trăiri, este suficient să le fi dus la limită pe principalele. Şi când simți că mori de singurătate, de disperare sau de iubire, celelalte împlinesc acest cortegiu infinit dureros. Sentimentul că nu mai poți trăi după astfel de vârtejuri rezultă și din faptul unei consumări pe un plan pur interior. Flăcările vieții ard într'un cuptor închis de unde căldura nu poate ieși. Oamenii cari trăesc pe un plan exterior sunt salvați dela început; dar au ei ce salva, când nu cunosc nici o pri-

mejdie? Paroxismul interiorităţii şi al trăirii te duce în regiunea unde primejdia este absolută, deoarece existenţa care îşi actualizează în trăire rădăcinile ei cu o conştiinţă încordată, nu poate decât să se nege pe ea însăşi. Viaţa este prea limitată şi prea fragmentară pentru a rezista la mari tensiuni. N'au avut toţi misticii după marile extaze sentimentul că nu mai pot continua să trăiască? Şi ce mai pot aştepta dela lumea aceasta acei cari simt dincolo de normal, viaţa, singurătatea, disperarea sau moartea?

PASIUNEA ABSURDULUI

Nu există argumente pentru a trăi. Acela care a ajuns la limită mai poate umbla cu argumente, cu cauze, efecte, consideraţiuni morale, etc.? Evident, nu. Aceluia nu-i mai rămân decât motive nemotivate spre a trăi. In culmea disperării, pasiunea absurdului este singura care mai aruncă o lumină demonică în haos. Când toate idealurile curente, moral, estetic, religios, social, etc.... nu mai pot direcţiona viaţa şi nu-i pot determina o finalitate, atunci cum se mai poate menţine viaţa spre a nu deveni neant? Numai printr'o legare de absurd, prin iubirea inutilului absolut, adică a ceva care nu poate lua o consistenţă, dar, care prin ficţiunea lui poate să stimuleze o iluzie de viaţă.

Trăesc pentrucă munţii nu râd şi viermii nu cântă. O pasiune a absurdului nu se poate naşte decât într'un om în care s'a lichidat totul, dar în care pot să apară groaznice transfigurări viitoare. Aceluia care a pierdut totul nu-i mai rămâne în viaţă decât pasiunea absurdului. Căci ce îl mai

poate impresiona pe el din existenţă? Ce seducţii? Unii zic: sacrificarea pentru umanitate, pentru binele public, cultul frumosului, etc. Nu-mi plac decât oamenii cari au lichidat — chiar pentru scurt timp — cu aceste lucruri. Numai aceia au vieţuit în mod absolut. Şi numai ei au dreptul să vorbească despre viaţă. Poţi reveni la iubire sau la seninătate. Dar revii prin eroism, nu prin inconştienţă. O existenţă care nu ascunde o mare nebunie n'are nicio valoare. Cu ce se deosebeşte de existenţa unei pietre, a unui lemn sau a unui putregai? Dar vă spun: trebue să ascunzi o mare nebunie ca *să vrei* să devii piatră, lemn sau putregai. Când ai gustat toate otrăvitoarele delicii ale absurdului numai atunci eşti deplin purificat, fiindcă numai atunci ai dus lichidarea la ultima expresie. Şi nu este absurdă orice expresie ultimă?

* * *

Sunt oameni cărora le este dat să guste numai otrava din lucruri, pentru cari orice surpriză este o surpriză dureroasă şi orice experienţă un nou prilej de tortură. Dacă se va spune că această suferinţă îşi are motive subiective, ţinând de o constituţie particulară, voi întreba: există un criteriu obiectiv pentru aprecierea suferinţei? Cine ar putea preciza că vecinul meu suferă mai mult decât mine sau că Isus a suferit mai mult decât toţi? Nu există măsură obiectivă, deoarece ea nu se măsoară după excitaţia exterioară sau indispoziţia locală a organismului, ci după modul în care suferinţa este simţită şi reflectată în conştiinţă. Or, din acest punct de vedere, ierarhizarea este imposibilă. Fiecare om rămâne cu suferinţa lui pe care o crede absolută şi neli-

mitată. Şi dacă ne-am gândi la cât a suferit lumea până acum, la agoniile cele mai teribile şi la chinurile cele mai complicate, la morţile cele mai crunte şi la cea mai dureroasă părăsire, la toţi ciumaţii, la toţi cei arşi de vii sau stinşi de foame, cu cât suferinţa noastră ar fi mai redusă? Pe nimeni nu-l poate mângăia în agonie gândul că toţi sunt muritori, precum în suferinţă nimeni nu va găsi o consolare în suferinţa trecută sau prezentă a altora. Căci în această lume organic insuficientă şi fragmentară, individul este pornit să trăiască în mod integral, dorind să facă din existenţa lui un absolut. Orice existenţă subiectivă este un absolut pentru sine însuşi. Din acest motiv, fiecare om trăeşte ca şi cum ar fi centrul universului sau centrul istoriei, şi atunci cum să nu fie suferinţa un absolut? Nu pot înţelege suferinţa altuia pentru a o diminua prin aceasta pe a mea. Comparaţiile în asemenea cazuri n'au nici un sens, deoarece suferinţa este o stare de singurătate interioară, în care nimic din afară nu poate ajuta. Este un mare avantaj că poţi suferi singur. Ce-ar fi dacă faţa omului ar putea exprima adequat toată suferinţa interioară, dacă în expresiune s'ar obiectiva întreg chinul interior? Am mai putea sta de vorbă între noi? N'ar trebui să vorbim atunci cu mâinile pe faţă? Viaţa ar fi realmente imposibilă dacă tot ce avem noi ca infinit de simţire ar fi exprimabil în liniile feţii.

Nimeni n'ar mai îndrăsni să se privească în oglindă, căci o imagine grotescă şi tragică în acelaşi timp ar amesteca în contururile fizionomiei pete şi dungi de sânge, răni cari nu pot fi închise şi şiroaie de lacrimi cari nu pot fi stăpânite. Aş avea o voluptate plină de groază să văd cum izbucneşte în armonia comodă şi superficială de fiecare zi, un vulcan

de sânge, țâșniri roșii ca focul și arzătoare ca desnădejdea, cum toate rănile ființei noastre s'ar deschide iremediabil pentru a face din noi o erupție sângeroasă. Numai atunci am pricepe și am aprecia avantajele singurătății, care ne face suferința atât de mută și de inaccesibilă. Intr'o erupție sângeroasă, într'un vulcan al ființei noastre, întreg veninul supt din lucruri, nu ar fi suficient pentru a otrăvi întreagă această lume? Este atât venin, atâta otravă în suferință!

* * *

Singurătatea adevărată este numai aceea în care te simți absolut izolat între cer și pământ. Nimic nu trebue să devieze atenția dela aceste fenomene ale absolutei izolări, ci o intuiție de o luciditate groaznică trebue să reveleze toată drama finității omului în fața infinitului și neantului acestei lumi. Plimbările singuratice — extrem de fecunde și pericoloase în același timp, — pentru viața interioară, — trebuesc astfel făcute încât nimic din ceeace poate tulbura viziunea izolării omului în lume, să nu intre în preocupările individului. Pentru a intensifica procesul de interiorizare și de convertire în spre ființa ta proprie, plimbările singuratice sunt fecunde numai seara, când nimic din seducțiile obișnuite nu mai pot fura interesul și când revelațiunile asupra lumii răsar din zona cea mai adâncă a spiritului, de acolo de unde s'a desprins de viață, din rana vieții. Câtă singurătate trebue pentru a avea spirit! Câtă moarte în viață și câte focuri lăuntrice! Singurătatea neagă atâta din viață încât înflorirea spiritului rezultată din dislocările vitale, devine aproape insuportabilă. Nu este caracteristic faptul că aceia se ridcă împotriva spiritului, cari au prea mult spirit, cari

cunosc ce boală adâncă a afectat viaţa pentru a se naşte spiritul? Apologia spiritului o fac oamenii sănătoşi şi graşi, cari n'au nici presentimentul a ceeace înseamnă spirit, cari n'au simţit niciodată torturile vieţii şi antinomiile dureroase dela baza existenţei. Cei cari cu adevărat îl simt aceia sau îl tolerează cu orgoliu sau îl prezintă ca pe o calamitate. Nimeni nu este însă încântat în fondul fiinţii lui, de această achiziţie catastrofală pentru viaţă care este spiritul. Şi cum să fi încântat de această viaţă fără farmec, fără naivitate şi fără spontaneitate? Prezenţa spiritului indică totdeauna un minus de viaţă, multă singurătate şi suferinţă îndelungată. Cine vorbeşte de salvarea prin spirit? Nu este absolut deloc adevărat că trăirea în planul imanent al vieţii ar fi fost o trăire anxioasă, din care omul a ieşit prin spirit. Dimpotrivă este cu mult mai adevărat că prin spirit s'a câştigat un desechilibru, o anxietate, dar şi o grandoare. Ce vreţi să cunoască din primejdiile spiritului aceia cari nu cunosc nici măcar primejdiile vieţii? Este un semn de mare inconştienţă în a face apologia spiritului, precum este un semn de mare desechilibru în a face apologia vieţii. Căci pentru omul normal viaţa este o evidenţă; numai bolnavul se încântă şi o laudă spre a nu se prăbuşi. Dar acela care nu mai poate lăuda nici viaţa şi nici spiritul?

EU ŞI LUMEA

Faptul că exist eu dovedeşte că lumea n'are nici un sens. Căci în ce fel pot găsi un sens în frământările unui om, infinit dramatic şi nefericit, pentru care totul se reduce în ultima instanţă la neant şi pentru care legea acestei lumi

este suferinţa? Dacă lumea a permis un exemplar uman de tipul meu, aceasta nu poate dovedi, decât că petele pe aşa zisul soare al vieţii sunt atât de mari încât îi vor ascunde lumina cu timpul. Bestialitatea vieţii m'a călcat şi m'a apăsat, mi-a tăiat aripile în plin sbor, şi mi-a furat toate bucuriile la cari aveam dreptul. Tot zelul meu exagerat şi toată pasiunea nebună şi paradoxală pe care am pus-o pentru a deveni un individ strălucitor, toată vraja demonică pe care am consumat-o pentru a îmbrăca o aureolă viitoare şi întreg elanul pe care l-am risipit pentru renaşterea organică sau o auroră lăuntrică, s'au dovedit mai slabe decât bestialitatea şi iraţionalitatea acestei lumi, care a vărsat în mine toate rezervele ei de negativitate şi otravă. Viaţa nu rezistă la mare temperatură. De aceea, am ajuns la concluzia că oamenii cei mai frământaţi, cu un dinamism lăuntric, dus la paroxism, cari nu pot accepta temperatura obişnuită, sunt meniţi prăbuşirii. Este un aspect al demonismului vieţii, în această ruină a celor cari trăesc în regiuni neobişnuite, dar şi un aspect al insuficienţii ei, care explică de ce viaţa este un privilegiu al oamenilor mediocrii. Numai oamenii mediocrii trăesc la temperatura normală a vieţii; ceilalţi se consumă la temperaturi unde viaţa nu rezistă, unde nu pot respira decât fiind cu un picior dincolo de viaţă. Nu pot aduce nimic în această lume, căci n'am decât o metodă: metoda agoniei. Vă plângeţi că oamenii sunt răi, răsbunători, nerecunoscători sau ipocriţi? Vă propun eu metoda agoniei prin care veţi scăpa temporal de toate aceste defecte. Aplicaţi-o fiecărei generaţii şi efectele vor fi imediat vizibile. Poate în felul acesta pot deveni şi eu folositor umanităţii!

Prin biciu, prin foc sau injecții aduceți pe fiecare om în agonie, la experiența clipelor din urmă, pentruca într'un groaznic chin să încerce marea purificare din viziunea morții. Dați-i apoi drumul și lăsați-l să fugă de groază până când epuizat va cădea jos. Și vă garantez că efectul este incomparabil mai valabil decât toate cele obținute prin căile normale. Dacă aşi putea aşi aduce întreaga lume în agonie, pentru a realiza o purificare din rădăcini a vieții; aşi pune flacări arzătoare și insinuante la aceste rădăcini, nu pentru a le distruge, ci pentru a le da altă sevă și altă căldură. Focul pe care l-aşi pune eu acestei lumi n'ar aduce ruine, ci o transfigurare cosmică, esențială. In acest fel viața s'ar obișnui cu o temperatură înaltă și n'ar mai fi un mediu de mediocrități. Și poate în acest vis nici moartea n'ar mai fi imanentă în viață.

(Rânduri scrise, azi 8 Aprilie 1933, când împlinesc 22 de ani. Am o sensație ciudată când mă gândesc că am devenit la această vârstă specialist în problema morții).

SENTIMENTUL SFÂRȘELII ȘI AL AGONIEI

Cunoașteți sensația groaznică de topire când simți când te irosești ca pentru a curge asemenea unui râu, când îți simți anulată propria prezență într'o lichidare organică? Este ca și cum din tine însuți tot ce are consistență și substanță dispare într'o fluiditate epuizantă după care nu mai rămâi decât cu capul. Vorbesc aici de o sensație precisă și dureroasă, iar nu de una vagă și nedeterminată. Simți că din tine n'a mai rămas decât capul; un cap fără substrat și fără

fundament, lipsit de corp şi izolat ca într'o halucinaţie. Nu este nimic din acea sfârşeală voluptoasă şi vagă pe care o încerci în contemplaţii pe marginea mării sau în unele reverii melancolice, ci o sfârşeală care te consumă şi distruge. Atunci nu-ţi mai convine nici un efort, nici o speranţă şi nici o iluzie. A rămânea tâmpit de catastrofa ta proprie, incapabil să acţionezi sau să gândeşti, cuprins într'un întuneric rece şi apăsător, stingher ca în halucinaţii nocturne sau singuratec ca în clipele de regret, este a ajunge la limita negativă a vieţii, la temperatura absolută, unde ultima iluzie de viaţă va îngheţa. Şi în acest sentiment de sfârşeală se va revela sensul adevărat al agoniei, care nu este luptă din fantezie sau pasiune gratuită, ci sbaterea vieţii în ghiarele morţii cu puţine probabilităţi pentru viaţă. Nu poţi separa gândul agoniei de cel al sfârşelii şi al morţii. Agonia ca luptă? Dar luptă cu cine şi pentru ce? Este absolut falsă interpretarea agoniei ca elan exaltat de propria lui inutilitate sau ca sbucium cu finalitatea în el însuşi. In fond, agonia înseamnă frământare între viaţă şi moarte. Intrucât moartea este imanentă vieţii, aproape întreaga viaţă este o agonie. Decât, eu nu numesc agonice decât momentele dramatice ale acestei lupte între viaţă şi moarte, când fenomenul prezenţei morţii este trăit conştient şi dureros. Agonia adevărată este aceea în care treci în neant prin moarte, când sentimentul sfârşelii te consumă iremediabil şi când moartea învinge. In orice agonie veritabilă este un triumf al morţii, chiar dacă după acele clipe de sfârşeală continui să trăeşti.

Unde este lupta din fantezie în această frământare? Nu are caracter de definitivat orice agonie? Nu este ea asemănătoare unei boli de care nu ne mai putem scăpa,

dar care ne torturează cu intermitențe? Momentele agonice indică o înaintare a morții în viață, o dramă în conștiință, rezultată din ruperea echilibrului dintre viață și moarte. Ele nu sunt posibile decât în acele sensații de sfârșeală cari scoboară viața în spre minusul ei absolut. Frecvența momentelor agonice este un indiciu de descompunere și prăbușire. Moartea este ceva scârbos, este singura obsesie care nu poate deveni voluptoasă. Chiar atunci când vrei să mori, aceasta o faci cu un regret implicit pentru dorința ta. *Vreau să mor, dar îmi pare rău că vreau să mor.* Acesta este sentimentul tuturora acelora cari se abandenează neantului. *Cel mai pervers sentiment este sentimentul morții.* Și când te gândești că sunt oameni cari nu pot dormi din cauza obsesiei perverse a morții! Cum ași vrea să nu mai știu nimic despre mine și despre lumea asta.!

GROTESC ȘI DISPERARE

Dintre formele multiple ale grotescului aceea îmi pare mai ciudată și mai complicată care își are rădăcinile în disperare. Celelalte vizează un paroxism de natură periferică. Decât, aceasta este important, grotescul nu e conceptibil fără un paroxism. Și ce paroxism este mai adânc și mai organic decât acela al disperării? Grotescul nu apare decât în paroxismul stărilor negative, când se realizează mari frământări dintr'un minus de viață; este o exaltare în negativitate.

Și nu este o pornire nebună în spre negativitate, în acea schimonosire bestială, chinuitoare și paradoxală, când

liniile şi contururile feţii deviază în forme de o stranie expresivitate, când orientarea privirii e furată de lumini şi umbre îndepărtate, iar gândul urmează şerpuirile unei astfel de crispări? Adevărata disperare intensă şi iremediabilă nu se poate obiectiva decât în expresii groteşti. Căci grotescul este negaţia absolută a seninătăţii, această stare de puritate, transparenţă şi luciditate, atât de departe de disperare, din care nu pot răsări în primul rând decât haosul şi neantul.

Aţi avut vreodată satisfacţia bestială şi uluitoare de a vă privi în oglindă după nenumărate nopţi de nesomn; aţi simţit tortura insomniilor, când numeri fiecare clipă nopţi întregi, când nu mai eşti decât tu singur în această lume, când drama ta este cea mai esenţială din istorie, iar această istorie nu mai are nici o semnificaţie, nici nu mai există, când în tine cresc cele mai groaznice văpăi, şi existenţa ta apare unică şi singură într'o lume născută numai pentru a-ţi consuma agonia ta, aţi simţit aceste momente nenumărate, infinite ca şi suferinţa, pentruca atunci când vă priviţi să aveţi imaginea grotescului? Este o crispare generală, o schimonosire, o încordare de ultimele clipe, cărora li se asociază o paloare de cea mai demonică seducţie, o paloare de om trecut prin cele mai groaznice prăpăstii de întunerec. Şi nu este acest grotesc răsărit ca o expresie a disperării asemănător unei prăpăstii? Nu are el ceva din vârtejul abisal al marilor adâncimi, din acea seducţie a infinitului care ni se deschide în faţă pentru a ne înghiţi şi căruia ne supunem ca fatalităţii? Ce bine ar fi să poţi să mori aruncându-te într'un gol infinit! Complexitatea grotescului răsărit din disperare rezidă în capacitatea lui de a

indica un infinit lăuntric şi un paroxism de cea mai extremă tensiune. Cum ar mai putea acest paroxism să se obiectiveze în ondulaţiuni plăcute de linii sau în puritate de contururi? Grotescul neagă în mod esenţial clasicul, precum neagă orice idee de stil de armonie sau de perfecţie.

Că el ascunde de cele mai multe ori tragedii intime cari nu se exprimă direct, aceasta este evident pentru cine înţelege formele multiple ale dramatismului interior. Cine şi-a văzut figura în ipostaza grotescă nu se va putea uita niciodată, fiindcă se va teme totdeauna de el însuşi. Disperarea este urmată de o nelinişte extrem de chinuitoare. Şi ce face acest grotesc altceva decât să actualizeze şi să intensifice teama şi neliniştea?

PRESENTIMENTUL NEBUNIEI

Oamenii niciodată nu vor înţelege pentru ce unii dintre ei trebue să înebunească, pentruce există ca o fatalitate inexorabilă intrarea în haos, unde luciditatea nu se poate să dureze mai mult decât un fulger. Paginile cele mai inspirate din care transpiră un lirism absolut, în care eşti prizonierul unei beţii totale a fiinţei, a unei exaltări organice, nu se pot scrie decât într'o astfel de tensiune nervoasă, încât o revenire în spre un echilibru este iluzorie. Nu se mai poate supravieţui normal după asemenea încordări. Resortul intim al fiinţii nu mai susţine evoluţia firească, iar barierele interioare îşi pierd orice consistenţă. Presentimentul nebuniei nu apare decât după experienţe mari şi capitale. Ca şi cum te-ai fi ridicat la înălţimi prea mari unde te apucă

vertigii, începi să te clatini, îţi pierzi siguranţa şi sensaţia normală de imediat şi concret. O mare greutate pare că apasă creerul şi-l strânge ca pentru a-l reduce la o iluzie, deşi numai aceste sensaţii ne descopăr îngrozitoarea realitate organică din care izvorăsc experienţele noastre. Şi în această apăsare, care vrea să te isbească de pământ sau să te arunce în aer, apare groaza ale cărei elemente sunt greu de definit în asemenea caz. Nu este acea groază de moarte, persistentă şi obsedantă care pune stăpânire pe om, şi-l domină până la sufocare, ce se însinuiază în tot ritmul fiinţei noastre pentru a lichida procesul vieţii din noi, ci o groază cu stră-fulgerări, apărând rar, dar intens, ca o turburare subită, dar care elimină pentru totdeauna posibilitatea unei limpezimi viitoare. Este imposibil de a preciza şi defini acest ciudat presentiment al nebuniei. Ceeace este într'adevăr îngrozitor în el rezultă din faptul că noi presimţim în nebunie o pierdere totală în viaţă, că pierdem tot în mod iremediabil, deja trăind. Continuu să respir sau să mănânc, dar am pierdut tot ce eu am adăugat funcţiunilor biologice. Este numai o moarte aproximativă. In nebunie pierzi ce ai specific, ceeace crezi tu că te individualizează în univers, perspectiva ta particulară şi o anumită orientare a conştiinţei. Prin moarte pierzi totul, dar această pierdere se face prin aruncare în neant. De aceea frica de moarte este persistentă şi esenţială, dar mai puţin ciudată decât frica de nebunie, în care semi-prezenţa noastră este un element de nelinişte mult mai complex, decât teama organică de o absenţă totală din neantul în care ne duce moartea. Şi nu ar fi nebunia o scăpare de mizeriile vieţii? Această întrebare este justificată numai teoretic, deoarece, practic, pentru omul care suferă

de anumite anxietăţi, problema apare cu totul în altă lumină sau mai bine zis în altă umbră. Presentimentul nebuniei se complică de teama de *luciditatea* din nebunie, de teama momentelor de regăsire, de revenire, când intuiţia dezastrului ar putea fi atât de chinuitoare încât să provoace o nebunie şi mai mare. Nu există salvare prin nebunie, fiindcă nu există om cu presentimentul nebuniei care să nu se teamă de lucidităţile eventuale într'o asemenea stare. *Ai vrea haosul, dar ţi-e frică de luminile din el.*

Forma nebuniei este determinată de condiţii organice şi temperamentale. Cum majoritatea nebunilor se recrutează dintre depresivi, este fatal ca forma depresivă să fie mai frecventă la nebuni, decât stările de exaltare plăcută, veselă şi debordantă. Este atât de frecventă melancolia neagră la nebuni, încât aproape toţi tind spre sinucidere, o soluţie atât de grea până nu eşti nebun.

Aş vrea să înebunesc într'un singur caz. Când aş şti că aş ajunge un nebun vesel, vioi şi permanent bine dispus, care nu-şi pune nici-o problemă şi n'are nici o obsesie, dar care râde fără sens de dimineaţa până seara. Deşi doresc infinit extaze luminoase n'aşi vrea nici de acestea, căci ele sunt urmate de depresiuni. Aş vrea însă o baie de lumină caldă care să răsară din mine şi să transfigureze întreaga lume, o baie care să nu semene încordării din extaz, ci să păstreze un calm de eternitate luminoasă. Departe de concentrarea extazului, ea să se asemene cu uşurinţa graţiei şi cu căldura zâmbetului. Intreaga lume să plutească în acest vis de lumină, în această încântare de transparenţă şi imaterialitate. Să nu mai existe obstacol şi materie, formă şi margini. Şi într'un asemenea cadru să mor de lumină.

ASUPRA MORȚII

Sunt probleme cari odată tratate, te izolează în viață și chiar te desființează. Când ai intrat în ele înseamnă că nu mai ai nimic de pierdut și nimic de câștigat. Din perspectiva unei astfel de regiuni, aventura spirituală sau elanul indefinit în spre forme multiple de viață, avântul absurd și nemărginit în spre conținuturi inaccesibile și insatisfacția de limitarea planurilor empirice, — devin simple manifestări ale unei sensibilități exuberante, căreia-i lipsește acea infinită seriozitate ce caracterizează pe acela care a intrat în problemele pericoloase. A avea o infinită seriozitate este a fi pierdut. Nu e aici vorba de spiritul calm și nici de gravitatea fără fond a oamenilor numiți serioși, ci de o tensiune atât de nebună încât în fiecare moment al vieții ești ridicat în planul eternității. Viețuirea în istorie nu mai are atunci nici o semnificație, deoarece clipa este trăită cu atâta exagerată încordare încât timpul apare șters și irelevant în fața eternității. Este evident că în fața unor probleme pur formale, oricât de dificile ar fi ele, o seriozitate infinită nu poate fi pretinsă, deoarece ele sunt produse exclusiv de incertitudinile inteligenții și nu răsar din structura organică și totală a ființei noastre. Numai gânditorul organic și existențial este capabil de acest gen de seriozitate, fiindcă numai pentru el adevărurile sunt vii, produse ale unui chin lăuntric și ale unei afecțiuni organice, iar nu ivite dintr'o speculațiune inutilă și gratuită. In fața omului abstract, care gândește pentru plăcerea de a gândi, apare omul organic, care gândește sub determinantul unui dezechilibru vital, și care este dincolo de știință și dincolo de artă. Imi place

gândul care păstrează o aromă de sânge şi de carne şi prefer de o mie de ori unei abstracţii vide, o reflecţie răsărită dintr'o efervescenţă sexuală sau dintr'o depresiune nervoasă. Nu s'au convins, încă, oamenii că a trecut timpul preocupărilor superficiale şi inteligente şi că este infinit mai importantă problema suferinţei decât a silogismului, că un strigăt de desnădejde este infinit mai revelator decât cea mai subtilă distincţie şi că totdeauna o lacrimă are rădăcini mai adânci decât un zâmbet? De ce nu vrem să acceptăm valoarea exclusivă a *adevărurilor vii*, a devărurilor răsărite din noi şi cari revelează realităţi şi valori constitutive nouă? De ce nu înţelegem că se poate gândi *viu* asupra morţii, asupra celei mai pericoloase probleme care există şi că dacă punerea ei te desfiinţează şi te izolează în viaţă, prin participarea intimă şi dureroasă ni se revelează totuşi un adevăr viu?

Se poate vorbi despre moarte fără experienţa agoniei? Moartea nu poate fi înţeleasă decât dacă viaţa este simţită ca o îndelungată agonie, în care moartea se îmbină cu viaţa. Moartea nu este ceva în afară, ontologic diferită de viaţă, deoarece *moarte* ca realitate autonomă de viaţă nu există. A intra în moarte nu înseamnează, cum crede mentalitatea curentă şi, în genere creştinismul, a-ţi da ultima suflare şi a păşi într'o regiune de altă structură şi pozitivitate decât a vieţii, ci a descoperi în progresiunea vieţii un drum în spre moarte şi a găsi în pulsaţiile vitalului o adâncire imanentă în ea. In creştinism şi în metafizicile cari recunosc nemurirea, intrarea în moarte este un *triumf*, este un acces al altor regiuni metafizic diferite de viaţă. Prin moarte, care devine o regiune aparte a firii, omul se

eliberează, iar agonia, în loc să deschidă perspective în spre viață, în care ea se realizează, descopere sfere complect transcendente ei. In deosebire de aceste viziuni, sensul adevărat al agoniei îmi pare a fi revelația imanenții morții în viață. Pentru ce sentimentul imanenții morții în viață îl au așa de puțini, iar experiența agoniei este atât de rară? Nu cumva e falsă întreaga noastră presupoziție, iar schițarea unei metafizici a morții devine verosimilă numai prin concepția unei transcendențe a acesteia?

Oamenii sănătoși, normali și mediocri nu au o experiență a agoniei și nici o sensație a morții. Ei viețuiesc ca și cum viața ar avea un caracter de definitivat. Este în structura echilibrului superficial al oamenilor normali de a simți viața într'o autonomie absolută de moarte și de a o obiectiva pe aceasta într'o realitate transcendentă vieții. De aceea, ei consideră moartea ca venind din afară, nu dintr'o fatalitate lăuntrică a firii. A trăi fără sentimentul morții, înseamnă a viețui dulcea inconștiență a omului comun, care se comportă ca și cum moartea n'ar constitui o prezență veșnică și turburătoare. Este una din iluziile cele mai mari ale omului normal în a crede în definitivatul vieții și în a fi dincolo de sentimentul prizonieratului vieții în moarte. Revelațiile de ordin metafizic încep de abia atunci când echilibrul superficial al omului începe să se clatine și când spontaneității naive i se substitue o dureroasă și încordată frământare a vitalului.

Transcendența morții apare în viziunea acelora cari din incertitudinile vieții nu desprind un substrat organic sau o agonie lăuntrică, ci o cauză exterioară, desvoltând la paroxism acel sentiment că ești înghițit de moarte într'un

mod rapid şi brusc. Sentimentul morţii este atât de rar la aceştia încât putem spune că nu există. Chiar dacă uneori atinge o intensitate puternică, manifestarea atât de distanţată în timp anulează posibilitatea unei obsesiuni dureroase. Faptul că sensaţia morţii nu apare decât acolo unde vitalul a suferit un dezechilibru sau o oprire a spontaneităţii lui iraţionale, când viaţa e sguduită în adâncimi şi când ritmul vitalului activează dintr'o tensiune totală, iar nu dintr'o expansiune superficială şi efemeră, dovedeşte până la o certitudine interioară, imanenţa morţii în viaţă. Viziunea în adâncurile acesteia ne arată cât de iluzorie este credinţa într'o puritate vitală şi cât de fundată este convingerea despre un substrat metafizic al demoniei vieţii.

Dacă moartea este imanentă în viaţă pentru ce conştiinţa morţii face imposibilă vieţuirea? La omul normal vieţuirea nu e turburată, deoarece procesul de intrare în moarte se întâmplă cu totul naiv prin scăderea intensităţii vitale. Pentru el nu există decât agonia din urmă, nu o agonie durabilă, legată de premisele vitalului. Intr'o perspectivă adâncă, fiecare pas în viaţă este un pas în moarte, iar amintirea nu este decât un semn de neant. Omul normal lipsit de înţelegere metafizică, nu are conştiinţa intrării progresive în moarte, deşi nici el, ca nici o fiinţă nu scapă acestui destin inexorabil. Unde conştiinţa a căpătat o autonomie de viaţă, revelarea morţii devine atât de puternică încât prezenţa ei distruge orice gen de naivitate, orice elan de bucurie şi orice voluptate naturală. Este ceva pervers şi infinit decăzut în a avea conştiinţa morţii. Toată poezia naivă a vieţii, toate seducţiile şi farmecele ei apar

vide de orice conţinut, precum vide apar toate proiectările finaliste şi iluziile teologice ale omului.

A avea conştiinţa unei îndelungi agonii este a desprinde experienţa individuală dintr'un cadru naiv şi din integrarea ei naturală, pentru a-i demasca nulitatea şi insignifianţa, este a ataca însăşi rădăcinile iraţionale ale vieţii. A vedea cum se întinde moartea peste această lume, cum distruge un arbore şi cum se însinuiază în vis, cum ofileşte o floare sau o civilizaţie, cum roade din individ şi din cultură, ca un suflu imanent şi distrugător, este a fi dincolo de posibilitatea lacrimilor şi a regretelor, dincolo de orice categorii sau forme. Cine n'a avut sentimentul acelei teribile agonii, când moartea se înalţă în tine şi te cuprinde ca un aflux de sânge, ca o forţă interioară imposibil de stăpânit şi care te domină până la sufocare sau când te strânge ca un şarpe provocându-ţi halucinaţii de groază, acela nu cunoaşte caracterul demonic al vieţii şi efervescenţele interioare din cari răsar marile transfigurări. Este necesară o astfel de beţie neagră pentru a înţelege de ce ai vrea cât mai apropiat sfârşitul unei asemenea lumi. Nu beţia luminoasă din extaz, unde viziuni paradisiace te cuceresc într'o încântare de splendori şi sclipiri şi unde te înalţi într'o sferă de puritate în care vitalul se sublimează în imaterial, ci o torturare nebună, periculoasă şi ruinătoare a vitalului caracterizează această beţie neagră în care moartea apare în seducţia groaznică a ochilor de şarpe din coşmaruri. Dar a avea astfel de sensaţii şi imagini înseamnă a fi atât de legat de esenţa realităţii, încât viaţa şi moartea şi-au demascat iluziile pentru a se realiza în tine în forma cea mai substanţială şi mai dramatică. O exaltată agonie îmbină ca într'un

vârtej îngrozitor viaţa cu moartea şi un bestial satanism împrumută lacrimi voluptăţii. Viaţa ca o lungă agonie şi ca drum în spre moarte nu este altceva decât o altă formulare a dialecticii demonice a vieţii, după care aceasta naşte forme pentru a le distruge într'o productivitate iraţională şi imanentă. Multiplicitatea formelor vitale nu se însumează într'o convergenţă transvitală sau într'o intenţionalitate transcendentă, ci se realizează într'un ritm nebun în care nu poţi recunoaşte altceva decât demonia devenirii şi a distrugerii. Iraţionalitatea vieţii se manifestă în această expansiune debordantă de forme şi conţinuturi, în această pornire frenetică de a substitui aspecte noi celor uzate fără ca această substituire să însemne un plus apreciabil sau o însumare calitativă. O relativă fericire ar simţi omul care s'ar abandona acestei deveniri şi dincolo de orice problematică chinuitoare ar încerca să soarbă toate posibilităţile oferite de clipă, fără raportarea continuă ce descopere în fiecare moment o relativitate insurmontabilă. Experienţa naivităţii este singura cale de salvare. Dar pentru acei cari simt şi concep viaţa ca o îndelungă agonie, problema salvării rămâne o simplă problemă. Pe această cale mântuire nu va fi.

Revelarea imanenţii morţii în viaţă se realizează în genere prin boală şi stări depresive. Există, de sigur, şi alte căi, dar acelea sunt cu totul accidentale şi individuale, ele neavând o capacitate de revelare ca bolile şi stările depresive.

Dacă bolile au o misiune filosofică în lume apoi aceea nu poate fi alta decât să arate cât de iluzoriu e sentimentul eternităţii vieţii şi cât de fragilă e iluzia unui definitivat

şi a unei împliniri a vieţii. Căci în boală, moartea este totdeauna prezentă în viaţă. Stările cu adevărat maladive ne leagă de realităţile metafizice, pe care un om normal şi sănătos nu le poate înţelege niciodată. Este evident că între boli există o ierarhie în capacitatea lor de revelare. Nu toate prezintă cu aceeaşi durată şi intensitate experienţa imanenţii morţii în viaţă şi nu toate se manifestă în forme identice de agonie. Oricât s'ar individualiza şi specifica bolile în indivizi, există totuşi moduri de a muri legate de structura bolii ca atare. Intreg complexul stărilor maladive descopere o chinuire a vitalului şi o dezintegrare a vieţii din funcţiile ei fireşti. Viaţa este astfel alcătuită încât nu-şi poate realiza potenţialităţile ei decât comportându-se ca şi cum moartea nu ar constitui o prezenţă inexorabilă. Din acest motiv, în stările normale şi nerevelatoare, moartea este considerată ca venind din afară şi complect exterioară vieţii. Acelaşi sentiment îl au şi tinerii când vorbesc de moarte. Dar când maladia i-a lovit în plin elan, dispar toate iluziile şi seducţiile tinereţii. Este sigur că în lumea aceasta singurele experienţe cu adevărat autentice sunt cele izvorîte din boală. Toate celelalte poartă în mod fatal o marcă livrescă, deoarece într'un echilibru organic nu poate apărea decât stări sugerate şi a căror complexitate este mai mult un produs al unei imaginaţii exaltate, decât ale unei efervescenţe reale. Numai oamenii cari sufăr realmente sunt capabili de conţinuturi autentice şi de o infinită seriozitate. Ceilalţi sunt născuţi pentru graţie, armonie, iubire şi dans. — In fondul lor câţi nu ar renunţa la revelaţiile metafizice din disperare, agonie şi moarte, pentru o iubire naivă sau pentru voluptoasa inconştienţă din dans?

Şi câţi nu ar renunţa la o glorie crescută din suferinţă pentru o existenţă anonimă şi fericită?

Orice boală este un eroism; dar un eroism de rezistenţă, iar nu de cucerire. Eroismul în boală se exprimă prin rezistenţa pe posturile pierdute ale vieţii. Aceste posturi sunt iremediabil pierdute, nu numai pentru cei afectaţi organic de anumite maladii, dar şi pentru aceia la cari stările depresive sunt atât de frequente încât faţă de structura lor subiectivă păstrează un caracter constituţional. Stările depresive nu revelează numai existenţa ca obiectivitate sensibilă, ci şi moartea. Astfel se explică de ce temerii de moarte ce se manifestă la anumiţi depresivi, interpretările curente nu-i găsesc nicio justificare mai adâncă. Cum se poate ca într'o vitalitate mare, uneori chiar debordantă, să apară frica de moarte sau cel puţin problema morţii? Mirării acesteia caracteristică mentalităţii curente nu i se poate opune decât marile posibilităţi de înţelegere esenţială închise în structura stărilor depresive. Căci în aceste stări în cari dualizarea cu lumea devine dureroasă şi progresivă, omul se apropie tot mai mult de realităţile lui lăuntrice şi descopere moartea în subiectivitatea lui proprie. Un proces de interiorizare înaintează până în centrul substanţial al subiectivităţii, depăşind toate formele sociale cari o îmbracă pe aceasta. Odată depăşit şi acel centru, interiorizarea progresivă şi paroxistă descopere o regiune unde viaţa se îmbină cu moartea, unde omul nu s'a desprins prin individualizare de sursele primare ale existenţii şi unde ritmul nebun şi demonic al lumii activează în deplina lui iraţionalitate.

Pentru un depresiv, sensaţia imanenţei morţii în viaţă adaugă un plus de intensitate depresiunii şi crează o

atmosferă de continuă insatisfacţie şi nelinişte cari nu-şi vor găsi echilibrul şi pacea niciodată.

Prin sensaţia prezenţei morţii în structura vitalului se introduce implicit un element de neant în fiinţare. Nu se poate concepe moarte fără neant, deci nici viaţă fără un principiu de absolută negativitate. Că neantul este implicat în ideea de moarte o dovedeşte frica de moarte, care nu este decât teama de neantul în care ne aruncă moartea. Imanenţa morţii în viaţă este un semn al triumfului final al neantului asupra vieţii, dovedind prin aceasta că prezenţa morţii nu are alt sens decât să actualizeze progresiv drumul în spre neant.

Sfârşitul şi desnodământul imensei tragedii a vieţii, şi, în deosebi, a omului, va dovedi cât de iluzorie este credinţa în eternitatea vieţii şi că, totuşi, unica împăcare pentru omul istoric este sentimentul naiv al eternităţii acestei vieţi.

Există, în fond, numai frică de moarte. Tot ceea ce numim diversitatea formelor de frică nu este altceva decât o manifestare cu aspecte variate în faţa aceleiaşi realităţi fundamentale. Temerile individuale sunt legate toate prin corespondenţe ascunse de teama esenţială în faţa morţii. Aceia cari vreau să înlăture frica de moarte prin raţionamente artificiale se înşală profund, deoarece este absolut imposibil să anulezi o temere organică prin construcţii abstracte. Cine-şi pune serios problema morţii este absolut imposibil să nu aibă şi o teamă. Chiar aceia cari cred în nemurire sunt orientaţi în spre această credinţă tot din frica de moarte. Este în această credinţă un efort dureros al omului de a-şi salva — chiar fără o certitudine absolută —

lumea valorilor în cari a trăit şi la care a contribuit, de a înfrânge neantul din temporal şi de a realiza în etern universalul. In faţa morţii, acceptată fără nici o credinţă religioasă, nu rămâne însă nimic din ceea ce lumea crede a fi creat pentru eternitate. Toată lumea formelor şi a categoriilor abstracte se dovedeşte complect irelevantă în faţa morţii, iar pretenţia de universalitate a formalului şi categorialului devine iluzorie în faţa iremediabilului din procesul de aneantizare prin moarte. Căci niciodată o formă sau o categorie nu vor prinde existenţa în structura ei esenţială, precum niciodată nu vor înţelege rosturile intime ale vieţii şi morţii. Ce poate opune idealismul sau raţionalismul în faţa acestora? Nimic. Celelalte concepţii şi doctrine nu spun însă *aproape* nimic despre moarte. Singura atitudine valabilă ar fi o tăcere absolută sau un strigăt desnădăjduit.

Acei cari susţin că frica de moarte nu-şi are o justificare mai adâncă deoarece atât cât este un *eu* moartea nu există, iar când eşti mort, eul a dispărut, uită de fenomenul atât de ciudat al agoniei treptate.

Unui om care are sentimentul puternic al morţii, ce mângăere poate să-i ofere separaţia artificială între eu şi moarte? Ce sens poate avea pentru cineva pătruns adânc de sensaţia iremediabilului, o subtilitate sau o argumentare logică? Sunt nule toate încercările de a devia pe un plan logic probleme de existenţă. Filosofii sunt prea orgolioşi pentru a-şi mărturisi frica de moarte şi prea pretenţioşi pentru a recunoaşte o fecunditate spirituală maladiei. Este o prefăcută seninătate în consideraţiile lor asupra morţii; în realitate ei tremură mai mult decât toţi. Dar să nu se uite că filosofia este o artă de a-ţi masca sentimentele şi chinurile

lăuntrice, pentru a înşela lumea asupra rădăcinilor adevărate ale filosofării.

Sentimentul ireparabilului şi al iremediabilului, care însoţeşte totdeauna conştiinţa şi sensaţia agoniei, poate explica cel mult o acceptare dureroasă amestecată cu frică, în nici un caz o iubire sau o simpatie pentru fenomenul morţii. Arta de a muri nu se poate învăţa, fiindcă nu prezintă nici o tehnică, nici un complex de reguli sau de norme. Iremediabilul agoniei se experimentează în propria fiinţă a individului, cu suferinţe şi încordări infinite. Majoritatea oamenilor n'au conştiinţa agoniei lente din ei. Pentru aceştia există numai o agonie, aceea care precede intrarea absolută în neant. In conştiinţa lor numai momentele acestei agonii prezintă revelaţii importante asupra existenţei. De aceea ei aşteaptă totul dela sfârşit în loc să prindă semnificaţia unei agonii lente şi revelatoare. Sfârşitul le va descoperi însă prea puţin şi astfel se vor stinge inconştienţi precum au şi trăit.

Că agonia se desfăşură în timp, aceasta dovedeşte că temporalitatea nu este numai un caracter sau o condiţie pentru creaţie, ci şi pentru moarte, pentru fenomenul dramatic al muririi. Aici se manifestă caracterul demonic al timpului în care se desfăşoară atât naşterea cât şi moartea, creaţia ca şi distrugerea, fără ca în acest complex să se evidenţieze o convergenţă în spre vreun plan transcendent.

Numai într'o demonie a timpului este posibil sentimentul iremediabilului, care ni se impune ca o necesitate ineluctabilă împotriva tendinţelor noastre cele mai intime. A fi absolut convins că nu poţi scăpa de o soartă amară pe care a-i dori-o altcumva, că eşti supus unei fatalităţi

implacabile şi că timpul nu va face altceva decât să actualizeze procesul dramatic al distrugerii, iată expresii ale iremediabilului şi ale agoniei. Nu este atunci neantul o salvare? Dar cum poate să existe o salvare în nimic? Dacă este aproape imposibilă salvarea în existenţă, cum o să fie posibilă în absenţa completă de orice fel de existenţă? Cum nici în neant şi nici în existenţă nu e salvare, praful să se aleagă de această lume cu toate legile ei eterne!

MELANCOLIA

Fiecare stare sufletească tinde să se adapteze unui exterior corespondent felului ei specific sau să transforme acest exterior într'o viziune potrivită naturii ei. Căci există o corespondenţă intimă în toate stările mari şi adânci, între planul subiectiv şi planul obiectiv. Ar fi absurd să concepi un entusiazm debordant într'un mediu plat şi închis; dacă totuşi s'ar întâmpla, aceasta s'ar datora unei excesive plenitudini ce ar subiectiviza întreg mediul. Ochii omului văd în exterior ceea ce îl frământă în interior. Cadrul este de cele mai multe ori rezultatul unei proecţii subiective fără de care stările sufleteşti şi experienţele intense nu-şi pot găsi o realizare deplină. Extazul niciodată nu reprezintă o consumare pur internă, ci transpune într'un exterior o beţie luminoasă lăuntrică. Este destul a privi faţa unui extatic pentru a remarca tot ceea ce vizează tensiunea lui spirituală. Intenţionalitatea stărilor interioare este un fenomen care explică armonia dintre planuri, precum şi necesitatea prin care ele se cer reciproc, deoarece

intenţionalitatea indică o imposibilitate a stărilor de a rămânea absolut pure.

Pentru ce melancolia cere un infinit exterior? Fiindcă este în structura ei o dilatare şi un gol cărora nu li se poate stabili granițe. Trecerile de limite se pot realiza fie în mod pozitiv, fie negativ. Exuberanța, entuziasmul, furia, etc., sunt stări debordante a căror intensitate sparge orice bariere limitative şi cresc dincolo de echilibrul normal. Este un avânt pozitiv al vieţii, rezultat dintr'un plus de viaţă, dintr'un exces de vitalitate şi dintr'o expansiune organică. In stările pozitive, viaţa trece dincolo de determinările ei normale nu pentru a se nega, ci pentru a elibera rezervele care mocnesc şi care acumulate riscă o izbucnire violentă. Toate stările extreme sunt derivate ale vieţii, prin care ea se apără de ea însăşi. Transcenderea limitelor din stările negative are cu totul alt sens, deoarece ea nu pleacă din plenitudine, ci dintr'un gol ale cărui margini nu sunt demarcabile. Aceasta cu atât mai mult cu cât golul pare a răsări din rădăcinile fiinţei, întinzându-se progresiv ca o cangrenă. Este un proces de diminuare, iar nu de creştere; din acest motiv, el este o întoarcere în spre neant, iar nu o înflorire în existenţă.

Sensaţia de gol şi de dilatare în spre nimic, care nu lipseşte în melancolie, îşi află o rădăcină mai adâncă într'o oboseală, prezentă în toate stările negative.

Oboseala separă pe om de lume şi de lucruri. Ritmul intens al vieţii slăbeşte, iar pulsaţiile organice şi activitatea internă îşi pierd din acea încordare care diferenţiază viaţa în lume, care o stabileşte ca un moment imanent al existenţei. Oboseala este primul determinant organic al cunoaşterii,

deoarece ea desvoltă condiţiile indispensabile ale unei diferenţieri a omului în lume; prin ea ajunge la acea perspectivă care situiază lumea în faţa omului. Oboseala te face să trăeşti subt nivelul normal al vieţii, iar despre marile tensiuni vitale nu-ţi îngădue să ai decât un presentiment. Sursa melancoliei pleacă deci, dintr'o regiune unde viaţa este nesigură şi problematică. Astfel se explică fecunditatea ei pentru cunoaştere şi sterilitatea ei pentru viaţă.

Dacă în trăirile comune şi obişnuite, contează intimitatea naivă cu aspectele individuale ale existenţei, în melancolie separarea de ele duce la un sentiment vag al lumii şi la o sensaţie a vagului acestei lumi. O experienţă intimă şi o viziune ciudată anulează formele consistente ale acestei lumi, cadrele individualizate şi diferenţiate, pentru a îmbrăca într'o haină de o transparenţă imaterială şi universală. Detaşarea progresivă de ceea ce este individual şi concret te ridică la o viziune totală, care câştigând în întindere pierde în concret. Nu există stare melancolică fără înălţarea de care vorbim, fără o expansiune spre culmi, fără o ridicare deasupra lumii. Dar nu acea înălţare răsărită din orgoliu sau din dispreţ, din disperare sau dintr'o pornire spre negativitate infinită, ci dintr'o reflexie prelungită şi o reverie difuză, născute în oboseală. In melancolie îi cresc omului aripi nu pentru a se bucura de lume ci pentru a fi singur. Ce sens are singurătatea în melancolie? Nu este ea legată de sentimentul infinitului intern şi extern? Privirea melancolică este inexpresivă, concepută fără o perspectivă a nemărginitului. Nemărginirea interioară şi vagul lăuntric, ce nu trebuesc asimilate acelei infinităţi fecunde din iubire, cer cu necesitate o întindere ale cărei margini sunt

insezisabile. Melancolia prezintă o stare vagă care nu intenţionează ceva determinat şi precizat. Trăirile comune cer obiecte palpabile şi forme cristalizate. Contactul cu viaţa se face, în acest caz, prin *individual*; este un contact strâns şi sigur.

Desprinderea de existenţă ca dat concret şi calitativ şi abandonarea în nemărginire ridică pe om din încadrarea lui firească. Perspectiva infinitului îl arată singur şi părăsit în lume. Sentimentul propriei finităţi este cu atât mai intens cu cât conştiinţa infinităţii lumii este mai mare. Dacă în unele stări această conştiinţă este deprimată şi chinuitoare, în melancolie ea este mai puţin dureroasă, din cauza unei sublimări, care face singurătatea şi părăsirea mult mai puţin apăsătoare, împrumutându-le uneori un caracter voluptos.

Disproporţia dintre infinitatea lumii şi finitatea omului este un motiv serios de disperare; atunci însă, când o priveşti într'o perspectivă de vis, aşa cum e în stările melancolice, aceasta încetează de a mai fi torturantă, lumea apărând într'o frumuseţe stranie şi maladivă. Sensul adânc al singurătăţii vizează o suspendare dureroasă a omului în viaţă şi o frământare în izolare cu gândul morţii. A trăi singur înseamnă a nu mai cere nimic şi a nu mai aştepta nimic dela viaţă. Singura surpriză a singurătăţii este moartea. Marii singuratici nu s'au retras niciodată spre a se pregăti pentru viaţă, ci pentru a suporta interiorizaţi şi resemnaţi lichidarea vieţii din ei. Din pustiu şi din grote nu se poate aduce mesagii pentru viaţă. Nu condamnă viaţa toate religiile plecate din pustiuri? Şi nu este în iluminările şi transfigurările marilor singuratici o viziune

apocaliptică de sfârşit şi prăbuşire, iar nu o aureolă de sclipiri şi triumfuri?

Singurătatea melancolicilor are o semnificaţie mult mai puţin adâncă; ea are uneori chiar un caracter *estetic*. Nu se vorbeşte de o melancolie dulce, de o melancolie voluptoasă? Dar însăşi atitudinea melancolică prin pasivitatea şi considerarea perspectivă, nu este ea colorată estetic?

Atitudinea estetică în faţa vieţii se caracterizează printr'o pasivitate contemplativă care savurează din real tot ceea ce îi convine subiectivităţii fără nici o normă şi fără nici un criteriu. Lumea este considerată ca un spectacol, iar omul ca un spectator care asistă pasiv la desfăşurarea unor aspecte. Concepţia spectaculară a vieţii elimină tragicul şi antinomiile imanente existenţei, cari odată recunoscute şi simţite te prind ca într'un vârtej dureros în drama lumii. Experienţa tragicului presupune o tensiune atât de mare încât vieţuirea estetică nici n'o poate bănui. In tragic participarea intensă cu întreg conţinutul fiinţei noastre este atât de hotărîtoare încât fiecare moment este o chestiune de *destin*, pe când în atitudinea estetică este o chestiune de *impresie*. Tragicul nu include ca un element central reveria, nelipsită în toate stările estetice. Ceea ce este estetic în melancolie se manifestă în tendinţa spre pasivitate, reverie şi încântare voluptoasă. Că ea nu poate fi asimilată integral unei stări estetice, aceasta derivă din aspectele ei multiforme. Nu este destul de frequentă melancolia neagră? Dar ce este mai întâi o melancolie dulce? Cine nu cunoaşte sensaţia de plăcere ciudată în după amiezile de vară, când te abandonezi simţurilor fără nici o problematică specială şi când sentimentul unei eternităţi senine desvoltă

în suflet o împăcare dintre cele mai neobişnuite? Este ca şi cum grijile acestei lumi şi toate încertitudinile spirituale ar amuţi în faţa unui spectacol de o frumuseţe uluitoare, în seducţiile căruia orice problemă ar deveni inutilă. Dincolo de orice agitaţie, turburare sau efervescenţă, o trăire liniştită soarbe cu o voluptate reţinută toată splendoarea cadrului. Este o notă esenţială a stărilor melancolice *calmul*, absenţa unei intensităţi deosebite. Regretul, care intră în structura melancoliei, explică şi el absenţa unei intensităţi particulare a acesteia. Dacă regretul poate fi persistent, el niciodată nu e atât de intens încât să provoace o suferinţă profundă. Actualizarea unor motive sau a unor întâmplări din trecut, însumarea în afectivitatea noastră prezentă a unor elemente care astăzi nu mai pot fi active, relaţia dintre o tonalitate afectivă a sensaţiilor şi mediul în care s'au născut dar pe care l-au părăsit, sunt determinate esenţiale de melancolie. Regretul exprimă afectiv un fenomen profund: acela al înaintării în moarte prin vieţuire. Regret ceva ce a murit în mine şi din mine. Actualizez doar fantoma unor realităţi şi a unor experienţe trecute. Dar aceasta este suficient pentru a ne arăta cât a murit din noi. Regretul revelează semnificaţia demonică a timpului care prilejuind o creştere în noi cauzează implicit o anihilare.

Regretele fac pe om melancolic fără să-l paralizeze sau să-i rateze aspiraţiile, deoarece în regret există o conştiinţă a ireparabilului numai pentru *trecut*, viitorul fiind oarecum deschis. Melancolia nu este o stare de o gravitate concentrată, închisă, desvoltată pe o afecţiune organică, deoarece în ea nu există nimic din acea groaznică sensaţie a ireparabilului pentru tot cursul existenţei, care nu lipseşte în unele

cazuri de tristeţe adâncă. Chiar acea melancolie neagră este mai mult un caz de dispoziţie temporală, decât de una constituţională. Şi dacă ar fi ca în cazul al doilea, caracterul de reverie nu e complect exclus pentru a o asimila unei maladii cu toate implicaţiile ei. Formal, atât în cazul melancoliei dulci şi voluptoase, cât şi în cazul melancoliei negre există aceleaşi cadre de elemente: gol intern, infinit exterior, vag de sensaţii, reverie, sublimare, etc., numai din punctul de vedere al tonalităţii afective a viziunii diferenţierea apare evidentă. S'ar putea ca multipolaritatea melancoliei să ţină mai mult de structura subiectivităţii, decât de natura ei. In acest caz starea melancolică, în caracterul ei difuz reveric şi vag ar lua forme specifice în fiecare persoană. Nefiind o stare de o mare intensitate dramatică, ea oscilează şi fluctuează mult mai mult decât celelalte. Având mai mult virtuţi poetice decât active, ea are ceva dintr'o graţie reţinută, (de aceea o întâlnim mai mult la femei) graţie pe care n'o întâlnim niciodată în tristeţea profundă şi intensă.

Nu lipseşte această graţie nici peisajelor de coloratură melancolică. Perspectiva întinsă din peisajul olandez sau din peisajul Renaşterii, cu eternităţi de lumină şi umbre, cu văi a căror şerpuire simbolizează infinitul şi cu raze ce împrumută un caracter de imaterialitate lumii, cu aspiraţiile şi regretele oamenilor ce schiţează un zâmbet de înţelegere şi bună voinţă, — întreagă această perspectivă revelează o graţie melancolică şi uşoară. Intr'un astfel de cadru, omul pare a zice cu regret şi cu resemnare: « Ce vreţi dacă nu e mai mult? ». La capătul oricărei melancolii există posibilitatea unei mângăieri sau a unei resemnări.

Elementele estetice din ea includ virtualităţi de armonie viitoare, cari niciodată nu există într'o tristeţe profundă şi organică. Din acest motiv, o fenomenologie a tristeţii ajunge la ireparabil, pe când una a melancoliei la vis şi graţie.

TOTUL N'ARE NICI O IMPORTANŢĂ

Şi ce importanţă poate să aibă faptul că eu mă frământ, că sufăr sau gândesc? Prezenţa mea în lume va sgudui — spre marele meu regret — câteva existenţe liniştite şi va tulbura naivitatea inconştientă şi plăcută a altora spre şi mai marele meu regret. Deşi simt că tragedia mea este pentru mine cea mai mare tragedie din istorie — mai mare decât prăbuşirile de împăraţi sau decât cine ştie ce irosire în fundul unei mine, — totuşi am implicit sentimentul totalei mele nulităţi şi insignifianţe. *Sunt convins că nu sunt absolut nimic în univers, dar simt că singura existenţă reală este a mea.* Şi dacă aşi fi pus să aleg între existenţa lumii şi existenţa mea, aşi înlătura pe cealaltă împreună cu toate luminile şi legile ei, încumetându-mă să planez singur în neantul absolut. Deşi pentru mine viaţa este un chin, nu pot să renunţ la ea, fiindcă nu cred în absolutul valorilor transvitale pentru ca să mă sacrific în numele lor. Dacă aşi fi sincer ar trebui să spun că nu ştiu de ce trăesc şi de ce nu încetez să trăesc. Probabil cheia rămâne în fenomenul iraţionalităţii vieţii, care menţine viaţa fără motive. Şi dacă nu există decât motive absurde pentru a trăi? Dar acestea se mai pot numi motive? Lumea aceasta nu merită să te sacrifici pentru vreo ideie sau vreo credinţă. Cu cât suntem

mai fericiţi astăzi dacă alţii s'au sacrificat pentru binele şi luminarea noastră? Ce bine şi ce luminare? Dacă cineva s'a sacrificat pentru ca eu să fiu fericit acum, atunci eu sunt mai nefericit decât el, fiindcă nu înţeleg să-mi clădesc o existenţă pe un cimitir. Am momente când mă simt responsabil de întreaga mizerie a istoriei, când nu înţeleg pentruce unii şi-au vărsat sângele pentru noi. Cea mai mare ironie ar fi însă când s'ar putea stabili că aceia au fost mai fericiţi decât noi. Praful să se aleagă de întreaga istorie. Ar trebui să nu mă mai intereseze nimic în această lume; să-mi apară ridicolă însăşi problema morţii; suferinţa, limitată şi nerevelatoare; entusiasmul, impur; viaţa raţională; dialectica vieţii, dialectică logică, iar nu una demonică; disperarea minoră şi parţială; eternitatea, o vorbă; experienţa neantului, o iluzie; fatalitatea, o glumă.. Căci mă gândesc serios, ce rost au toate acestea? De ce să mai pui probleme, să arunci lumini sau să accepţi umbre? N'ar fi mai bine să-mi îngrop lacrimile într'un nisip la marginea mării, în cea mai deplină singurătate? Dar n'am plâns niciodată, fiindcă lacrimile s'au transformat în gânduri. Şi nu sunt gândurile acestea tot atâta de amare ca lacrimile?

EXTAZ

Nu ştiu ce sens poate avea într'un spirit sceptic pentru care lumea aceasta este o lume în care nu se rezolvă nimic, prezenţa celui mai formidabil extaz, al celui mai revelator şi mai bogat, al celui mai complex şi mai periculos, extazul rădăcinilor ultime ale existenţii. Nu câştigi în acest extaz nici

un fel de certitudine explicită sau o cunoaştere definită, dar sentimentul unei participări esenţiale este atât de intens încât debordează toate limitele şi categoriile cunoaşterii obişnuite. Este ca şi cum în lumea aceasta de obstacole, de mizerii şi de chin, prin care aspectele individuale ale existenţei ne apar în consistenţa lor ireductibilă, s'ar deschide o poartă în spre sâmburele interior al existenţei, pe care l-am prinde în cea mai simplă şi mai esenţială viziune, în cea mai splendidă încântare metafizică. Stratul superficial de existenţă şi forme individuale par a se topi pentru a favoriza accesul regiunilor celor mai profunde. Şi mă întreb dacă adevăratul sentiment metafizic al existenţei este posibil fără această eliminare a straturilor superficiale şi a formelor individuale. Căci numai printr'o purificare a existenţei de elementele ei contingente şi întâmplătoare se poate atinge o zonă esenţială. Sentimentul metafizic al existenţei este de natură extatică şi orice metafizică îşi are rădăcina într'o formă particulară de extaz. In mod greşit se admite numai forma extatică religioasă. Există o multiplicitate de forme cari depind de o formaţie spirituală specifică sau de o structuă temperamentală şi care nu trebue neapărat să ducă la transcendenţă. De ce n'ar exista un extaz al existenţei pure, a rădăcinilor imanente ale existenţei? Şi nu se realizează o astfel de formă extatică în acea adâncire care destramă vălurile superficiale pentru a înlesni accesul sâmburelui interior al lumii? A ajunge la rădăcinile acestei lumi, a realiza beţia supremă, încântarea extatică, experienţa originalului şi a primordialului este a trăi un sentiment metafizic plecat din extazul elementelor esenţiale ale firii. Extazul ca exaltare în imanenţă, ca o iluminare

în lumea aceasta, ca viziune a nebuniei acestei lumi — iată un substrat pentru o metafizică — valabilă chiar şi pentru ultimele clipe, pentru momentele finale. Căci orice extaz adevărat este periculos. El este asemănător cu ultima fază a iniţierii din misterele egiptene când în locul cunoaşterii explicite şi definitive se spunea: « Osiris este o divinitate neagră », adică absolutul rămâne în sine incognoscibil. Nu văd în extazul rădăcinilor ultime ale existenţei, decât o formă de nebunie, nu de cunoaştere. Nu poţi avea această trăire extatică decât în singurătate, când ai sensaţia că planezi peste această lume. Şi singurătatea nu este un mediu de nebunie? Şi apoi nu este caracteristic faptul că acest extaz poate să apară chiar unui individ sceptic? Nu este revelator pentru nebunia din extaz, fenomenul acesta al prezenţei celei mai ciudate certitudini şi a celei mai esenţiale viziuni, într'un mediu de îndoială şi disperare?

Decât nimeni nu va realiza stări extatice fără experienţa prealabilă a disperării, deoarece într'una ca şi în cealaltă se întâmplă purificări tot atât de mari dar cu conţinut diferit.

Rădăcinile metafizicei sunt tot atât de complicate ca şi rădăcinile existenţei.

LUMEA IN CARE NU SE REZOLVĂ NIMIC

Mai este ceva pe acest pământ care să nu poată fi pus la îndoială, în afară de moarte, singurul lucru sigur în această lume? A te îndoi de toate şi a trăi totuşi, iată un paradox, care nu este unul dintre cele mai tragice, deoarece îndoiala este mult mai puţin intensă şi încordată decât disperarea. Nu este caracteristic faptul că tipul cel mai frecvent de

îndoială este cel cerebral, unde prin urmare participă omul numai cu o parte din ființa sa, în deosebire de participarea totală și organică din disperare? Chiar în formele organice și serioase ale îndoielii, intensitatea nu este niciodată echivalentă celei din disperare. Un anumit diletantism și un gen particular de superficialitate caracterizează scepticismul față de fenomenul atât de complex și de ciudat al disperării. Mă pot îndoi de orice, pot arunca un zâmbet disprețuitor asupra lumii, dar aceasta nu mă împiedică să mănânc, să dorm liniștit sau să mă căsătoresc. In disperare, de a cărei profunzime nu te poți convinge decât trăind-o, aceste acțiuni nu mai sunt posibile decât cu efort și suferințe. Nimeni pe culmile disperării nu mai poate și nu mai are dreptul la somn. De aceea, nici un desnădăjduit autentic, nu poate uita nimic din tragedia lui, păstrând în conștiință actualitatea dureroasă a mizeriei lui subiective până dincolo de orice margini. Indoiala este o neliniște care se referă la probleme și la lucruri, ea rezultă din conștiința irezolvabilității tuturor chestiunilor mari. Dacă s'ar rezolva marile probleme, scepticul ar reveni la stările normale. Câtă diferență de situația omului în disperare, pentru care dacă s'ar rezolva toate problemele, nu ar fi mai puțin neliniștit, deoarece neliniștea lui este răsărită din structura existenței lui subiective. Disperarea este starea în care anxietatea și neliniștea sunt imanente existenței. Nimeni nu e torturat în disperare de probleme, ci de convulsiunile și arderile în propria lui existență. Că nu se rezolvă nimic în această lume, este regretabil. N'a existat și nu va exista nimeni care să se sinucidă din acest motiv. Atât de puțin influențează neliniștea intelectuală, neliniștea totală a ființei noastre. Din

acest motiv, prefer de o mie de ori o existenţă dramatică, torturată pentru destinul ei în lume, şi chinuită de cele mai consumatoare flăcări interioare, decât un om abstract, frământat de probleme abstracte cari nu angajează fondul subiectivităţii noastre. Dispreţuesc în această gândire absenţa riscului, a nebuniei şi a pasiunii. Cât de fecundă este o gândire vie, pasionată în care lirismul circulă ca sângele în vine! Este extrem de interesant şi de dramatic procesul prin care oameni iniţial frământaţi de probleme pur abstracte şi impersonale, obiectivi până la uitare de sine, cari surprinşi de suferinţă şi boală au fost în mod fatal aduşi să reflecteze asupra propriei lor subiectivităţi şi asupra problemelor de trăire şi experienţă. Oamenii obiectivi şi activi nu găsesc destule elemente şi resurse în ei, pentru a-şi considera destinul atât de interesant, încât să-l pună în problemă. Pentru a face din destinul tău o problemă subiectivă şi universală în acelaşi timp, trebue să scobori toate treptele unui iad lăuntric. Dacă n'ai ajuns încă cenuşe, atunci poţi face filosofie lirică, adică o filosofie în care ideea are rădăcini organice, tot atât de organice ca şi poezia. Atunci realizezi o formă superioară de existenţă personală, când lumea aceasta cu toate problemele ei irezolvabile nu merită nici măcar dispreţul. Nu fiindcă ai avea o excelenţă în lume sau o valoare deosebită, dar fiindcă nu te mai poate interesa nimic în afară de agonia ta personală.

CONTRADICŢII ŞI INCONSECVENŢE

Grija pentru unitate şi sistem n'au avut-o şi n'o vor avea nicicând acei cari scriu în momente de inspiraţie, când gândul

este o expresie organică și personală ce urmează fluctuațiile și variațiile dispoziției nervoase și organice. Unitatea perfectă, preocuparea de sistem și de consecvență indică o viață personală cu puține resurse, schematică și fadă întocmai ca și contradicțiile din capriciu sau dintr'un paradox facil. Numai contradicțiile mari și periculoase, antinomiile interioare irezolvabile dovedesc o viață spirituală fecundă, deoarece numai în ele fluxul și abundența lăuntrică își pot găsi moduri de realizare. Oamenii cari au numai câteva stări sufletești și cari niciodată nu ajung la limită nu se pot contrazice, fiindcă puținele tendințe din ei nu se pot determina în opoziții. Acei cari trăesc însă cu o exasperantă clocotire, ura, disperarea, haosul, neantul sau iubirea, cari se consumă în fiecare stare și mor treptat cu fiecare și în fiecare, aceia cari nu pot respira decât pe culmi, cari sunt singuri întotdeauna și mai cu seamă atunci când umblă cu alții, cum ar mai putea aceștia să crească într'o evoluție liniară sau să se cristalizeze într'un sistem? Tot ceeace este formă, sistem, categorie, cadru, plan sau schemă considerate ca aspecte și tendințe de absolutizare, rezultă dintr'un minus de conținuturi și productivitate, dintr'o deficiență de energie lăuntrică, dintr'o sterilitate a vieții spirituale. Marile tensiuni ale acesteia ating haosul și nebunia exaltării absolute. Nu există viață spirituală fecundă care nu cunoaște stările haotice și efervescența din paroxismul stărilor maladive, când inspirația apare ca o condiție esențială a creației și contradicțiile ca manifestări ale temperaturii interioare. Cine nu iubește stările haotice nu e creator, iar cine disprețuește stările maladive n'are drept să vorbească de spirit. Numai ceea ce

răsare din inspiraţie are valoare, ceea ce isvorăşte din fondul iraţional al fiinţei noastre, din zona intimă şi centrală a subiectivităţii. Tot ceea ce e produsul exclusiv al muncii, al silinţei şi al efortului n'are nici o valoare, iar produsele exclusive ale inteligenţei sunt sterile şi neinteresante. Mă încântă îngrozitor elanul barbar şi spontan al inspiraţiei, curgerea bogată a stărilor sufleteşti, sclipirea şi palpitaţia intimă, lirismul esenţial şi paroxismul vieţii spirituale, cari fac din inspiraţie singura realitate valabilă în ordinea condiţiilor de creaţie.

ASUPRA TRISTEŢII

Dacă melancolia este o stare de reverie, difuză şi vagă ce nu atinge niciodată o adâncime şi o concentrare intensă, tristeţea, dimpotrivă, prezintă o seriozitate închisă şi o interiorizare dureroasă. Poţi fi trist în orice loc; dar într'un plan închis, tristeţa câştigă în intensitate, precum într'unul deschis melancolia creşte. Caracterul de concentrare al tristeţii rezultă din faptul că ea se naşte aproape totdeauna dintr'un motiv determinat, pe când în melancolie nimeni nu are precizat în conştiinţă un determinant exterior. Ştiu de ce sunt trist, dar nu ştiu de ce sunt melancolic. Stările melancolice durează mult, fără să atingă o intensitate particulară. Or, durata lor fiind mare, şterge din conştiinţă orice motiv iniţial, *prezent* în tristeţe, care nu durează mult, dar atinge o tensiune intimă şi închisă, ce niciodată nu va exploda, ci se va stinge în propria fiinţă. Nici melancolia şi nici tristeţea nu explodează, nu irită pe om până acolo

încât să zgudue elementele fiinţei. Nu este caracteristic că se vorbeşte de un oftat, de un suspin, de tristeţe, dar niciodată de un strigăt de tristeţe? Ea nu e o stare debordantă, ci una care se stinge şi moare. Pentru nota diferenţială a tristeţii, este extrem de semnificativă apariţia ei atât de frecventă după marile satisfaceri şi împliniri vitale. Dece actului sexual îi urmează tristeţea, dece după o beţie formidabilă sau după un paroxism dionisiac eşti trist? Dece marile bucurii aduc tristeţa? Fiindcă odată cu elanul consumat în aceste excese mai rămâne numai sensaţia ireparabilului şi sentimentul părăsirii şi al pierderii, care ating o intensitate în ordinea negativă dintre cele mai puternice. Eşti trist după satisfacerile sexuale şi dionisiace, deoarece în loc să ai sentimentul unui câştig, îl ai pe acela al unei pierderi. Tristeţea apare după toate fenomenele prin cari viaţa pierde din ea însăşi. Intensitatea ei este echivalentă pierderilor. Astfel fenomenul morţii provoacă cea mai mare tristeţe. Şi nu este revelator pentru diferenţa dintre melancolie şi tristeţe, faptul că niciodată o înmormântare nu poate fi numită melancolică? Tristeţea nu are nici un caracter estetic, caracter ce nu lipseşte decât rar melancoliei. Este interesant de urmărit cum domeniul esteticului se îngustează din ce te apropii de experienţe şi de realităţi serioase, cari au un caracter de răscruce sau de definitivat. Moartea este negaţia totală a esteticului, ca şi suferinţa sau tristeţea. Moartea şi frumuseţea! Două noţiuni cari se resping în mod absolut. Căci nu cunosc nimic mai scârbos decât moartea, nimic mai grav şi mai sinistru! Cum au putut fi poeţi cari să găsească moartea frumoasă, această supremă negativitate care nu poate îmbrăca nici haina grotescului. Moartea este

suprema realitate în ordinea negativă. Ironia este că te temi de ea, cu atât mai mult cu cât o admiri. Şi trebue să spun că negativitatea morţii îmi inspiră admiraţie. Dar este singurul lucru pe care-l pot admira, fără să-l iubesc. Grandoarea şi infinitatea morţii mi se impun. Dar disperarea mea e atât de mare încât n'am nici *speranţa* morţii. Cum aşi putea-o deci iubi? Despre moarte nu se poate scrie decât în contradicţii absolute. Cine va spune că are o idee precisă despre moarte, dovedeşte că nici nu o presimte, deşi o poartă în el. *Şi fiecare om poartă nu numai viaţa, dar şi moartea sa.* Viaţa nu este decât o îndelungă agonie.

Tristeţa îmi pare a reflecta ceva din această agonie. Şi nu sunt crispările tristeţii reflexe agonice? Orice om cu adevărat trist în momente de mare intensitate a tristeţii păstrează în fizionomia lui crispări ce se adâncesc până în esenţa fiinţei. Aceste crispări, negaţii evidente ale frumuseţii dovedesc atâta părăsire şi singurătate încât te întrebi dacă fizionomia tristeţii nu este o formă de obiectivare a morţii în viaţă. Profunzimea impresionantă şi gravitatea solemnă ce se degajează din această fizionomie a tristeţii, rezultă din faptul că acele riduri se adâncesc atât de tare încât creşterea lor în adâncime devine un simbol pentru tulburarea şi infinita noastră dramă lăuntrică. Faţa omului în tristeţe dovedeşte atâta interioritate, încât exteriorul face direct accesibil interiorul. (Fenomene cari se petrec şi în marile bucurii). Tristeţea face misterul accesibil. Dar misterul tristeţii este atât de inepuizabil şi de bogat, încât tristeţea nu încetează niciodată de a fi enigmatică. Dacă există o scară a misterelor atunci tristeţea

intră în categoria misterelor infinite, cari nu încetează niciodată de a se arăta, fiindcă sunt inepuizabile. Şi orice mister adevărat este inepuizabil.

* * *

Este o constatare care spre regretul meu o verific în fiecare clipă: nu pot fi fericiţi decât oamenii cari nu gândesc nimic, adică aceia cari gândesc numai cât trebue vieţii. Căci a gândi numai cât trebue vieţii, nu înseamnă a gândi. Adevărata gândire seamănă unui demon care turbură sursele vieţii sau unei maladii ce afectează rădăcinile acestei vieţi. A gândi în fiecare clipă, şi a-ţi pune probleme capitale la tot pasul, a avea permanent în conştiinţă îndoiala asupra propriului tău destin, a simţi oboseala de a trăi, a fi obosit de gânduri şi de existenţa ta până dincolo de orice rezistenţă, a lăsa o dâră de sânge şi de fum după tine, ca simboluri ale dramei şi ale morţii fiinţei tale, înseamnă a fi nefericit în aşa măsură, încât ţi-e scârbă de tot fenomenul acesta al gândirii şi te întrebi dacă reflexivitatea nu e o pacoste pe capul omului. Multe sunt de regretat în lumea în care n'ar trebui să regret nimic. Şi mă întreb: merită lumea aceasta regretul meu?

INSATISFACŢIA TOTALĂ

Ce blestem o fi pe capul unora de a nu se simţi bine nicăeri? Nici cu soare nici fără soare, nici cu oameni şi nici fără oameni. A nu cunoaşte ceea ce înseamnă buna dispoziţie, iată un lucru impresionant. Cei mai nefericiţi

oameni sunt aceia cari n'au dreptul la inconştienţă. A avea un grad desvoltat de conştiinţă, a fi în fiecare moment conştient, a-ţi da seama în fiecare clipă de situaţia ta în raport cu lumea, a trăi într'o veşnică încordare de cunoaştere, este a fi pierdut pentru viaţă. *Cunoaşterea este o plagă pentru viaţă, iar conştiinţa o rană deschisă în sâmburele vieţii.* Nu este omul un animal abandonat morţii? Şi nu este o tragedie în faptul de a fi om, adică un animal veşnic nesatisfăcut, suspendat între viaţă şi moarte? Sunt complect plictisit sau mai bine zis distrus de această calitate de a fi om. Dacă aş putea aş renunţa pe loc, dar ce să mă fac, animal? Drumul înapoi nu-l pot parcurge. Şi apoi a-şi risca să deviu un animal care cunoaşte istoria filosofiei. A deveni supra-om îmi pare o imposibilitate şi o prostie, o fantezie ridicolă. N'ar exista o soluţie aproximativă într'un fel de supra-conştiinţă? Nu s'ar putea vieţui *dincolo,* nu dincoace (în spre animalitate) de toate formele complexe de conştiinţă, de nelinişti şi chinuri, de turburările nervoase şi de experienţele spirituale, într'o sferă de existenţă unde accesul veşniciei n'ar mai fi un simplu mit? Personal îmi dau demisia din omenire. Nu mai vreau şi numai pot să fiu om. Căci ce aş mai putea face în această calitate? Să lucrez la un sistem social şi politic, sau să nefericesc o fată? Să mai urmăresc inconsecvenţele în sistemele de filosofie sau să activez pentru realizarea idealului moral sau estetic? Toate acestea îmi par prea puţin. Şi chiar dacă mi-ar părea mult cum se întâmplă uneori, nu mă pot totuşi atrage. Renunţ la omenia mea, chiar dacă pe treptele pe cari mă voi urca voi fi singur, dar absolut singur. Şi apoi nu sunt atât de singur în lumea aceasta, dela care nu mai aştept nimic? Dincolo de toate

idealurile curente şi de formele obişnuite, într'o supra-conştiinţă s'ar mai putea probabil respira. Acolo o beţie a eternităţii ar reduce la nimic toate fleacurile acestei lumi şi nici o problemă, şi nici un chin lăuntric n'ar mai tulbura extazul unei eternităţi în care fiinţa ar fi tot atât de pură şi de imaterială ca nefiinţa.

BAIA DE FOC

Există atâtea căi prin care se poate ajunge la sensaţia de imaterialitate, încât stabilirea unei ierarhii este o încercare extrem de dificilă, dacă nu inutilă. Căci fiecare realizează o astfel de sensaţie după structura sa temperamentală sau după dominarea în momentul respectiv a unor elemente specifice. Cred totuşi că baia de foc pentru ea însăşi este încercarea cea mai fecundă pentru a atinge o astfel de sensaţie. A simţi în toată fiinţa ta o ardere intensă şi o căldură totală, a simţi cum cresc flacările în tine şi te cuprind ca într'un infern, a fi tu însuşi un fulger şi o scânteere, iată ceea ce înseamnă o baie de foc. Ca în orice baie să realizează o purificare, o curăţire de elemente cari pot anula până şi existenţa. Valurile de căldură şi flacările cari se ridică nu ard ele sâmburele existenţei, nu consumă din viaţă, nu reduc elanul la o pură aspiraţie, răpindu-i caracterul său imperialist? A trăi o baie de foc, a simţi jocul unei călduri interioare, plină de flacări, nu este a atinge o puritate imaterială în viaţă, o imaterialitate asemănătoare cu dansul flăcărilor? Emanciparea de sub greutate, de sub forţele atracţionale, ce se întâmplă în această baie de foc nu fac

viaţa o iluzie sau un vis? Decât şi aceasta e prea puţin faţă de sensaţia finală care este una dintre cele mai paradoxale şi mai ciudate, când din sentimentul acelei irealităţi de vis, ajungi la sentimentul prefacerii în cenuşe. Nu există baie interioară de foc al cărei rezultat final să nu fie involburarea stranie din sentimentul acestei prefaceri în cenuşe, când într'adevăr poţi vorbi de imaterialitate. Atunci când flacările lăuntrice au ars tot din tine, când nu mai rămâne nimic din existenţa ta individuală, când numai cenuşa a mai rămas, ce sensaţie de viaţă mai poţi avea? Am o voluptate nebună şi de o infinită ironie, când mă gândesc că cineva ar sufla cenuşa mea în cele patru colţuri ale lumii, că vântul ar împrăştia-o cu o iuţeală frenetică, risipindu-mă în spaţiu ca pe o eternă mustrare pentru această lume.

DESINTEGRAREA DIN VIAŢĂ

Nu toţi oamenii au pierdut naivitatea; de aceea nu toţi oamenii sunt nefericiţi. Aceia cari au trăit şi trăesc asimilaţi naivi în existenţă, nu din prostie sau imbecilitate, — căci naivitatea exclude astfel de deficienţe, ea fiind o stare mult mai pură, — ci dintr'o iubire instinctivă şi organică pentru un farmec natural al lumii, pe care naivitatea îl descopere întotdeauna, aceia ating o armonie şi realizează o integrare în viaţă, care merită a fi invidiată sau cel puţin apreciată de cei cari rătăcesc pe culmile disperării. Desintegrarea din viaţă corespunde unei pierderi totale a naivităţii, acest dar încântător pe care ni l-a distrus cunoaşterea, duşmană declarată vieţii. Vieţuirea cosmică, bucuria pentru

existența și pitorescul aspectelor individuale, încântarea pentru farmecul spontan al firii, trăirea inconștientă a contradicțiilor, anulându-le implicit caracterul tragic, sunt expresiuni ale naivității, teren fecund pentru iubire și entusiasm. A nu ți se proecta dureros în conștiință contradicțiile, este a atinge bucuria virginală a naivității, este a fi incapabil de tragedie și de conștiința morții, cari presupun o complexitate din cele mai deconcertante și o desagregare paradoxală. Naivitatea este opacă pentru tragic, dar e deschisă pentru iubire, căci omul naiv, nefiind consumat de propriile sale contradicții interioare, are destule rezerve pentru a se dărui. Pentru acela care a realizat desintegrarea din viață, tragicul câștigă o intensitate extrem de dureroasă, deoarece contradicțiile nu se petrec numai în el însuși, ci și între lume și el. Nu există decât două atitudini fundamentale: cea naivă și cea eroică. Restul se încadrează în nuanțele dintre ele. Ca să nu mori de imbecilitate n'are sens să alegi decât între aceste două. Și cum naivitatea, pentru omul care a ajuns în fața acestei alternative, este un bun pierdut, pe care este problematic dacă-l mai poți recâștiga, mai rămâne doar eroismul. Atitudinea eroică este privilegiul și blestemul celor desintegrați din viață, a celor suspendați și incapabili de orice satisfacție sau fericire. A fi erou — în sensul cel mai universal al acestui cuvânt, — este a dori un triumf absolut. Dar acest triumf nu poate fi obținut decât prin moarte. Orice eroism înseamnă o transcendere a vieții, care implică în mod fatal un salt în neant. Și orice eroism este un eroism al neantului, chiar dacă în conștiința eroului nu intră acest element, chiar dacă el nu-și dă seama că avântul lui pleacă dintr'o viață care și-a pierdut

resorturile normale. Tot ceea ce nu izvorăşte din naivitate şi nu duce la naivitate, aparţine neantului. Există vreo atracţie pentru neant în om? Desigur că ea este mult prea misterioasă pentru ca să o putem sesiza. Dar din moment ce eu părăsesc seducţiile vieţii naive sau sunt silit să le părăsesc, pentru a mă arunca în lume fără nici un sens, — căci eroismul meu este grotesc, n'are nici viziunea triumfului), — trebue să existe această atracţie misterioasă.

DESPRE REALITATEA CORPULUI

Nu voiu înţelege niciodată cum au putut exista atâţia oameni cari să declare corpul o iluzie, precum nu voiu înţelege niciodată cum a putut fi conceput spiritul în afară de drama vieţii, în afară de contradicţiile şi deficienţele acesteia. Se vede că acei oameni n'au avut conştiinţa cărnii, a nervilor şi a fiecărui organ în parte. Dar nu voiu înţelege niciodată cum de n'au avut-o, deşi bănuesc în această inconştienţă organică, o condiţie esenţială a fericirii. Cei cari nu s'au desprins din iraţionalitatea vieţii, cari sunt încadraţi în ritmul ei organic, anterior apariţiei conştiinţei, nu ating niciodată starea în care realitatea ta corporală îţi este în fiecare moment prezentă în conştiinţă. Căci această prezenţă în conştiinţă a realităţii corporale indică o boală esenţială a vieţii. Şi nu este o boală în a-ţi da seama incontinuu de nervii tăi, de picioare, de stomac, de inimă, etc., în a ajunge la conştiinţa fiecărei părţi din tine? Nu indică acest proces o desintegrare a acestor părţi din funcţiile lor fireşti? Realitatea corpului este una dintre cele mai groaznice realităţi.

Aş vrea să văd ce ar mai însemna spiritul fără frământările cărnii, sau conştiinţa fără o mare sensibilitate nervoasă. Cum au putut concepe oamenii viaţa fără corp, cum au putut ei concepe o existenţă autonomă şi originară a spiritului? Aceasta n'au putut-o face decât aceia cari n'au spirit, oamenii sănătoşi şi inconştienţi. *Căci spiritul este fructul unei maladii a vieţii, precum omul nu este decât un animal îmbolnăvit. Existenţa spiritului este o anomalie în viaţă.* Am renunţat la atâtea, de ce n'aş renunţa şi la spirit? Dar nu este oare renunţarea o boală a spiritului, înainte de a fi una a vieţii?

NU ŞTIU

Nu ştiu ce e bine şi ce e rău; ce e permis şi ce nu e permis; nu pot condamna şi nu pot lăuda. Nu este nici un criteriu valabil în această lume şi nici un principiu consistent. Mă miră faptul că unii se mai preocupă de teoria cunoaşterii. Dacă aşi fi sincer ar trebui să mărturisesc că puţin îmi pasă de relativitatea cunoaşterii noastre, căci lumea aceasta nu merită s'o cunoşti. Am adesea sensaţia unei cunoaşteri integrale care epuizează întreg conţinutul lumii, pentru ca altă dată să nu pricep nimic din tot ce se învârte în jurul meu. Simt un gust amar în mine, o amărăciune drăcească, bestială, când însăşi problema morţii îmi pare fadă. Pentru întâia oară îmi dau seama cât de greu de definit este această amărăciune. Poate şi din motivul că umblu după motive de ordin teoretic, atunci când ea isvorăşte dintr'o regiune eminamente preteoretică.

In acest moment nu cred în absolut nimic şi n'am nici o speranţă. Imi par lipsite de sens toate expresiile şi realităţile cari dau farmec vieţii. Nu am nici sentimentul trecutului nici al viitorului, iar prezentul îmi pare o otravă. Nu ştiu dacă sunt disperat, căci lipsa oricărei speranţe poate să fie şi altceva decât disperare. Nu m'ar putea supăra nici un fel de calificativ, deoarece nu mai am nimic de pierdut. Cum am pierdut totul! Şi când mă gândesc că acum se deschid flori şi cântă paseri! Cât de departe sunt toate!

SINGURĂTATEA INDIVIDUALĂ ŞI SINGURĂTATEA COSMICĂ

Există două feluri de a simţi singurătatea: a te simţi singur în lume şi a simţi singurătatea lumii. Când te simţi singur, trăeşti o dramă pur individuală; sentimentul părăsirii este posibil chiar în cadrul unei splendori naturale. In acest caz interesează numai neliniştile subiectivităţii tale. A te simţi aruncat şi suspendat în lume, incapabil de a te adapta ei, consumat în tine însuţi, distrus de propriile tale deficienţe sau exaltări, chinuit de insuficienţele tale, indiferent de aspectele exterioare ale lumii, cari pot fi strălucitoare sau sumbre, tu rămânând în aceeaşi dramă lăuntrică, iată ce înseamnă singurătate individuală. Sentimentul singurătăţii cosmice, deşi se petrece tot într'un individ, derivă nu atât din frământarea lui pur subiectivă, cât din sensaţia părăsirii acestei lumi, a neantului exterior. Este ca şi cum toate splendorile acestei lumi ar dispărea deodată pentruca monotonia esenţială a unui cimitir s'o simbolizeze.

Sunt mulţi cari se simt torturaţi de viziunea unei lumi părăsite, iremediabil abandonate unei singurătăţi glaciale, pe care n'o ating măcar nici slabele reflexe ale unei lumini crepusculare. Cari sunt mai nefericiţi, acei cari simt singurătatea în ei, sau aceia cari o simt în afară, în exterior? Imposibil de răspuns. Şi apoi de ce să mă chinuiască ierarhia singurătăţii? A fi singur în orice fel nu e destul?

* * *

Dau în scris pentru toată lumea care va veni după mine, că n'am în ce să cred pe acest pământ şi că unica scăpare este uitarea absolută. Aşi vrea să uit de tot, să mă uit complet, să nu mai ştiu nimic de mine şi de lumea aceasta. Adevăratele confesiuni nu se pot scrie decât cu lacrimi. Dar lacrimile mele ar îneca această lume, pe cum focul meu interior ar incendia-o. N'am nevoie de nici un sprijin, de nici un îndemn şi de nici o compătimire, căci deşi sunt cel mai decăzut om, mă simt totuşi atât de puternic, atât de tare şi de fioros! Căci sunt singurul om care trăesc fără speranţă. Or, aceasta este culmea eroismului, paroxismul şi paradoxul eroismului. Suprema nebunie! Toată pasiunea haotică şi desorientată din mine, ar trebui s'o canalizez pentru a uita totul, pentru a nu mai fi nimic, pentru a scăpa de spirit şi de conştiinţă. Am şi eu o speranţă: speranţa uitării absolute. Dar aceasta mai e speranţă, nu e ea disperare? Nu-i această speranţă negarea tuturor speranţelor viitoare? Vreau să nu mai ştiu nimic, nici măcar să ştiu că nu ştiu nimic. De ce atâtea probleme, discuţii şi supărări? De ce atâta conştiinţă a morţii? Până când atâta filosofie şi atâta gândire?

APOCALIPS

Cum aş vrea ca într'o zi toţi oamenii cu ocupaţii sau cu misiuni, căsătoriţi sa nu, tineri şi bătrâni, femei şi bărbaţi, serioşi sau superficiali, trişti sau veseli, să părăsească locuinţa şi birourile lor şi renunţând la orice fel de datorii şi obligaţii, să iasă în stradă şi să nu mai voiască să facă nimic. Toată această lume îndobitocită, care munceşte fără nici un sens, sau se iluzionează cu aportul personal la binele umanităţii, care lucrează pentru generaţii viitoare sub impulsul celei mai sinistre amăgeli, ar trăi în astfel de momente capitale o răsbuŋare pentru toată mediocritatea unei vieţi nule şi sterile, pentru toată irosirea care n'a avut nimic din excelenţa marilor transfigurări. Mi-ar plăcea acele clipe când nimănui nu i-ar mai trebui amăgirea idealului, când orice satisfacţie în datele imediate ale vieţii ar fi imposibilă şi orice resemnare iluzorie şi când toate cadrele unei vieţi normale ar plesni definitiv. Toţi oamenii cari sufăr în tăcere şi cari nu îndrăsnesc să-şi verse amărăciunea nici cel puţin în suspine, ar urla atunci într'un cor de o sinistră disarmonie, cu strigăte stranii cari să cutremure acest pământ. Apele să curgă mai repede şi munţii să se clatine ameninţător, arborii să-şi arate rădăcinile ca o veşnică şi hidoasă mustrare, păsările să croncăne imitând corbii, iar animalele să fugă speriate până la epuizare. Toate idealurile să fie declarate nule; credinţele fleacuri; arta o minciună şi filosofia o glumă. Totul să fie o înălţare şi o prăbuşire. Bucăţi de pământ să se avânte în aer şi apoi să se risipească duse de vânt; plantele să descrie pe fondul cerului arabescuri bizare, linii întortochiate şi groteşti, figuri

schimonosite şi îngrozitoare. Vârtejuri de focuri să crească într'un ritm sălbatec şi un sgomot barbar să năpădească întreaga lume, pentru a şti până şi cea mai mică vietate că sfârşitul e apropiat. Tot ceea ce e formă să devină inform şi un haos să înghită într'un vârtej universal tot ceea ce această lume a avut ca structură, consistenţă şi formă. Să fie un sbucium nebun, un sgomot colosal, o teroare şi o explozie, după cari să nu mai rămână decât o tăcere eternă şi o uitare definitivă. In aceste clipe finale oamenii să trăiască la o aşa temperatură, încât tot ceea ce umanitatea a simţit până acum ca regrete, aspiraţii, iubire, desnădejde sau ură să isbucnească în ei într'o astfel de explozie, încât după ea să nu mai rămână nimic. Intr'o astfel de clipă, când toţi oamenii şi-ar părăsi ocupaţiile, când nimeni n'ar mai găsi un sens în mediocritatea datoriei, când existenţa ar plesni de contradicţiile ei interioare, ce ar mai rămânea în afară de triumful nimicului şi de apoteoza finală a nefiinţei?

MONOPOLUL SUFERINŢEI

Mă întreb: pentru ce numai unii sufăr? Există vreo raţiune în această selecţiune, care scoate din rândul oamenilor normali o categorie de aleşi, pentru a-i arunca în cele mai groaznice torturi? Unele religii susţin că prin suferinţă te încearcă Divinitatea sau că prin ea ispăşeşti un rău sau o necredinţă. Decât, această concepţie poate să fie valabilă pentru iluzia omului religios, nu însă, pentru acela care vede cum suferinţa se găseşte la indivizi indiferent de

valoare, ba uneori este mai frecuentă la cei nevinovaţi şi puri. Nu există nici o justificare de valoare în fenomenul suferinţei. Nu este posibilă absolut nici o fundamentare a suferinţei pe o ierarhie de valori. Şi apoi rămâne de văzut dacă e posibilă o ierarhie a valorilor.

Aspectul cel mai ciudat al celor cari sufăr este în credinţa absolutei lor suferinţi, care îi face să creadă într'un fel de monopol al suferinţei. Am impresia că numai eu sufăr, că toată suferinţa acestei lumi s'a concentrat în mine, că numai eu mai am drept la suferinţă, deşi îmi dau seama că există suferinţe şi mai groaznice, că poţi să mori căzând bucăţi de carne din tine, fărămiţându-te sub propria ta privire, devenind iluzie în cea mai perfectă conştiinţă. Există suferinţe monstruoase, criminale şi inadmisibile. Te întrebi: cum de se pot întâmpla şi dacă se întâmplă cum se mai poate vorbi de finalitate sau de alte poveşti? Mă simt atât de impresionat în faţa suferinţei, încât îmi pierd aproape tot curajul. Şi-l pierd fiindcă nu pricep de ce există suferinţă în lume. Derivarea ei din bestialitatea, iraţionalitatea şi demonia vieţii explică *prezenţa* suferinţei în lume, dar nu găseşte justificarea. Sau este probabil că suferinţa n'are nici o justificare, ca şi existenţa în genere. Existenţa a trebuit să fie? Există vreo raţiune în faptul de a fi? Sau existenţa nu-şi are o altă raţiune decât una imanentă? Existenţa există numai ca existenţă? Fiinţa este numai fiinţă? De ce să nu admitem un triumf final al nefiinţei, de ce să nu admitem că existenţa merge în spre neant şi fiinţa în spre nefiinţă? Nu cumva singura realitate absolută este nefiinţa? Un paradox tot atât de mare cât paradoxul acestei lumi.

Deşi fenomenul suferinţei mă impresionează şi uneori mă încântă, n'aşi putea totuşi scrie o apologie a suferinţei, fiindcă suferinţa durabilă — şi nu există suferinţă adevărată, decât cea durabilă — dacă purifică în primele faze, în ultimele, tâmpeşte, detracheazä, distruge şi anarhizează până la descompunere. Entuziasmul facil pentru suferinţă manifestat în exclamaţii, este o caracteristică a esteţilor şi al diletanţilor suferinţei, cari o asimilează unui divertisment, neînţelegând ce forţă teribilă de descompunere există în suferinţă, câtă desagregare şi câtă otravă, dar şi câtă fecunditate, pe care o plăteşti însă scump. A avea monopolul suferinţei este a vieţui suspendat deasupra unei prăpăstii. Şi orice suferinţă adevărată este o prăpastie.

* * *

Câtă laşitate în concepţia celor cari susţin că sinuciderea este o afirmaţie a vieţii! Pentru a-şi scuza lipsa de îndrăsneală inventează diverse motive sau elemente cari să le scuze neputinţa. In realitate nu există voinţă sau hotărîre raţională de a te sinucide, ci numai determinante organice, intime, cari predestinează la sinucidere.

Sinucigaşii simt o pornire patologică în spre moarte, căreia deşi îi rezistă conştient, ei n'o pot totuşi suprima. Viaţa din ei a ajuns la un astfel de dezechilibru încât nici un motiv de ordin raţional n'o mai poate consolida. Nu există sinucideri din hotărîri raţionale, rezultate din reflexii asupra inutilităţii lumii sau asupra neantului acestei vieţi. Iar când ni se opune cazul acelor înţelepţi antici, ce se sinucideau în singurătate, eu voiu răspunde că sinuciderea lor era posibilă numai prin faptul că au lichidat viaţa din

ei, că au distrus orice pâlpăire de viață, orice bucurie a existenței și orice fel de tentație. A gândi mult asupra morții sau asupra altor probleme periculoase, este de sigur a da lovitură mai mult sau mai puțin mortală vieții, dar nu este mai puțin adevărat că acea viață, acel corp în care se frământă astfel de probleme trebue să fi fost anterior afectat pentru a permite astfel de gânduri. Nimeni nu se sinucide din cauza unor întâmplări exterioare, ci din cauza desechilibrului său interior și organic. Aceleași condiții exterioare defavorabile pe unii îi lasă indiferenți, pe alții îi afectează, pentru ca pe alții să-i aducă la sinucidere. Pentru a ajunge la ideea obsedantă a sinuciderii trebue atâta frământare lăuntrică, atât chin și o spargere atât de puternică a barierelor interioare, încât din viață să nu mai rămână decât o amețeală catastrofală, un vârtej dramatic și o agitație stranie. Cum o să fie sinuciderea o afirmație a vieții? Se spune: te sinucizi, fiindcă viața ți-a provocat decepții. Ca atare ai dorit-o, ai așteptat ceva dela ea, dar ea nu ți-a putut da. Ce dialectică falsă! Ca și cum acel ce se sinucide n'ar fi trăit înainte de a muri, n'ar fi avut ambiții, speranțe, dureri sau desnădejdi. In sinucidere faptul important este că nu mai poți trăi, care nu rezultă dintr'un capriciu, ci din cea mai groaznică tragedie interioară. Și a nu mai putea trăi este a afirma viața? Orice sinucidere din moment ce e sinucidere e impresionantă. Mă mir cum oamenii mai caută motive și cauze pentru a ierarhiza sinuciderea sau pentru a-i căuta diverse feluri de justificări, când n'o depreciază. Nu pot concepe o problemă mai imbecilă decât aceea care s'ar ocupa cu ierarhia sinuciderilor, care s'ar referi la sinuciderile din cauză înaltă sau la cele

din cauză vulgară etc... Oare faptul de a-ţi lua viaţa nu este el atât de impresionant, încât orice căutare de motive pare meschină? Am cel mai mare dispreţ pentru acei cari râd de sinuciderile din iubire, deoarece aceştia nu înţeleg că o iubire ce nu se poate realiza este pentru cel ce iubeşte o anulare a fiinţei lui, o pierdere totală de sens, o imposibilitate de fiinţare. Când iubeşti cu întreg conţinutul fiinţei tale, cu totalitatea existenţei tale subiective, o nesatisfacere a acestei iubiri nu poate aduce decât prăbuşirea întregei tale fiinţe. Marile pasiuni când nu se pot realiza duc mai repede la moarte, decât marile deficienţe. Căci în marile deficienţe te consumi într'o agonie treptată, pe când în marile pasiuni contrariate te stingi ca un fulger. N'am admiraţie decât pentru două categorii de oameni: pentru acei cari pot oricând înebuni şi pentru acei cari în fiecare clipă se pot sinucide. Numai aceştia mă impresionează, fiindcă numai în ei clocotesc mari pasiuni şi se desvoltă mari transfigurări. Acei cari trăesc viaţa pozitiv, cu siguranţa fiecărei clipe, încântaţi de trecut, prezent şi viitor, n'au decât stima mea. Singurii aceia cari în fiecare moment iau contact dramatic cu realităţile ultime, mă sgudue până dincolo de orice rezistenţă.

De ce nu mă sinucid? Fiincă mie mi-e scârbă atât de moarte cât şi de viaţă. Sunt un om care ar trebui aruncat undeva într'un cazan cu flacări. Nu pricep absolut de loc ce o fi cu mine în acest univers. Simt în acest moment o necesitate de a striga, de a scoate un urlet care să îngrozească întreaga lume, să facă pe toţi să tremure, să plesnească într'o nebunie de groază. Un trăznet teribil îl simt virtual în mine şi mă mir cum nu izbucneşte pentru a

nimici lumea asta pe care aş înghiţi-o pentru totdeauna în neantul meu. Mă simt fiinţa cea mai teribilă care a existat vreo-dată în istorie, mă simt o bestie apocaliptică plină de flacări şi întunecimi, de elanuri şi de disperări. Sunt o fiară cu un zâmbet grotesc, ce se adună în ea însăşi până la iluzie şi se dilată până la infinit, ce moare şi ce creşte în acelaş timp, încântată între nimic şi tot, exaltată între speranţa nimicului şi disperarea totului, crescută în parfumuri şi otrăvuri, arsă de iubire şi de ură, nimicită de lumini şi de umbre. Simbolul meu este moartea luminii şi flacăra morţii. In mine se stinge tot ceea ce e sclipire, pentru a renaşte în fulger şi în trăznet. Şi întunericul însuşi nu arde el în mine?

LIRISMUL ABSOLUT

Aş vrea să isbucnesc într'o explozie radicală cu tot ce am în mine, cu toată energia şi cu toate conţinuturile, să curg, să mă descompun şi într'o expresie nemijlocită distrugerea mea să fie *opera* mea, creaţia, inspiraţia mea. Să mă realizez în distrugere, să cresc în cea mai nebună avântare până dincolo de margini şi moartea mea să fie triumful meu. Aş vrea să mă topesc în lume şi lumea în mine, să naştem în nebunia noastră un vis apocaliptic, straniu ca toate viziunile de sfârşit şi magnific asemenea marilor crepusculuri. Din ţesătura visului nostru să crească splendori enigmatice şi umbre cuceritoare, forme ciudate şi adâncimi halucinante. Un joc de lumină şi de întuneric să îmbrace sfârşitul într'un decor fantastic şi o transfigurare

cosmică să ridice totul până dincolo de orice rezistență, când avântul duce la nimic, iar formele plesnesc într'o exaltare de agonie și încântare. Un foc total să înghită lumea aceasta și flăcările lui mai insinuante decât zâmbetul de femee și mai imateriale decât melancolia să provoace voluptăți crepusculare, complicate ca moartea și fascinante ca neantul în clipele de tristețe. Sunt necesare trăiri nebune pentru ca lirismul să atingă ultima lui expresie, pentru ca încordările lui să treacă marginile subiectivismului normal. *Lirismul absolut este lirismul clipelor din urmă.* Căci în lirismul absolut expresia se confundă cu realitatea, expresia e totul, este ființa într'o anumită ipostază. Ea încetează a mai fi o obiectivare parțială, minoră și nerevelatoare, devenind parte din tine. Aici nu mai are importanță numai sensibilitatea sau inteligența, ci întreaga ființă, întreg corpul, întreaga viață din tine cu ritmul și pulsațiile ei. Lirismul total, lirismul absolut este însăși destinul adus la gradul de autocunoaștere absolută. Niciodată acest lirism nu va lua formă în expresii detașate, ci fiecare expresie este bucată din tine. Din acest motiv el nu este prezent, decât în momente capitale, când stările pe care le exprimă se consumă deodată cu expresia. Sentimentul agoniei, fenomenul complex al muririi când se manifestă se și consumă. Este o suprapunere între act și realitate; căci actul nu mai este o manifestare a realității, ci realitatea însăși. Lirismul absolut — pornirea totală de a te obiectiva — este dincolo de poezie, sentimentalism etc... El este mai aproape de un fel de metafizică a destinului, căci în el o actualitate totală a vieții și conținutul cel mai adânc al ființii se manifestă pentru a se rezolva într'un

fel sau altul. De regulă, lirismul absolut rezolvă totul în sensul morţii. Căci tot ceea ce este capital e în legătură cu moartea.

* * *

Simt că ar trebui să se deschidă sub mine un gol mare şi întunecos care să mă înghită pentru totdeauna într'o noapte de veci. Şi mă mir cum de acest proces se 'ntâmplă numai în simţire şi nu şi în realitate. Nimic nu mi-ar părea în aceste momente mai natural decât să mă scufund în spre adâncimi de întunerec, unde nimic din claritatea fadă a acestei lumi, n'ar mai avea nici o urmă de reflex. Nu vreau să caut o explicaţie organică a acestei porniri din mine în spre întunerec, fiindcă nu pot găsi una pentru beţia de lumină. Dar mă gândesc totuşi cu nedumerire ce sens poate să aibă această alternanţă dintre o experienţă a luminii şi o experienţă a întunerecului. Intreaga concepţie a polarităţii îmi pare insuficientă, căci în înclinarea spre regiunile nopţii există o nelinişte mult mai profundă care nu poate răsări dintr'o schemă a firii, dintr'o geometrie a existenţii. Sentimentul că eşti înghiţit în noapte, într'o noapte care se deschide sub tine nu este posibil decât atunci când simţi ceva greu pe creer şi în toată fiinţa, ca presiunea pe întreg organismul a unei imensităţi de noapte. Cum o să mă înghită pe veci noaptea fără de margini a acestei lumi!

* * *

Sensaţia confuziei absolute! Adică a nu putea face nici o distincţie, nici o diferenţiere şi nici o încadrare, a nu putea lămuri nimic, a nu înţelege şi a nu aprecia nimic. Sensaţia

acestei confuzii absolute face din orice filosof un poet, dar nu toţi filosofii o pot atinge şi o pot trăi, cu o intensitate durabilă. Căci dacă ar atinge-o n'ar mai putea filosofa abstract şi rigid. Este plin de dramatism procesul acesta prin care un filosof devine poet. Din lumea definitivă a formelor şi a problemelor abstracte, cari într'un vârtej al simţirii, în confuzia tuturor elementelor sufleteşti, cari se împletesc în alcătuiri ciudate şi haotice. Cum să mai poţi face filosofie abstractă când în tine să desfăşoară o dramă complicată, în care se întâlnesc presentimentul erotic cu o nelinişte metafizică chinuitoare, frica de moarte cu aspiraţiile spre naivitate, renunţarea totală cu un eroism paradoxal, disperarea cu orgoliul, presentimentul nebuniei cu dorinţa de anonimat, strigătul cu tăcerea, elanul cu nimicul? Şi toate acestea se petrec *în acelaş timp*, simultan. Toate tendinţele acestea cresc în cel mai mare clocot posibil, în cea mai mare nebunie interioară, într'o confuzie absolută. Cum să mai faci atunci filosofie sistematică şi în ce fel mai poţi fi capabil de o arhitectonică bine definită? Sunt oameni cari au început cu lumea formelor şi sfârşesc în confuzia absolută. De aceea ei nu mai pot filosofa decât poetic. Dar în confuzia absolută nu mai importă nimic în afară de chinurile şi voluptăţile nebuniei.

ESENŢA GRAŢIEI

Sunt multe căi prin cari se poate realiza o detaşare de pământ, o avântare şi o înălţare deasupra unei menţineri oarbe în viaţă. Există însă numai *graţia* a cărei detaşare

de pământ, nu înseamnă o rupere a contactului cu forțele iraționale ale vieții, ci un salt inutil, un avânt desinteresat în care farmecul naiv și ritmul irațional al vieții își păstrează toată prospețimea. Orice grație este un avânt, o bucurie a înălțării.

Mișcările grațioase cu ondulațiile lor dau impresia de planare deasupra lumii, de sbor ușor și imaterial. Spontaneitatea lor are ceva din ușurința unei bateri din aripi, din naturaleța unui zâmbet și din puritatea unui vis de primăvară. Nu și-a găsit grația în dans forma cea mai vie de realizare? In sentimentul grațios al vieții, aceasta este simțită ca o tensiune imaterială, ca un flux pur de vitalitate, ce nu depășește niciodată armonia imanentă oricărui ritm grațios. Este un fel de vis al vieții în orice grație, un joc desinteresat, o expansiune care-și găsește limită în ea însăși, nu în afară. De aceea grația dă iluzia plăcută a libertății, a abandonării spontane și directe, a unui vis pur, crescut sub raze de soare. Disperarea prezintă un paroxism al individuației, o interiorizare dureroasă și singulară pe culmi, o izolare a omului în lume. Toate stările rezultate dintr'o rupere a contactului normal cu lumea și cari te duc în spre culmile singurătății individuale, intensifică fenomenul individuației, determină până la paroxism individualizarea omului în lume. Grația omului nu duce la paroxismul individuației, ci la un sentiment armonic de împlinire naivă, în care ființa niciodată nu ajunge la un sentiment al singurătății și al izolării. *Și formal,* grația refuză singurătatea, căci mișcările de ondulație prin cari se obiectivează exprimă o receptivitate pentru viață, un elan deschis și primitor pentru seducțiile și pitorescul

existenței. Grația reprezintă o stare de iluzie în care viața își neagă și își transcende antinomiile și dialectica ei demonică, în care contradicțiile, ireparabilul, fatalitatea și iremediabilul dispar temporal, într'un fel de viețuire sublimată. Există multă sublimare în grație, multă puritate aeriană, care însă, niciodată nu poate atinge marile purificări de pe culmi unde se realizează sublimul. Experiențele zilnice și formele comune de trăire nu duc niciodată viața până acolo, unde ea ar cunoaște nebunia absolută a tensiunii paroxiste sau a vârtejului interior, precum nu realizează nici o emancipare de sub greutate, o trecere vremelnică peste forța gravitațională care uneori poate fi un simbol al morții. Grația este o *emancipare de sub greutate*, o emancipare de sub presiunea atracțiilor subterane, o evadare din ghiarele bestiale ale pornirilor demonice din viață, a tendințelor ei negative. Transcenderea negativității este o notă esențială a sentimentului grațios al vieții. Nu este de mirare pentru ce într'un astfel de sentiment viața apare mai luminoasă, mai învăluită în raze și în sclipiri. Căci, depășind negativitatea și demonicul pe calea unei armonii de forme, și a unei ușurințe pline de ondulații, atinge o stare de armonie plăcută mai repede decât pe căile complicate ale credinței, unde armonia rezultă după contradicții și frământări complexe. Ce diversă e lumea când te gândești că alături de grație poate să existe o teamă continuă, care tortureazā pe unii oameni până la epuizare. Cine n'a încercat teama de tot, frica de lume, anxietatea universală, neliniștea absolută, chinul oricărui moment de viețuire, acela nu va înțelege niciodată ce înseamnă sbaterea materială, nebunia cărnii și nebunia morții. Cine are sentimentul

grațios al vieții nu poate realiza și nu poate înțelege acest chin al supremei neliniști, care nu poate apărea decât într'un teren maladiv. Tot ceea ce e profund în lumea aceasta, nu poate răsări decât din boală. Ceea ce nu răsare din boală n'are decât o valoare estetică, formală. A fi bolnav înseamnă a trăi vrând nevrând pe culmi. Dar culmile nu indică neapărat înălțimi, ci și prăpastii, adâncimi. A trăi în culmile disperării este a atinge cele mai groaznice abisuri. Nu există decât culmi abisale, deoarece de pe adevăratele culmi te poți prăbuși oricând. Și numai în asemenea prăbușiri atingi culmile. Grația reprezintă o stare de mulțumire și uneori chiar de fericire. Nici abisuri și nici suferințe mari. De ce sunt femeile mai fericite decât bărbații? Din cauză că la ele grația și naivitatea sunt incomparabil mai frecvente decât la bărbați. De sigur nici ele nu sunt scutite de boli, și de insatisfacții; dar aici vorbim de sentimentul care predomină. Grația naivă a femeilor le transpune într'o stare de echilibru superficial, care niciodată nu poate duce la tragedii consumatoare sau la încordări periculoase. Femeia nu riscă nimic pe planul spiritual, fiindcă la ea dualismul dintre spirit și viață are o intensitate antinomică mult mai redusă decât la bărbați. Sentimentul grațios al existenței nu duce la revelații metafizice, la viziunea realităților esențiale, la perspectiva ultimelor clipe, cari te fac ca în fiecare moment al vieții să trăești ca și cum n'ai mai trăi. Femeile sunt niște nulități simpatice. Cu cât te gândești mai mult la ele, cu atât le înțelegi mai puțin. Este un proces analog cu acela care te reduce la tăcere din ce gândești mai mult asupra esenței ultime a lumii. Dar pe când aici rămâi înmărmurit în fața

unui infinit indescifrabil, în cazul femeii nulitatea îţi pare *mister*, când ea nu este în fond decât nulitate. Pe lângă satisfacerea necesităţilor sexuale, singurul sens în lume al femeii îmi pare a fi acela de a da prilej bărbatului să scape temporal de presiunea chinuitoare a spiritului. Căci femeia poate fi o salvare vremelnică pentru acei cari trăesc pe culmi, deoarece fiind extrem de puţin desintegrată din viaţă, contactul cu ea înseamnă o întoarcere spre voluptăţile naive şi inconştiente ale vieţii, în spre imaterialitatea uşoară a graţiei, care dacă n'a salvat lumea, le-a salvat pe femei.

* * *

Cum să mai ai idealuri când există pe acest pământ orbi, surzi sau nebuni? Cum să mă bucur de lumina pe care altul n'o poate vedea sau de sunetul pe care nu-l poate auzi? Mă simt responsabil de întunerecul tuturora şi mă cred un hoţ al luminii. Oare n'am furat noi toţi lumina celor cari nu văd sau sunetul celor cari n'aud? Nu e responsabilă luciditatea noastră de întunecimea nebunilor? Nu ştiu de ce dar când mă gândesc la asemenea lucruri îmi pierd curajul şi voinţa; îmi pare inutilă gândirea şi nulă orice compătimire. *Căci nu mă simt atât de normal şi de mediocru pentru a putea compătimi pe cineva.* Trebue să fii un om care trăeşte în afară de orice risc pentru a putea compătimi pe altul. Orice compătimire este un semn de superficialitate. Căci ori plesneşti în faţa nenorocirilor iremediabile, în faţa destinelor frânte, ori amuţeşti pentru totdeauna. Mila şi consolarea sunt nu numai ineficace, dar sunt şi insulte. Şi apoi cum să compătimeşti pe altul când tu însuţi suferi infinit?

Compătimirea este un sentiment care nu angajează. De aceea îl găsim la atâția! *In lumea aceasta încă n'a murit nimeni de suferința altuia.* Iar acela care a zis că moare pentru noi, n'a murit, ci a fost omorît.

ETERNITATE ŞI MORALĂ

Până astăzi încă nimeni n'a putut spune ce e bine şi e ce rău. Şi e sigur că în viitor va fi tot aşa. Faptul impresionant nu consistă în această relativitate, ci în imposibilitatea de a te dispensa de întrebuințarea acestor expresii. Nu ştiu ce e bine şi ce e rău, dar calific acțiunile în bune şi rele. Dacă m'ar întreba cineva dece numesc o acțiune bună şi alta rea, nu i-aşi putea răspunde. Este un proces instinctiv care mă face să apreciez sub prisma criteriilor morale ; când mă gândesc ulterior la acea apreciere nu-i mai găsesc nici o justificare. Morala a devenit atât de complexă şi de contradictorie, deoarece valorile ei nu se mai constituesc *în ordinea vieții*, ci s'au cristalizat într'o regiune transcendentă ei, păstrând slabe legături cu tendințele iraționale şi vitale. Cum să întemeiezi o morală? Mi-e atât de scârbă de acest cuvânt « bine », este atât de fad şi de inexpresiv! Morala spune: lucrați pentru triumful binelui! Dar cum? Prin împlinirea datoriei, prin respect, prin sacrificiu, modestie etc. Toate acestea îmi par simple vorbe, deoarece ele nu cuprind numai un vag formal, dar mai cu seamă un vag în determinările concrete de conținuturi. Căci în fața faptului imediat, toate principiile morale sunt atât de nule, încât te întrebi dece n'ar fi mai acceptabilă o viață fără criterii. Aşi iubi o lume în care n'ar exista nici un criteriu, nici o

formă şi nici un principiu, o lume a absolutei indeterminări. Căci în lumea noastră toate criteriile, formele şi principiile sunt atât de fade, încât semi-prezenţa lor este mai exasperantă decât cel mai groaznic absolutism normativ. Imi închipui o lume de fantezie şi vis, crescută în lumini portocalii şi unde nu s'ar mai vorbi de bine şi de rău, unde întreagă această discuţie în jurul valabilităţii normelor, n'ar mai avea nici un sens. Şi apoi din moment ce realitatea este iraţională în esenţa sa, ce rost mai are să cauţi norme să delimitezi binele de rău, ce rost are să mai *distingi* ceva? Morala nu poate fi salvată, iar acei cari susţin că în faţa eternităţii ea totuşi poate fi salvată se înşală enorm. Ce spun aceştia? In lume triumfă temporal plăcerea, satisfacţiile minore, păcatul etc., dar în faţa eternităţii rămâne numai fapta bună, numai realizarea morală. Ce s'a ales din plăcerile acestei lumi? Neantul! Singura care triumfă este virtutea. După toate mizeriile acestei lumi apare triumful final al binelui şi biruinţa definitivă a virtuţii. Decât, aceştia n'au remarcat că dacă eternitatea înghite, anulându-le, — toate plăcerile şi satisfacţiile superficiale — ea nu înghite mai puţin tot ceea ce se numeşte virtute, faptă bună, acţiune morală. Eternitatea nu duce nici la triumful binelui şi nici la triumful răului, ci anulează totul. Condamnarea epicureismului în numele eternităţii, este un non-sens. Cu cât voiu rămânea eu mai mult prin faptul că sufăr, decât altul prin faptul că petrece? *Obiectiv* ce semnificaţie poate avea faptul că unul se crispează în agonie, iar altul se destinde cu o femeie? Atât suferinţa cât şi plăcerea se consumă subiectiv în indivizii respectivi. Ori suferi, ori nu suferi tot vei fi înghiţit etern şi iremediabil în neant. Nu se poate

absolut deloc vorbi de un acces obiectiv al eternităţii, ci numai de o trăire subiectivă a acestei eternităţi, care nu se poate realiza decât prin discontinuităţi în vieţuirea timpului. Nimic din ceea ce creiază omul nu poate atinge un triumf final, o victorie definitivă. De ce să ne încântăm cu iluziile morale, când am putea găsi iluzii şi mai frumoase? Toţi acei cari vorbesc de salvarea morală în faţa eternităţii, se gândesc la ecoul indefinit în timp al acţiunii morale, la rezonanţa nelimitată şi la perpetuarea ei durabilă. Aceasta nu e deloc adevărat, deoarece oamenii aşa zişi virtuoşi cari nu sunt în fond decât nişte fricoşi, dispar mai repede din conştiinţa lumii, decât aceia cari s'au epuizat în plăceri. Dar chiar dacă ar fi contrariul, ce înseamnă supravieţuirea cu câţiva zeci de ani? Nimic. Orice plăcere nesatisfăcută este o ocazie pierdută pentru viaţă. Nu voiu veni în numele suferinţei să opresc lumea dela plăceri, dela orgii, dela excese. Numai oamenii mediocrii vorbesc de *consecinţele* plăcerilor. Dar consecinţele durerii nu sunt şi mai mari? Numai un om mediocru poate dori să moară la bătrâneţe. Deci, suferiţi, beţi, sorbiţi cupa plăcerii până la urmă, plângeţi sau râdeţi, scoateţi strigăte de disperare sau de bucurie, cântaţi de iubire sau de moarte, căci şi aşa nimic nu se alege de tot! Intreaga morală n'ar vrea să facă din această viaţă decât o sumă de ocazii pierdute.

MOMENT ŞI ETERNITATE

Eternitatea nu e inteligibilă decât dacă e privită ca *experienţă*, în funcţie de o trăire subiectivă. Conceptul obiectiv al eternităţii n'are nici un sens pentru individ, deoarece

finitatea lui temporală elimină posibilitatea de a trăi o infinitate temporală, o veşnicie, ca durată infinită, ca proces nelimitat în timp. Experienţa eternităţii depinde de *intensitatea* trăirii subiective, iar nu de obiectivitatea substanţială sau de o durată continuă. Intrarea în eternitate nu se poate realiza decât într'o transcendere a timpului, prin sustragerea dela raportarea continuă a clipelor una la alta. Este necesară o luptă dramatică şi intensă cu timpul, pentruca odată depăşit mirajul succesiunii momentelor să mai rămână numai trăirea exasperată a clipei, care să te avânte deadreptul în veşnicie. In ce fel vieţuirea absolută în moment permite un acces al eternităţii? Simţul pentru devenire, pentru timp rezultă dintr'un sentiment al insuficienţii clipelor, al relativităţii şi condiţionărilor lor. Acei cari au o conştiinţă intensă a temporalităţii trăesc fiecare moment cu gândul la cel următor, la succesiune şi la transformare. Decât, eternitatea nu e accesibilă decât în eliminarea raportărilor, prin vieţuirea clipei în mod absolut. In orice experienţă a eternităţii este un salt şi o transfigurare, deoarece se pretinde o astfel de încordare prealabilă pentru a ajunge la împăcarea senină din contemplaţia eternităţii, încât puţini sunt capabili de ea. Contemplaţia aceasta nu este importantă prin cât durează, ci prin intensitatea ei. Revenirea la trăirile obişnuite nu diminuiază nimic din fecunditatea acestei experienţe intense. Ceea ce importă este *frecvenţa* acestei contemplaţii. Numai prin experienţe frecvente se poate ajunge la beţia eternităţii, la starea de încântare pură, în care transfigurările se îmbracă în aureole sublime şi imateriale, în care voluptăţile au ceva suprapământesc, de o transcendenţă luminoasă şi fermecătoare.

Izolarea momentului din succesiune, îi atribuie acestuia un caracter absolut; nu în mod obiectiv, ci subiectiv. Un absolut pentru simţirea noastră, dar căruia nu i se poate atribui un element de irealitate şi fantezie. Căci din perspectiva eternităţii, timpul cu toată multiplicitatea lui de clipe individuale este dacă nu ireal, destul de irelevant, pentru realităţile esenţiale.

In eternitate trăeşti fără să regreţi şi fără să aştepţi ceva. Nu este în structura momentului trăit ca atare, o scoatere din relativitatea gustului şi a categoriilor, o depăşire a imanenţii în care ne cuprinde temporalitatea vieţii? Trăirea imanentă în viaţă este imposibilă fără trăirea simultană în timp, deoarece viaţa ca activitate dinamică şi progresivă are temporalitatea ca un atribut constitutiv. Caracterul dramatic al vieţii este inconceptibil fără elementul temporal. Cu cât viaţa este mai intensă cu atât timpul este mai esenţial şi mai revelator. Şi apoi viaţa prezintă o multiplicitate de *direcţiuni*, de avânturi intenţionale, cari nu se pot desfăşura decât în timp. Când vorbeşti de viaţă spui *clipe*, iar când vorbeşti de eternitate, *clipă*. Nu este un minus de viaţă în experienţa eternităţii, în această înfrângere a timpului, în această transcendere a momentelor? Este în această transfigurare mai repede o deviere a vieţii în alt plan, unde antinomismul şi dialectica tendinţelor vitale se purifică la mari înălţimi. Acei cari au nativ în ei tendinţele de contemplaţie a eternităţii, cum sunt acei cari se desvoltă în culturile orientale, nu cunosc lupta dramatică de transcendere a timpului şi nici eforturile de interiorizare, aşa cum le depunem noi, cari suntem infectaţi până în rădăcini de temporalitate. Dar şi contemplaţia eternităţii

este pentru noi un prilej de viziuni cuceritoare şi de încântări stranii. Pentru cine are conştiinţa eternităţii totul e permis, fiindcă pentru el dispar toate diferenţierile într'o viziune de o monumentală seninătate, izvorîtă ca după o mare renunţare. Eternitatea nu poate fi iubită cu pasiunea cu care iubeşti o femeie, sau cu care-ţi iubeşti destinul tău, sau disperarea ta proprie. Este însă în tendinţa spre regiunile eternităţii o atracţie ce seamănă cu un sbor în spre un cer senin de vară sau cu avântarea în spre discreţia unei lumini stelare. Azurul şi lumina de stele sunt simboluri pentru această eternitate în care nu mai doreşti şi nu mai regreţi nimic.

ISTORIE ŞI ETERNITATE

Nu înţeleg ce rost mai are să trăesc în istorie, să am idealurile epocei, să mă preocupe gândul culturii sau problemele sociale. Sunt plictisit de cultură şi de istorie; mi-e aproape imposibil să mai particip la frământările lumii istorice, la idealuri şi aspiraţii temporale. Istoria este ceva ce trebue depăşit. Şi nu poţi depăşi istoria decât atunci când trecutul, prezentul şi viitorul nu mai au pentru tine nici o importanţă, când ţi-e indiferent, *când* şi *unde* trăieşti. Cu cât sunt mai avantajat dacă trăesc astăzi, decât dacă aşi fi trăit în Egiptul de acum patru mii de ani? Suntem nişte imbecili atunci când deplângem soarta unora cari au trăit în epoci cari nu ne convin nouă, cari n'au cunoscut creştinismul sau descoperirile şi invenţiile ştiinţei moderne. Dacă timpul n'ar fi ireversibil, n'aş regreta deloc să trăesc în orice epocă a istoriei, fiindcă nici una nu e mai bună decât

cealaltă. Neexistând o ierarhie a atitudinilor şi concepţiilor de viaţă, toţi au dreptate şi nici unul. Epocile istorice reprezintă forme închise de viaţă, cari trăesc cu convingerea în valabilitatea lor definitivă, pentru ca dinamismul şi dialectica vieţii istorice, să ajungă la alte forme insuficiente şi limitate şi ele ca tot ce trăeşte sub soare. Intreaga istorie îmi pare atât de nulă, încât mă mir cum de există oameni cari toată viaţa se ocupă numai cu trecutul. Ce interes mai poate avea cercetarea idealurilor altor epoci, credinţele oamenilor sau svârcolirile câtorva indivizi sifilitici? Vor fi mari creaţiile oamenilor, dar pe mine nu mă interesează. Nu găsesc eu o împăcare mai mare în contemplaţia eternităţii? Nu om şi istorie, ci om şi eternitate, iată un raport valabil în lumea în care nu merită nici să respiri. Nimeni nu neagă istoria dintr'un capriciu trecător, ci sub imboldul unor mari tragedii pe cari puţini le bănuesc. Oamenii cred că ai gândit abstract asupra istoriei şi apoi ai negat-o în urma calculului şi a reflecţiei, când în realitate negaţia izvoreşte din cea mai mare întristare. In acest moment când neg întreg trecutul umanităţii, când nu mai vreau să iau parte la viaţa istorică, sunt apucat de o întristare mortală, dureroasă până dincolo de închipuire. S'ar putea foarte bine ca tristeţea să fi fost latentă, iar aceste gânduri s'o fi actualizat şi intensificat. Simt un gust amar de moarte şi de neant în mine care mă arde ca o otravă puternică. Sunt atât de trist încât toate aspectele acestei lumi nu mai pot avea pentru mine nici o valoare. Cum să mai pot vorbi de frumuseţe, cum să mai pot face consideraţii estetice, când sunt trist, trist de moarte. Am mai pierdut o parte din existenţă: frumosul. Aşa ajungi să pierzi totul...

Nu vreau să mai ştiu de nimic. Depăşind istoria, realizezi supra-conştiinţa, care intră ca un element important în experienţa eternităţii. Supra-conştiinţa te duce într'o regiune unde toate antinomiile, toate contradicţiile, şi incertitudinile acestei lumi nu mai au nici o valoare, unde nu mai ştii că exişti şi că mori. Toţi aceia care umblă după eternitate o fac din frica de moarte. Singurul rost mai adânc al experienţii eternităţii este să te facă să uiţi că mori. Dar când revii din contempleţia eternităţii?

A NU MAI FI OM

Tot mai mult mă conving, că omul este un animal nefericit, abandonat în lume, silit să-şi găsească o modalitate proprie de viaţă, aşa cum natura n'a mai cunoscut înaintea lui. De pe urma aşa zisei lui libertăţi suferă mai mult decât după cel mai mare prizonierat posibil în existenţa naturală. Şi atunci nu mă mir de ce omul ajunge uneori să invidieze o floare sau o altă plantă. A voi să trăeşti ca o plantă, să creşti înrădăcinat, înflorind şi uscându-te sub soare, în cea mai deplină inconştienţă, a dori să fii o parte intimă din fecunditatea pământului, o expresie anonimă a cursului vieţii, este a fi disperat de rosturile şi sensul omenirii. Şi de ce să nu schimb cu o floare? Cunosc ce înseamnă a fi om, a avea idealuri şi a trăi în istorie. Ce mai pot aştepta dela asemenea realităţi? Este de sigur mare lucru a fi om; încerci una dintre cele mai serioase tragedii, o dramă aproape monumentală, căci a fi om înseamnă a vieţui într'o ordine de existenţă cu totul nouă, mai complicată şi mai

dramatică decât cea naturală. Din ce scobori dela om în spre natura neanimată, intensitatea fenomenului dramatic scade treptat până la a deveni nulă. Omul tinde tot mai mult să ia monopolul dramei şi a suferinţei din lume. De aceea mântuirea este pentru el o problemă atât de arzătoare şi de insolubilă. Nu pot avea mândria că sunt om, fiindcă am trăit acest fenomen până în rădăcini. Numai aceia cari n'au vieţuit cu mare intensitate acest fenomen, se mai pot mândri că sunt oameni, deoarece ei *tind* să devină. Astfel încântarea lor este firească. Intre oameni există unii cari n'au depăşit cu mult forma de existenţă animală sau de plantă. Este natural ca ei să dorească şi să admire fenomenul om. Dar acei cari cunosc ce înseamnă a fi om, caută să devină orice numai om nu. Dacă ar fi posibil m'aşi transforma în fiecare zi într'o formă particulară de viaţă animală şi de plantă. Să fiu succesiv toate formele de flori, să fiu buruiană, ghimpe, trandafir, să fiu arbore de equator, cu crengi întortochiate, plantă de mare bătută de valuri sau de munte în prada vânturilor; să fiu pasăre cu glas melodios, sau pasăre croncănitoare şi de pradă, călătoare sau sedentară, să fiu bestie de pădure sau animal domestic. Toate speciile să le trăiesc cu o frenezie sălbatecă şi inconştientă, să parcurg seria întreagă a naturii, să-mi schimb forma cu uşurinţa unei graţii naive, fără teatru, întocmai ca într'un proces natural. Cum aş umbla prin cuiburi, prin grote, prin singurătăţi de munte şi de mare, prin dealuri sau prin câmpii. Numai această aventură cosmică trăită în interiorul substanţial al vieţii, în intimitatea ei organică, urmând arabescul formelor vitale şi pitorescul naiv al plantelor, mi-ar mai putea deştepta gustul să redeviu om. Căci dacă diferenţa dintre

om şi animal rezidă în faptul, că animalul nu poate fi decât animal, pe când omul poate fi *ne-om*, adică altceva decât el însuşi, — atunci eu sunt un ne-om.

MAGIE ŞI FATALITATE

Imi vine greu să-mi închipui bucuria oamenilor cu sensibilitate magică, a acestor oameni cari simt că pot totul, cărora nici o rezistenţă nu le pare prea mare şi nici un obstacol insurmontabil. Magia presupune o astfel de comuniune cu viaţa, încât orice manifestare subiectivă este o expresie a pulsaţiei totale a vieţii. Este în ea toată plenitudinea integrării în fluxul vieţii, toată exuberanţa activării în sensul şi direcţia imanentă a acestei vieţi. Sensibilitatea magică nu poate duce decât la bucurie, deoarece pentru ea nu există iremediabilul, ireductibilul şi fatalul, ca elemente din structura interioară a existenţei. A simţi că poţi totul, că absolutul e în mâna ta, că exuberanţa ta este exuberanţa acestei lumi, că ritmul universal palpită în tine frenetic şi intens, că tu eşti lumea, că existenţa nu e conceptibilă decât în măsura în care trece prin tine, a găsi sensul lumii actualizat în fiecare moment în expresia cea mai deplină, este de sigur a realiza o formă de bucurie greu de bănuit şi care este un monopol al celor dotaţi cu sensibilitate magică. Pentru magie nu există boli, sau dacă există, viziunea magică le concepe în aşa măsură remediabile, încât caracterul lor de ireductibilitate dispare. Optimismul magic vede totul sub raporturi de echivalenţă, de aceea, pentru el orice încercare de individualizare a bolii şi de

aplicare a unui tratament specific este iluzorie. Magia contestă şi neagă tot ceeace e negativitate în viaţă, tot ceeace e esenţă demonică în dialectica vieţii. A avea sensibilitate magică înseamnă a nu pricepe nimic din marile realităţi dureroase, nimic din ceea ce viaţa prezintă ca iremediabil şi fatal, ca mizerie, destin şi moarte. Iluziile magiei neagă *ireparabilul* din lume, neagă moartea ca realitate fatală şi universală. Subiectiv, acest fenomen este plin de importanţă, deoarece el creiază o stare de beatitudine şi de exaltare euforică omului. Căci el trăeşte ca şi cum n'ar muri niciodată. Or, toată problema morţii în faţa omului, se reduce la conştiinţa subiectivă a morţii. Pentru cine n'are această conştiinţă faptul că va intra prin moarte în neant, n'are nici o importanţă. A-ţi da seama permanent de moarte este a realiza paroxismul conştiinţei. In magie, conştiinţa n'a câştigat acea autonomie de viaţă care îi dă caracterul unei forţe centrifugale, ci păstrează încă un caracter vital.

Sunt infinit mai complicaţi aceia cari au conştiinţa fatalităţii, pentru care există în lume irezolvabilul, ireparabilul şi iremediabilul, acei cari simt că uneori efortul e nul, iar regretul imposibil, care înţeleg că fatalitatea constitue un aspect al acestei lumi, un aspect esenţial. Căci toate realităţile esenţiale se desfăşoară sub semnul fatalităţii, care se bazează pe incapacitatea vieţii de a-şi depăşi condiţiile şi limitele ei imanente. Magia realizează ceva efectiv în lucrurile de nimic, în aspectele uşoare cărora le lipseşte esenţialul şi monumentalul, dar este nulă în faţa realităţilor de ordin metafizic, unde se cere de cele mai multe ori tăcere, de care este incapabilă sensibilitatea magică. A

trăi cu conştiinţa puternică a fatalităţii, a imposibilităţii şi incapacităţii în faţa marilor probleme pe cari nu le poţi pune fără să fi angajat dramatic în existenţă, este a vieţui subiectiv semnul de întrebare care domină peste această lume şi a cărui ondulaţie interogativă este ca un simbol al infinitului necunoştibil şi inaccesibil.

* * *

Spuneţi că disperarea şi agonia sunt valabile numai ca preliminarii, că idealul este depăşirea lor, că vieţuirea îndelungată în ele duce la automatizare? Vorbiţi de drumul bucuriei ca de singurul salvator iar pe celelalte le dispreţuiţi? Numiţi vieţuirea în momente agonice o stare de egoism şi găsiţi generozitate numai în bucurie? Ne propuneţi *bucuria*: dar cum s'o primim din afară? Căci dacă ea nu creşte din noi, nu izvorăşte din rezervele şi ritmul nostru interior, orice intervenţie exterioară este sterilă. Este atât de uşor să recomanzi bucuria celor ce nu se pot bucura! Şi cum să te poţi bucura când eşti chinuit în fiecare moment de obsesia nebuniei! Işi dau seama aceia cari recomandă bucuria cu o facilitate excesivă, ce înseamnă a te teme de înebunirea apropiată, ce înseamnă a fi torturat în fiecare clipă de presentimentul unei groaznice nebunii? Cum să te bucuri atunci când simţi că vei înebuni? Şi apoi se adaugă conştiinţa morţii mai persistentă şi mai sigură decât cea a nebuniei. Ce rost are să-i vorbeşti de bucurie unui om, care se află într'o imposibilitate organică de a se bucura? Bucuria va fi o stare paradisiacă, dar ea nu poate fi câştigată decât printr'o evoluţie firească, printr'un proces natural. S'ar putea foarte bine, ca la un moment dat să

sfârşim cu dramatismul momentelor agonice şi să intrăm într'o regiune de seninătate paradisiacă şi de bucurie calmă. Oare pentru mine porţile paradisului să fie închise pentru totdeauna? Până acum n'am putut găsi cheia fericirii pentru a le deschide. Şi cum nu ne putem bucura, ne mai rămâne doar drumul tuturor suferinţelor, a unei exaltări nebune şi nelimitate. Să ducem vieţuirea momentelor agonice până la ultima expresie, să trăim drama noastră lăuntrică la paroxism în mod absolut. Nu ne mai rămâne decât suprema tensiune, după care se va mai vedea doar o dâră de fum... Căci focul din noi va arde totul. Bucuria nu trebue justificată, deoarece ea este o stare atât de pură şi de generoasă încât orice elogiu este inutil. Justificarea ei este inutilă chiar şi în faţa desnădăjduiţilor, întru cât aceştia sau sunt organic desnădăjduiţi şi atunci bucuria este o imposibilitate sau nu sunt organic şi atunci bucuria le oferă destule seducţii, pentru a face inutilă orice justificare. Este de o mie de ori mai multă complexitate într'o disperare absolută, decât într'o bucurie absolută. Poate din acest motiv porţile paradisului sunt prea înguste pentru acei cari şi-au pierdut speranţa...

* * *

Nu este absolut nimeni care în fondul sufletului să nu aibă un regret — oricât de palid şi de îndecis — după durerea şi boala, de care a scăpat. Acei cari sufăr intens şi îndelungat, deşi doresc să se refacă, nu se poate să nu se gândească la o pierdere fatală prin însănătoşirea lor probabilă. Atunci când durerea face parte din fiinţa ta, eventuala depăşire a ei, este imposbil să nu echivaleze cu o

pierdere, precum este imposibil să nu provoace un regret. Ceea ce am mai bun în mine datoresc suferinţii; dar şi ceea ce am pierdut din viaţă, nu mai puţin ei se datoreşte. Din acest motiv suferinţa nu poate fi nici blestemată, dar nici iubită. Păstrez faţă de ea un sentiment particular, greu de definit, ciudat şi insesizabil, de un farmec analog luminei crepusculare. Beatitudinea în suferinţă este o simplă iluzie, căci plăcerea artificială din suferinţă rezultă din necesitatea de a găsi o împăcare cu fatalitatea durerii, pentru a nu te distruge total prin ea. Ultimele rezerve de viaţă mocnesc în această beatitudine iluzorie. Singurul asentiment dat suferinţii este acela pe care-l exprimă regretul eventualei vindecări. Dar regretul acesta este atât de inpalpabil şi de difuz încât nu se poate cristaliza în conştiinţa nimănui. Toate durerile cari se sting aduc cu ele un sentiment de turburare ca şi cum intrarea într'un ritm echilibrat ţi-ar închide calea pentru regiuni torturante şi încântătoare în acelaş timp, şi de cari nu te poţi despărţi fără să întorci ochii înapoi. Deşi suferinţa nu ţi-a revelat frumuseţea, ce lumini îţi mai pot fura privirea? Nu oare pentrucă luminile acestea tremură ca şi cum s'ar stinge ? Te mai atrage presimţirea nopţii din suferinţă?

* * *

Poţi nega un sens vieţii din atâtea puncte de vedere, încât o enumerare a lor devine inutilă. Disperarea, infinitul, moartea, sunt numai cele mai evidente. Există însă, atâtea determinante intime cari te pot duce la o negaţie totală a sensului vieţii! Căci în ce priveşte atitudinea în faţa vieţii nu mai există adevăr sau neadevăr, ci numai reacţiunea spontană a intimităţii fiinţii noastre.

Subiectivism? Dar puţin îmi pasă că alţii cred altcumva. Şi apoi o experienţă subiectivă adâncă te ridică în planul universalităţii, întocmai cum momentul te ridică în acela al eternităţii. A ţi se reproşa că disperarea e un fenomen cu totul personal şi irelevant pentru alţii, este tot atât de absurd ca şi atunci când ţi s'ar spune că murind se petrece în tine un fenomen pur individual şi ca atare nu angajează pe nimeni. Oamenii preţuesc atât de puţin singurătatea!

Cum se petrece ceva în singurătate se grăbesc să-i decreteze sterilitatea. Ei atribue o valoare exclusivă produselor sociale, fiindcă au iluzia că au colaborat cu toţii. Toţi vor să facă, să realizeze ceva efectiv, să supravieţuiască prin realizările lor. Ca şi cum de acestea nu s'ar alege praful! Şi ce s'ar putea alege altceva? *Ce se poate alege altceva decât nimicul?* Sunt nemulţumit de orice. Chiar dacă aşi fi ales Dumnezeul acestei lumi, mi-aş da imediat demisia, iar dacă lumea întreagă s'ar rezuma la mine, dacă lumea întreagă aş fi eu, m'aş risipi în bucăţi până la dispariţie... Cum de pot avea momente când am impresia că înţeleg totul?!

ENTUZIASMUL CA FORMĂ A IUBIRII

Sunt oameni în cari viaţa se realizează în forme de o puritate şi de o limpezire greu de imaginat, pentru acela ce trăeşte prins în contradicţii dureroase şi în avânturi haotice. A fi prins în lupte interioare, a te consuma într'un dramatism intim şi a trăi destinul tău, subt semnul iremediabilului, este a vieţui în regiuni în cari orice limpezire sau puritate devin iluzorii. Aceia în cari viaţa se desfăşură

într'o creştere fără obstacol, cari trăesc într'un ritm lipsit de dramatism ating o stare de mulţumire şi încântare, unde aspectele lumii sunt pline de farmec şi de lumină. Şi nu este entuziasmul o astfel de stare ce îmbracă aspectele lumii într'o strălucire plină de seducţii şi de bucurii? A descrie entuziasmul înseamnă a remarca o formă cu totul particulară de iubire, înseamnă a individualiza un mod de abandonare a omului în lume. Iubirea are atâtea feţe, atâtea devieri şi atâtea forme, încât este destul de greu să găseşti un sâmbure central, sau o formă tipică a iubirii. Este o problemă esenţială a oricărei erotici de a arăta care este manifestarea originară a iubirii, cum se realizează ea primordial. Vorbind de iubirea dintre sexe, de iubirea pentru Divinitate, de iubirea pentru natură sau artă, vorbim de entuziasm ca o formă de iubire, etc. Care este dintre aceste manifestări cea mai organică, primordială şi structurală? Trebue să existe una, faţă de care celelalte să se menţină într'o dependenţă, dacă nu chiar derivate. Nu pot concepe multiplicitatea formelor erotice fără iradierea, fără fosforescenţa şi căldura centrală a uneia singure, care întocmai ca un soare împrăştie razele sale indiferent de natura obiectelor sau de aspectul formelor. Teologii susţin că forma primordială de iubire este iubirea lui Dumnezeu. Toate celelalte manifestări n'ar fi decât reflexe palide ale acestei iubiri fundamentale. Unii panteişti cu tendinţe estetizante susţin că natura, iar unii esteţi puri, arta. Pentru alţii bazaţi pe biologie, sexualitatea pură fără afectivitate, sau pentru unii metafizicieni, sentimentul identităţii universale. Decât, nici unii dintre aceştia nu vor putea dovedi că această formă este absolut constitutivă

omului, deoarece în decursul vieții istorice a oscilat și variat în așa măsură, încât nimeni astăzi nu poate determina caracterul lor precis. Cred că forma cea mai esențială a iubirii, este iubirea dintre bărbat și femeie, care este nu numai sexualitate, ci implică un complex întreg de stări afective a căror fecunditate este destul de sesizabilă. Mă întreb: s'a sinucis cineva pentru Dumnezeu, pentru natură, pentru artă? Toate acestea sunt realități prea abstracte pentru a putea fi iubite cu intensitate. Iubirea este cu atât mai intensă cu cât este legată cu ceva individual, concret și unic. Iubești o femeie pentru ceea ce o diferențiază în lume, pentru unicitatea ei. Nimic în lume nu o poate înlocui în momentele când iubirea este puternică. Toate celelalte forme de iubire participă la această iubire centrală, deși tendința lor este să devină autonomă. Astfel entuziasmul e privit ca perfect autonom de sfera Erosului, când în realitate rădăcinile lui se adâncesc în substanța cea mai intimă a iubirii, dând naștere, însă, la o formă cu tendințe de emancipare din sfera eroticului. Este în natura internă a oricărui om entuziast, o receptivitate cosmică, universală, o capacitate de a primi totul, de a se orienta, în orice direcție, dintr'un impuls și un exces interior, de a nu pierde nimic și de a participa la orice acțiune cu o vitalitate debordantă, ce se risipește pentru voluptatea realizării și pasiunea faptului, pentru gustul desinteresat al frământării și pentru cultul dinamic al eficienții. Pentru omul entuziast nu există criterii, perspective și calcul, ci numai abandonare, frământare și dăruire. Bucuria îndeplinirii și extazul efectivului sunt notele acestui om pentru care viața este un elan din care contează numai fluiditatea vitalului, numai avântul

imaterial, care ridică viața la o înălțime de unde forțele destructive își pierd intensitatea și negativitatea. Fiecare avem stări de entuziasm, dar acestea sunt prea rare pentru a ne defini. Aici vorbim de acei oameni la cari entuziasmul predomină, a cărui frecvență este atât de mare încât alcătuiește nota specifică a unei individualități. Entuziastul nu cunoaște înfrângeri, fiindcă pe el nu-l interesează obiectele, ci inițiativa și voluptatea activării ca atare. El nu începe o acțiune fiindcă a reflectat asupra utilității și sensului ei, ci fiindcă nu poate altcum. Succesul sau insuccesul, dacă nu îi sunt indiferente, în nici un caz nu-l stimulează sau îl ratează. Ultimul dintre oameni cari ratează în această lume este entuziastul. Viața este mult mai mediocră și mai fragmentară în esența sa, decât bănuesc oamenii. Nu este aici explicația faptului pentru ce decădem cu toții, pentru ce ne pierdem vioiciunea pulsațiilor interioare, și ne închistăm luând forme, cristalizându-ne în dauna productivității și dinamismului interior? Pierderea fluidității vitale și debordante îți distruge receptivitatea și posibilitatea de a îmbrățișa viața cu generozitate și elan. Entuziastul este singurul care se menține viu până la bătrânețe. Toți ceilalți când nu sunt născuți morți, ca majoritatea oamenilor, mor înainte de vreme. Sunt atât de rari oamenii cu adevărat entuziaști! Ar fi greu să ne închipuim o lume în care toți ar iubi totul. O lume de oameni entuziaști oferă o imagine mai cuceritoare decât imaginea paradisului, fiindcă tensiunea sublimă și generozitatea radicală întrec orice viziune paradisiacă. Posibilitățile de renaștere continuă, de transfigurare și intensificare a vieții, fac din entuziast un om care este permanent dincolo de tentațiile

demonice, de frica de neant și de chinurile momentelor agonice. Viața entuziastului nu cunoaște tragicul, fiindcă entuziasmul este singura expresie de viață complect opacă pentru fenomenul morții. Chiar și în grație, o formă atât de apropiată de entuziasm, această necunoaștere, această neglijare organică și ignorare irațională a morții este mai puțin vădită. Căci ondulațiile grației sunt uneori o aluzie îndepărtată la caracterul de iluzie a vieții. Există în grație mult farmec melancolic; în entusiasm nu există de loc. Admirația mea teribilă pentru oamenii entuziaști derivă din faptul că eu nu pot pricepe cum de există astfel de oameni într'o lume în care moartea, neantul, tristețea și disperarea alcătuesc un cor atât de sinistru, încât fac imposibile eforturile noastre de a mai auzi melodii sublime și transcedente. Că sunt oameni cari nu disperează niciodată, iată un fapt impresionant și care dă de gândit. Cum se poate ca în entuziasm specificarea obiectelor să fie inexistentă? Cum se poate să realizezi numai dintr'o plenitudine și un exces în mod permanent? La ce realizare ciudată și paradoxală a ajuns iubirea în entuziasm? Iubirea cu cât e mai intensă, e mai individuală și mai legată de o specificare a obiectului. Bărbații cari iubesc cu adevărat, cu o pasiune puternică nu pot iubi în acelaș timp mai multe femei, ci numai una. Cu cât pasiunea este mai intensă cu atât obiectul pasiunii capătă o proeminență mai mare. Să ne închipuim o astfel de pasiune erotică, la un moment dat, lipsită de obiect, să ne închipuim iubirea unui bărbat fără femeia în spre care s'ar orienta iubirea lui. Ce am avea altceva decât o plenitudine de iubire? Nu sunt oameni cu mari virtualități de iubire, dar cari n'au iubit niciodată

în sensul acelei iubiri tipice, originare? Entuziasmul este o iubire în care obiectul nu s'a specificat. Toate dispozițiile de iubire în loc să se orienteze direct spre femeie, sau, la femee, spre bărbat, se revarsă în manifestări, în acțiuni generoase și în receptivitatea universală pe care nu o întâlnim în iubirea realizată în mod natural. Căci entuziastul este un deviat superior al Erosului. Paradoxul lui este de a nu iubi o femeie, de a nu-și epuiza iubirea în cultul reciproc dintre sexe, ci de a o revărsa în acea abandonare desinteresată, care face din orice entuziast o ființă pură și inaccesibilă. Poate fiindcă iubirea lui are un acces atât de mare. Dintre toate formele iubirii, entuziasmul este cel mai purificat de sexualitate, mult mai purificat decât iubirea mistică, absolut incapabilă să se elibereze de simbolica sexuală sau de cultul naturist, în care intră de asemenea atâtea elemente ale acestei simbolici. Din acest motiv, lipsește în entuziasm neliniștea și vagul, cari fac din sexualitate un determinant și un element în tragicul uman. Entuziastul este o ființă eminamente neproblematică. El poate totuș să înțeleagă mult și multe, fără să cunoască însă, incertitudinile dureroase, sensibilitatea haotică a spiritului problematic. A-ți pune probleme înseamnă a fi pierdut, deoarece spiritele problematice nu pot rezolva nimic, fiindcă nu le place nimic. Și apoi unde este la ele capacitatea de a se abandona la orice, unde este acel paradox încântător al iubirii ca stare pură, unde este acea actualitate permanentă și totală, care te face ca în fiecare moment să te deschizi pentru tot și, în fine, unde este iraționalitatea naivă din entuziasm? Mitul biblic al cunoașterii ca păcat este cel mai profund mit, din câte au închipuit oamenii. Or, fericirea

debordantă a entuziaştilor este de a nu cunoaşte tragedia cunoaşterii. De ce nu am spune-o? *Cunoaşterea adevărată este cel mai mare întunerec.* Aş renunţa oricând la toate problemele din lumea aceasta cari nu duc la nimic pentru o naivitate dulce şi inconştientă. *Spiritul sfâşie, nu înalţă.* In entuziasm ca şi în graţie sau în magie, spiritul nu s'a separat de viaţă, nu reprezintă un element de antinomie în lume. Aici există secretul fericirii, în indiviziunea iniţială, care menţine o unitate inseparabilă, o convergenţă organică. A fi entuziast înseamnă a fi incapabil de orice dualism. Şi orice dualism este o otravă. De obicei viaţa nu se menţine fecundă şi productivă decât prin tensiuni şi antinomii, cari reprezintă un principiu de luptă şi de încordare agonică. Entuziasmul depăşeşte acest principiu, realizând viaţa fără dramatism, exprimând un elan fără tragism şi iubind fără sexualitate.

LUMINĂ ŞI INTUNEREC

Cât de nule sunt toate interpretările filosofice şi istorice ale religiilor n'o poate ilustra mai bine decât absoluta neînţelegere a semnificaţiei dualismului luminii şi a întunerecului în religiile orientale şi în orice mistică. Aceste interpretări susţin că ridicarea la rangul de principii metafizice a luminii şi întunerecului ar deriva din observarea alternanţei regulate a zilei cu noaptea, prima reprezentând un principiu de viaţă, iar a doua de mister şi de moarte. Aparent interpretarea este cum nu se poate mai firească. Dar pentru cine caută determinante mai adânci ea este complect insuficientă, ca toate explicările exterioare. Problema luminii

şi a întunerecului este legată de problema stărilor extatice. Nimeni nu ajunge să atribue acestui dualism o valoare explicativă atât de mare dacă n'a cunoscut obsesia complicată şi ciudată a prizonieratului simultan sau succesiv în forţele luminii sau ale întunerecului. Stările extatice amestecă umbrele cu scânteile, cari joacă într'un dans bizar în întunerec, combină într'o viziune dramatică sclipiri instantanee cu un mister de umbre fugitive, alcătueşte o adevărată scară de nuanţe între lumină şi întunerec. Dar nu această desfăşurare este impresionantă, ci faptul că eşti dominat, eşti cuprins şi obsedat de ele. Culmea extazului o atingi în senzaţia finală în care parecă mori din cauza luminii şi a întunerecului. Este infinit ciudat că în viziunea extatică dispar toate obiectele înconjurătoare, toate formele curente prin care lumea se individuiază. Nu mai există decât o proecţie monumentală de umbre şi de lumini. Cum se face această selecţie şi purificare e greu de explicat, precum tot atât de greu de explicat este compatibilitatea între puterea lor de fascinare, de dominare şi imaterialitatea lor. Este o demonie, atât de curioasă în orice exaltare extatică! Şi când din tot ce are lumea aceasta în extaz, nu mai rămâne decât întunerecul şi lumina, cum să nu le atribuim un caracter absolut? O constatare simplă, a alternanţei exterioare a acestor două aspecte, nu poate duce niciodată la o absolutizare în aşa măsură. Frecvenţa stărilor extatice în orient şi mistica tuturor veacurilor, este de natură a verifica presupunerea noastră. Nimeni nu găseşte un absolut în afară, ci numai înăuntru. Or, extazul, acest paroxism al interiorităţii, nu revelează decât sclipiri şi umbre interioare. Faţă de culoarea acestora, ziua şi noaptea îşi pierd orice

expresivitate, orice farmec deosebit. Stările extatice ating o astfel de esenţialitate, încât accesul lor în zone profunde de existenţă, produce o impresie de orbire şi halucinaţie metafizică. Extazul nu prinde decât esenţe pure, şi ca atare imateriale. Dar imaterialitatea lor produce vertigii şi obsesii, de cari nu poţi scăpa decât convertindu-le în principii metafizice.

RENUNŢAREA

Ai văzut bătrâneţea, durerea şi moartea, şi ţi-ai zis că plăcerea este o iluzie, că toţi oamenii ce petrec nu înţeleg nimic din instabilitatea lucrurilor, fiind prada celei mai mari iluzii. Şi atunci ai fugit de lume, convins de vremelnicia frumuseţii şi a tuturor splendorilor. Spus-ai: Nu mă voi reîntoarce până ce nu voi scăpa de naştere, de bătrâneţe şi de moarte.

Mult orgoliu şi suferinţă sunt în orice renunţare. In loc să te retragi cu cea mai mare discreţie, fără revoltă şi fără ură, declari cu patos şi îngâmfare, ignoranţa şi iluzionarea celorlalţi, condamni plăcerea şi toate voluptăţile în cari trăesc oamenii. Toţi cei cari au renunţat şi s'au dedat unei practice ascetice trăind în pustiu, au făcut-o din convingerea că ei au depăşit în mod esenţial relativităţile omeneşti. Accesul la sentimentul unei veşnicii subiective le-au dat iluzia unei eliberări totale. Decât, incapacitatea lor de eliberare efectivă o dovedeşte condamnarea plăcerii şi dispreţul pentru oamenii cari trăesc numai pentru a trăi. Dacă m'aş retrage în cel mai groaznic deşert, dacă aş renunţa

la tot şi n'aş mai cunoaşte decât singurătatea absolută, niciodată n'aş avea îndrăzneala de a dispreţui plăcerea şi pe oamenii cari o împărtăşesc. Din moment ce eu prin renunţare şi singurătate nu pot câştiga efectiv eternitatea, ci mor ca absolut toţi ceilalţi, de ce să dispreţuesc şi de ce să numesc calea mea cea adevărată? Oare nu sunt toţi marii profeţi lipsiţi de discreţie şi de înţelegere omenească? Văd durerea, bătrâneţea şi moartea şi îmi dau seama că nu pot fi depăşite. Dar de ce să turbur plăcerile altuia cu aceste constatări? Este foarte drept că pentru acela care a văzut în faţă asemenea realităţi şi care le trăeşte convins de neînduplecata lor veşnicie, ce altceva îl mai poate tenta decât renunţarea? Suferinţa duce la renunţare. Dar dacă lepra m'ar cuprinde, n'aş condamna bucuria altuia. Căci în orice condamnare există multă invidie. Budismul şi creştinismul sunt o răsbunare şi o invidie a suferinzilor. *Simt că în agonie n'aş putea face decât apologia orgiei.* Nu recomand nimănui renunţarea, fiindcă gândul instabilităţii nu se poate depăşi decât de puţini în pustie. In deşert ca şi în societate instabilitatea lucrurilor ţi se oferă cu aceeaşi aromă dureroasă. Când te gândeşti că nimic nu s'a ales de marii singuratici şi că iluziile lor au fost mai mari decât ale celor naivi sau ignoranţi!

Gândul renunţării este atât de amar, încât este de mirare cum omul a ajuns să-l conceapă. Cine n'a simţit în momentele de amărăciune şi de tristeţe, un fior rece prin tot corpul, o sensaţie de părăsire şi de ineluctabil, de moarte cosmică şi de neant individual, de vid subiectiv şi nelinişte inexplicabilă, acela nu cunoaşte preliminările groaznice ale renunţării, rezultate ale unei îndelungi dureri.

Dar cum să renunţi? Unde să te duci, pentru a nu renunţa deodată, deşi numai această renunţare are valoare In mediul şi clima noastră, nu mai avem avantajul pustiului exterior, ci numai al unuia interior. Nu avem cadrul pentru renunţare. Neputând sta liberi subt soare fără alt gând decât al eternităţii, cum o să devenim sfinţi sub acoperişuri? Este o dramă specific modernă, aceea de a nu putea renunţa decât prin sinucidere. Dar dacă deşertul nostru lăuntric s'ar materializa, nu ne-ar copleşi imensitatea lui?

* * *

Pentruce nu plesnesc, pentruce nu mă risipesc în bucăţi, pentruce nu curg ca un isvor de munte? Nu este în mine atâta energie pentru a cutremura lumea asta, nu este în mine atâta nebunie încât să dispară orice urmă de claritate? Nu este singura mea bucurie, bucuria haosului şi nu este plăcerea mea avântul ce mă prăbuşeşte? Nu sunt înălţările mele căderi şi nu este explozia mea iubirea mea? Oare eu nu pot iubi decât distrugându-mă? Cum de există în iubirea mea atâta nelinişte, teamă şi nesiguranţă? Să fiu închis complect pentru stările pure? Să fie în iubirea mea atâta otravă? Trebue să mă abandonez complect tuturor stărilor, să nu mă mai gândesc la ele şi să le trăesc cu cel mai deplin exces. Nu m'am luptat şi nu mă lupt destul cu moartea, să-mi mai fie şi Eros un duşman? Dece când renaşte iubirea în mine, mi-e atât de frică, dece îmi vine să înghit întreaga această lume, pentru a opri creşterea iubirii mele? Mizeria mea este de a voi să fiu înşelat în dragoste, pentru a avea motive în plus să sufăr. Numai în iubire poţi vedea ce

decăzut eşti. Căci acela care a privit moartea în faţă mai poate iubi? Şi-ar putea muri el din cauza iubirii?

* * *

Precum în extaz se realizează purificarea de toate elementele individuale şi contingente, rămânând numai lumina şi întunerecul, ca elemente capitale şi esenţiale, tot asemenea în nopţiile cu insomnii, din tot ce are lumea aceasta multiplu şi divers, nu mai rămân decât un motiv obsedant sau un element intim, când nu este prezenţa evidentă a unei persoane. Câtă vraje ciudată este în acele melodii cari izvorăsc din tine în nopţile fără somn, cari se desvoltă asemenea unui flux, pentru a se stinge într'un reflux, care nu este un simbol de părăsire, ci seamănă uşurinţii unui pas înapoi din nu ştiu care dans! Ritmul şi evoluţia sinuoasă a unei melodii interioare, pun atunci stăpânire pe tine şi te cuprind într'o încântare ce nu poate fi extatică, fiindcă este prea mult regret în această tălăzuire melodică. Regret după ce? Greu de spus, căci insomniile sunt atât de complicate încât e imposibil să-ţi dai seama ce-ai pierdut. Poate fiindcă pierderea e infinită... Obsesiile se individualizează numai în insomnii, deoarece numai în ele se poate realiza prizonieratul într'o formă de gândire sau de simţire. In insomnii prezenţa unui gând sau a unui sentiment este organică, este constitutivă, şi se impune cu exclusivitate şi imperialism. Tot ce apare în ele se realizează *melodic*, într'o formă de ondulaţie misterioasă. Fiinţa iubită se purifică într'o imaterialitate, întocmai cum s'ar risipi într'o melodie. Şi atunci nu poţi şti absolut deloc dacă iubirea ta e vis sau realitate. Caracterul impalpabil ce-l împrumută realităţii această

convertire în melodic a tot ceea ce se petrece în insomnii provoacă în sufletul omului o nelinişte şi o turburare, cari nu sunt atât de intense, pentru a duce la o anxietate universală, ci păstrează toate elementele unei nelinişti şi turburări de esenţă muzicală. Moartea însăşi fără să înceteze a fi hidoasă, se manifestă într'o universalitate de noapte, a cărui impalpabilă transparenţă, deşi e fructul iluziei, nu este mai puţin muzicală. Dar tristeţea acestei nopţi universale este întocmai ca tristeţea muzicii orientale, în care predomină mai mult misterul morţii, decât al iubirii.

* * *

Precum în explicarea naşterii iubirii, fenomenul iraţionalităţii (« iubirea e oarbă ») este revelator, tot aşa în *sensaţia* iubirii, fenomenul *topirii* este nu mai puţin revelator şi semnificativ. Iubirea este o formă de comuniune şi de intimitate. Or, ce poate exprima mai bine această formă, decât fenomenul subiectiv al topirii, al spargerii tuturor barierelor individuaţiei ? A te topi în iubire, înseamnă a încerca un fior organic, ce reduce toată viaţa din tine, la o pulsaţie şi la o pâlpâire, greu de definit. Cu ce te pune în contact iubirea? Nu este ea universalul şi specificul absolut în acelaşi timp? Nu este paradoxul iubirii de a atinge un vag general, deşi ea se orientează în spre o singură fiinţă? Comuniunea mai adâncă nu se realizează decât prin individual. Iubesc o fiinţă; dar întrucât ea este un simbol al totului, eu particip ontologic la tot şi la esenţă, în mod inconştient şi naiv. Participarea universală a iubirii presupune specificarea obiectului; căci nu poţi avea un acces total fără accesul absolut al unei fiinţe

individuale. Exaltarea şi vagul în iubire, răsar dintr'o presimţire şi dintr'o prezenţă nereflectată în suflet, iraţională, a vieţii în genere, care creşte în tine la paroxism. Orice iubire adevărată reprezintă o culme căreia sexualitatea nu-i răpeşte nimic din înălţimea ei. Sexualitatea nu atinge ea culmi? Nu se atinge în ea un paroxism unic, extatic până dincolo de orice margini? Decât, fenomenul curios al iubirii este de a deplasa din centrul conştiinţei sexualitatea, deşi iubirea fără sexualitate nu se poate concepe. Fiinţa iubită creşte atunci în tine purificată şi obsedantă, cu un nimb de transcendenţă şi intimitate simultan, în sclipirile şi reflexele căruia sexualitatea devine periferică, dacă nu în mod real şi efectiv, în tot cazul subiectiv şi imaginativ. Iubire spirituală între sexe nu există, ci numai o transfigurare organică, prin care persoana iubită se fixează în tine, evoluând în carnea ta până la a-ţi da iluzia spiritualităţii. Numai în astfel de condiţii este posibilă o sensaţie de topire, când carnea tremură de un fior total, când ea nu mai este un obstacol şi o rezistenţă materială, ci arde de focuri lăuntrice şi curge de fluidităţi insezisabile. Sărutul nu e posibil decât într'o astfel de sensaţie de topire, de comuniune imanentă şi fecundă. Existenţial şi ontologic, sărutul te apropie mai mult de esenţa intimă a vieţii, decât o reflexiune îndelungată şi complicată. Căci nu prin forme şi categorii se ajunge la realităţile esenţiale. Şi dacă ajungi la acestea în mod inconştient şi naiv ai pierdut ceva? Numai când eşti conştient simţi cât ai pierdut. Nu cred că esenţa şi intimitatea vieţii să fi rămas un bun pierdut pentru aceia cari nu s'au aventurat pe căile spiritului.

* * *

Numai întâia iubire are valoare. Cine a dus-o până la capăt, cine a trăit toate formele şi farmecele ei, acela poate să afirme că nu e certat cu Eros. Dar când dintr'o şovăială şi nesiguranţă lăuntrică, dintr'o lipsă de curaj şi avânt în prima tinereţe, nu ţi-ai manifestat iubirea, ci ai omorît în tine expansiunile erotice, te-ai refuzat unei abandonări integrale, ce mai poţi spera atunci dela iubire? Vai de acei cari n'au schimbat nici un cuvânt cu prima lor iubită! Cum vor mai găsi cuvinte pentru a doua? Şi oare mai renaşte iubirea? Depinde de om şi de tristeţile lui. Căci îndelungile întristări paralizează în aşa măsură elanul iubirii, încât te întrebi dacă tristeţea nu este un reflex al morţii, precum iubirea este al vieţii. Acea sensaţie de presiune interioară, când simţi cum te aduni în tine, cum creerul e par'că strâns şi corpul apăsat de greutăţi interne, când orice avântare moare sub glasul obscur şi nelămurit al unor chemări din adâncuri negre şi copleşitoare, fac din tristeţe o otravă care picurând în iubire o întunecă şi o stăvilesc. Iubirea este prin esenţă deschisă, ca o floare de primăvară. Şi nu închide răcoarea tristeţii petalele acestei flori? Uneori învinge iubirea, alteori tristeţea; câteodată se amestecă într'un aliaj complex provocând o stare de nelinişte, când atât viaţa cât şi moartea îşi cer drepturile lor. Cum atacă tristeţile rădăcinile lui Eros! Şi oare dece întristările sunt numai de moarte? Sunt prea trist spre a fi născut pentru iubire!

* * *

Acel care a spus că somnul este egal cu speranţa, a avut o intuiţie admirabilă a îngrozitoarei importanţe a somnului, precum şi a nu mai puţinei importanţe a nesomnului.

Insomnia este o realitate atât de mare, încât îmi vine să mă întreb, dacă omul nu este un animal ce nu poate dormi. De ce să-i spui omului animal rațional, când găsești la unele animale rațiune câtă vrei? Nu există, însă, în scara întregei vieți animale în afară de om, un singur animal care să *vrea* să doarmă și să nu poată. In somn uiți drama vieții tale, uiți complicațiile și obsesiile, așa încât fiecare deșteptare este un început nou de viață, este o speranță nouă. Viața păstrează astfel o discontinuitate plăcută, care dă impresia unei continui regenerări, a unei renașteri permanente. Insomniile duc, dimpotrivă la un sentiment al agoniei, la o tristeță eternă și iremediabilă, la o disperare absolută. Pentru un om sănătos, adică pentru un animal, a te preocupa de insomnii este a te complace în neseriozități, fiindcă el nu știe că sunt unii cari ar plăti un somn cu o avere, cărora le e frică de pat și care ar sacrifica o țară pentru inconștiența din somn, ce o răpește în mod brutal amarnicile lucidități și haosul insomniei. Există o mare, o infinită legătură între insomnie și disperare. Mă întreb dacă poate exista disperarea fără insomnii, dacă este posibilă o pierdere totală a nădejdii fără concursul nesomnului. Deosebirea dintre iad și rai nu poate fi decât aceasta: în rai poți dormi când vrei, în iad niciodată. N'a pedepsit Dumnezeu pe om luându-i somnul și dându-i cunoașterea? Și nu este în unele închisori pedeapsa cea mai groaznică atunci când nu te lasă să te culci? Nebunii sufăr mult de insomnii; deaceea depresiunile teribile în cari trăesc, desgustul de viață și înclinarea spre sinucidere. Este imposibil să iubești viața atunci când nu poți dormi. Și apoi sensația aceia de scufundare, de prăbușire în adâncimi, de scafandru

al neantului, care se naşte în unele clipe de veghe absolută, nu indică ea o formă de nebunie? Acei cari se sinucid, aruncându-se în ape, sau din etajele caselor, o fac de sigur subt un impuls orb şi o atracţie nebună în spre adâncimi. Cine nu s'a cutremurat la viziunea interioară a scufundării lui în ape adânci, la sensaţia unei imersiuni nelimitate, evoluând în spre profunzimi marine, ca şi cum ai vrea să fugi de lumină spre a locui pe fundul oceanelor sau al mărilor, cine n'a simţit lăuntric o impletecealĭ în aer, trasând arabescuri de o absurdă complexitate sau descriind vârtejuri ca o pulbere cosmică, acela nu va pricepe niciodată substratul atracţiei teribile în spre neant, ce îndeamnă pe unii oameni la suprema renunţare.

* * *

Mă simt un om fără sens şi nu-mi pare rău că n'am nici un sens. Şi de ce mi-ar părea rău, când de haosul meu, nu se poate alege decât haosul? In mine nu există nici o voinţă în spre formă, spre cristalizare, sau un ideal. De ce nu sbor, de ce nu-mi cresc aripi? Nu este în dorinţa mea de sbor o fugă de existenţă? Şi n'aş fugi în acest sbor cu toată existenţa, cu tot ce e fiinţă? Simt în mine atâta fluiditate, încât mă mir cum de nu mă topesc şi nu curg. Aş vrea ca fiinţa mea să se transforme într'un fluviu cu ape turburi şi năvalnice care să poarte numele meu şi care să curgă ca o ameninţare apocaliptică. Oare va stinge această apă focul din mine şi focul din mine va evapora această apă? In mine sunt numai aburi şi scântei, inundaţii de foc şi incendii de apă.

* * *

Este în mine atâta confuzie, zăpăceală şi haos, încât nu ştiu cum un suflet omenesc poate să le suporte. Tot ce vreţi găsiţi în mine, absolut tot. Sunt o fiinţă rămasă dela începutul lumii, în care elementele nu s'au cristalizat şi în care haosul iniţial îşi joacă încă nebunia şi involburarea lui. Eu sunt contradicţia absolută, paroxismul antinomiilor şi limita încordărilor; în mine totul e posibil, căci eu sunt omul care voi râde în clipa supremă, în faţa neantului absolut, voi râde în agonia finală, în clipa ultimei tristeţi.

* * *

Nu se poate anula timpul decât prin vieţuirea absolută în moment, în abandonarea totală la seducţiile clipei. Atunci realizezi *eternul prezent*, care nu este decât un sentiment de prezenţă eternă a lucrurilor. Să nu-ţi pese de timp, de devenire şi de nimic. Eternul prezent este *existenţă*, fiindcă numai în trăirea integrală a lui existenţa capătă o pozitivitate şi o evidenţă. Prezentul, scos, în mod subiectiv din succesiunea clipelor, este fiinţare, este depăşire a nimicului, care nu poate apărea decât acolo unde temporalitatea devine constitutivă pentru existenţă. Căci temporalitatea existenţii introduce un element de neant în fiinţare, deoarece tot ceea ce se consumă în timp îşi dovedeşte implicit inconsistenţa. Fericiţi sunt aceia cari pot trăi în moment, cari pot trăi prezentul absolut, pe cari nu-i interesează decât beatitudinea clipei şi încântarea pentru veşnica prezenţă şi eterna actualitate a lucrurilor. Şi nu se atinge în iubire absolutul momentului? Nu este inconştienţa din iubire adevărata trăire a clipei? Nu depăşeşte adevărata iubire temporalitatea? Acei cari nu pot iubi într'o

abandonare spontană o fac nu numai din tristeţe şi angoasă, dar şi din cauza luptei dramatice cu timpul, din incapacitatea de a depăşi esenţial temporalitatea. N'a sosit timpul când trebue să declarăm războiu pe moarte şi pe vieaţă timpului? Şi nu este timpul duşmanul nostru al tuturora?

* * *

Cea mai mare prostie pe care a conceput-o mintea omenească, este ideea de eliberare prin omorîrea dorinţii. De ce să pui frâne vieţii, de ce să o distrugi pentru un câştig atât de puţin fecund, cum este acela al unei indiferenţe totale, a unei eliberări care nu înseamnă nimic? Cu ce îndrăsneală mai poţi vorbi de viaţă după ce ai nimicit-o complect în tine? Am mai multă stimă pentru un om cu dorinţele contrariate, nenorocit în dragoste şi disperat, decât pentru un înţelept rece, de o impasibilitate orgolioasă şi respingătoare. Nu pot concepe o lume mai antipatică decât una de înţelepţi. Ar trebui distruşi iremediabil toţi înţelepţii acestui pământ, pentru ca viaţa să continue a exista mai departe aşa cum e: oarbă, iraţională.

Fiecare stat ar face bine să aresteze pe toţi înţelepţii şi să-i închidă într'un castel părăsit, ca să nu mai turbure pe nimeni. Căci urăsc înţelepciunea acestor oameni pe cari adevărurile nu-i dor, cari nu sufăr cu nervii, carnea şi sângele lor. Trebuesc declarate nule toate adevărurile oamenilor uscaţi, cari gândesc fără spermă la creer, fără angoasă şi fără disperare. Apreciez numai adevărurile vitale, organice şi spermatice, fiindcă ştiu că nu există *adevăr*, ci numai adevăruri vii, fructe ale neliniştii noastre. Toţi oamenii cari gândesc viu au dreptate, deoarece nu există

argumente hotărîtoare împotriva lor. Şi chiar dacă ar fi, ele nu pot fi doborîte decât prin uzare. Că mai sunt oameni cari caută *adevărul*, nu pot avea decât regrete. Sau înţelepţii n'au înţeles nici acum, că adevărul *nu poate* să existe?

FRUMUSEŢEA FLĂCĂRILOR

Intregul farmec al flăcărilor este de a cuceri printr'un joc ciudat care este dincolo de armonie, de proporţie şi de măsură. Nu simbolizează avântul impalpabil al flăcărilor, graţia şi tragedia, naivitatea şi disperarea, voluptatea şi tristeţea? Nu este în transparenţa lor consumatoare, în imaterialitatea lor arzătoare, uşurinţa şi sborul cari rezultă după marile purificări, după marile arderi lăuntrice? Aş vrea să fiu ridicat de elanul şi transcendenţa flăcărilor, să fiu aruncat de impulsul lor insinuant şi fin, să plutesc într'o mare de flăcări, să mă consum într'o moarte eterică, într'o moarte de vis. Frumuseţea stranie a flăcărilor este de a da iluzia unei morţi sublime, a unei morţi pure, asemenea unui azur auroral. Nu este caracteristic că vorbim de moartea în flăcări numai la fiinţe într'aripate, uşoare şi graţioase? Moartea în flăcări o vedem ca o ardere de aripi, o moarte imaterială. Oare numai fluturii mor în flăcări? Dar aceia cari mor de flăcările din ei?

* * *

Adevăratele femei sunt acelea a căror prezenţă te face să uiţi de probleme, idei, nelinişti universale şi chinuri metafizice. Pentru cei turburaţi adânc de o nelinişte meta-

fizică, intimitatea unei femei este un corectiv şi o reconfortare. Prin femei se poate realiza temporal o inconştienţă dulce, plăcută şi încântătoare. Născute aproape numai pentru iubire, ele îşi epuizează întreg conţinutul fiinţii lor, în avântul erotic. Femeile iubesc mai mult decât bărbaţii şi sufăr mai mult decât ei. Dar pe când bărbatul din experienţa iubirii sau dintr'o mare suferinţă desvoltă un gând sau un sens de universalitate, pentru femeie ele rămân strict individuale, fără o proecţie sau o adâncire în esenţial şi etern. Femeia trăeşte voluptăţile sau îndură durerile, ca şi cum acestea ar fi exclusiv individuale. Nu există femei cari în suferinţa lor personală să descopere *esenţa* suferinţii, fiindcă femeile sunt opace pentru universal. Fiinţe eminamente *patice*, ele nu transformă şi nu transfigurează experienţele subiective, nu le trăesc cu acea intensitate ce purifică şi exaltă, ci se lasă dominate de ele. Stările sufleteşti la femei nu sunt creatoare, fiindcă se menţin într'o sferă pur individuală şi accidentală şi ca atare sunt lipsite de semnificaţie şi de o valoare simbolică, de un sens revelator. Femeia este un animal incapabil de cultură şi de spirit, iar atunci când se explică sterilitatea lor prin condiţii istorice, se realizează un act de cea mai crasă ignoranţă. Femeile n'au creat nimic în nici un domeniu. Şi ceea ce e mai grav, este că în acele domenii în care ele au lucrat şi activat mai mult, au creat mai puţin, cum e cazul cu muzica. Faptul că în această artă, în care femeile s'au exercitat mai mult decât bărbaţii ele n'au produs nimic original, mă face să declar categoric şi iremediabil că femeia nu e o fiinţă istorică. Să mai amintim că nu există un gând original dela o femeie, o singură creaţie durabilă

în artă, că aceste fiinţe vizuale n'au creat nimic în pictură, că dimpotrivă s'au remarcat puţin în unele ştiinţe cu care înclinările femenine nu pot avea nici o afinitate? In esenţa sa femeia este o fiinţă accesibilă numai la valorile vitale ale Erosului şi complect inaccesibilă la valorile suprapuse sau deviate ale acestor valori vitale. Imi place femeia fiindcă alături de ea încetez să gândesc şi pot cu deplinătate să realizez pentru scurt timp experienţa iraţionalului. Alături de femeie uiţi că suferi din cauza spiritului, treci peste dualităţile chinuitoare şi revii în spre un fond originar de viaţă, în spre conţinuturi primordiale şi indivizibile, derivate ca expresii organice, din esenţa iraţională a vieţii. Pentru cavalerii neantului contactul cu femeia nu poate fi decât un drum care dacă nu duce la salvare, nu este mai puţin adevărat că duce la împăcare temporală, la o uitare reconfortantă. Graţia femeii temperează tragedia bărbatului.

* * *

Urăsc înţelepţii pentrucă sunt comozi, fricoşi şi rezervaţi. Iubesc infinit mai mult pe oamenii dominaţi de mari pasiuni, cari îi devoră până la moarte, decât egalitatea de dispoziţie a înţelepţilor, ce îi face însensibili atât la plăcere cât şi la durere. Inţeleptul nu cunoaşte tragicul pasiunii, nu cunoaşte frica de moarte, precum nu cunoaşte avântul şi riscul, eroismul barbar, grotesc sau sublim. Sufletul lui nu vibrează, este rece şi îngheţat. De aceia vorbeşte în maxime şi dă sfaturi. Alura lui de transcendenţă şi superioritate îl face incapabil de tragedii, de dramatism infinit, sau de exaltare eroică. Inţeleptul nu trăeşte nimic şi nu simte

nimic, nu doreşte şi nu aşteaptă nimic. Stabilind toate conţinuturile vieţii într'o echivalenţă, el trage toate consecinţele acestei anulări. Cât de complexă îmi pare însă o existenţă care stabilind această echivalenţă, nu încetează totuşi să se frământe până la limită, în anumite conţinuturi. Existenţa de înţelept este sterilă şi goală, fiindcă este complect lipsită de elemente contradictorii, de antinomii şi desnădejdi, fiindcă nu cunoaşte tragismul marilor pasiuni. Sunt infinit mai fecunde acele existenţe, cari trăgând toate consecinţele nu încetează de a se contrazice, nu încetează de a fi devorate de contradicţii organice şi insurmontabile. Resemnarea înţeleptului răsare dintr'un gol interior, iar nu dintr'un foc lăuntric. Prefer să mor de un foc interior decât de vidul şi resemnarea înţeleptului.

INTOARCEREA IN HAOS

Inapoi în spre haosul iniţial, în spre haosul absolut! Să desfăşurăm subiectiv un proces care să reprezinte intrarea în confuzia primordială, în vârtejul de început al lumii. In noi să crească un avânt în spre învolburarea cosmică, înainte de apariţia formelor, înainte de individuaţie. Simţirea noastră să pâlpăe de acest efort şi de această nebunie, de aceste văpăi şi de aceste prăpăstii. In interiorul nostru să dispară legile lumii precum şi toate consistenţele ei, toate cristalizările şi toate structurile, pentru ca în această topire şi desechilibrare, accesul vârtejului absolut să fie deplin. Nemai existând legi şi fiinţe individuale, putem reface subiectiv procesul dela cosmos în spre haos, dela natură

în spre indiviziunea originară, dela formă în spre vârtej. Destrămarea lumii realizează un proces contrar evoluţiei cosmice, un proces invers şi retrospectiv. Un apocalips răsturnat, dar izvorît din aceeaş sensibilitate şi aceleaşi aspiraţii. Căci nimeni nu poate dori întoarcerea în haos, fără să fi suferit toate ameţelile apocalipsului.

Câtă groază şi câtă bucurie nu încerc la gândul că aşi fi prins deodată în vârtejul haosului iniţial, în confuzia şi în paradoxala lui simetrie. Simetria acestui vârtej este singura simetrie haotică, lipsită de o excelenţă formală şi de un sens geometric.

Dar există în orice vârtej o posibilitate viitoare de formă, precum în haos este o posibilitate de cosmos. Aşi vrea să trăesc la începutul lumii, în vârtejurile demonice ale haosului originar. Să existe în mine posibilităţi de forme, dar nici una să fie realizată şi efectivă. Totul să vibreze de o nelinişte universală de început, ca o trezire din neant.

Nu pot trăi decât la începutul sau la sfârşitul acestei lumi.

IRONIE ŞI AUTO-IRONIE

Când ai negat totul cu frenezie şi ai lichidat radical cu toate formele de existenţă, când nimic n'a rezistat pornirii şi excesului de negativitate, de cine te mai poţi lega decât de tine însuţi, de cine să mai râzi sau să plângi, afară de tine? După ce întreaga lume a căzut în ochii tăi, cazi în mod iremediabil şi tu. Nelimitatul din ironie anulează toate conţinuturile din viaţă. Nu vorbim de ironia elegantă, inteligentă şi fină, născută dintr'un sentiment de superioritate

sau orgoliu facil, de acea ironie prin care unii oameni își mărturisesc emfatic distanța lor de lume, ci de ironia tragică, de ironia infinit amară, de ironia din disperare. Singura ironie adevărată este aceea care suplinește o lacrimă sau o crispație, dacă nu un rânjet grotesc și criminal. Există o mare deosebire între ironia oamenilor care au suferit și ironia celor superficiali și comozi. Căci la întâii ea indică o imposibilitate de participare naivă la viață, legată de sentimentul unei pierderi definitive a valorilor vitale, pe când la ceilalți această imposibilitate de participare nu se reflectează dureros în conștiință, fiindcă sentimentul unei pierderi ireparabile nu există. Ironia indică o crispare internă, o adâncire de riduri, o lipsă de spontaneitate și iubire, de comuniune și înțelegere umană! Ea este un dispreț voalat, o transfigurare a unei realități și a unor deficiențe. Ironia disprețuește gestul naiv și spontan, fiindcă starea ironică este dincolo de irațional și naiv. Este însă în ironie multă invidie față de oamenii naivi. Ironicul, neputându-și manifesta admirația lui pentru simplicitate, din cauza enormului său orgoliu, invidiază și învenineaza, disprețuește și se crispează. Din acest motiv îmi pare mult mai autentică ironia amară, ironia tragică și agonică, decât cea surâzătoare, ce izvorăște dintr'un scepticism ușor, cu seninătăți vagi și echivoce, cu pretenții de lumină și bună-voință. Cât de caracteristic este faptul că în auto-ironie se întâlnește numai forma tragică de ironie, că ironicul este în asemenea caz numai agonic! Nu se poate ajunge la auto-ironie prin zâmbete, ci numai prin suspine, cari sunt suspine chiar dacă sunt complect înăbușite. Căci auto-ironia este o expresie a disperării. Ai pierdut lumea asta, te-ai pierdut și pe tine. Și atunci un

râs negru, înveninat și sinistru, însoțește toate gesturile tale, ca o mască hidoasă, distruge toate iluziile de elan și pe ruina tuturor surâsurilor naive, dulci și mângăetoare, apare surâsul agonic, mai crispat decât în măștile primitive și mai definitiv decât în cele egiptene.

DESPRE MIZERIE

Când mă gândesc la faptul că mizeria este strâns legată de existența omenească, nu mai pot adera la nici o teorie și la nici o doctrină de reformă socială. Toate îmi par egal de stupide și de inutile. Chiar și tăcerea îmi pare un urlet. Animalele cari trăesc fiecare din silința lor, nu cunosc mizeria, fiindcă nu cunosc ierarhia și dependența unora de alții. Fenomenul mizeriei apare numai la om, fiindcă numai el a putut să-și creeze din semen un supus. Nici un animal nu-și bate joc de altul asemănător până la identitate cu el. Numai omul este capabil de atât *auto-dispreț*.

Toată caritatea din lume nu face decât să evidențieze și mai mult mizeria, arătând-o mai îngrozitoare și mai ininteligibilă decât în părăsirea absolută. Ca și în fața ruinelor, în mizerie te doare vidul de umanitate, regretul că oamenii nu schimbă esențial ceea ce este în putința lor de a schimba. De altă parte, acest sentiment se combină cu unul al imanenții și eternității mizeriei, al caracterului ei ineluctabil și fatal, acolo unde există viață omenească. Deși știi că oamenii ar putea înlătura mizeria, îți dai totuși seamă de veșnicia ei, dând astfel naștere la un sentiment neobișnuit de neliniște amară, la o stare sufletească paradoxală și

turbure, în cari omul apare în toată inconsistența și mizeria lui. Căci mizeria obiectivă din viața socială nu este decât un reflex palid al infinitei lui mizerii lăuntrice. Când mă gândesc la mizerie îmi trece orice poftă de a mai trăi. Ar trebui să arunc tocul din mână și să mă duc într'un bordei, unde sprijinul adus săraciei, ar însemna mai multă umanitate efectivă decât o carte, ce nu face altceva, decât să otrăvească și mai mult această lume nenorocită și singură. Mă apucă o desnădejde mortală când mă gândesc la mizeria îngrozitoare a omului, la putregaiul și cangrena sa. Acest animal rațional, n'ar mai fi! — se apucă de construcții, de teorii, se pasionează de ideologii în fața mizeriei, în loc să arunce tot ceea ce are pe el, într'un gest de înțelegere înaltă și de comuniune adâncă. Deși nu se poate interveni în existența nimănui și deși nu poți scoate pe nimeni efectiv din singurătatea durerii, totuși pasivitatea e criminală, precum criminală e și mila aproximativă, așa cum e mila tuturor oamenilor. Prezența mizeriei în lume compromite pe om mai mult decât orice și explică de ce grandomania acestui animal va trebui să aibă un sfârșit catastrofal. Când văd mizeria mi-e rușine până și de faptul că există muzică, devenită în asemenea cadru inexpresivă și rece. *Esența vieții sociale este nedreptatea.* Și atunci cum să mai aderi la o doctrină socială și politică?

Mizeria distruge din viață totul; o face scârboasă, hidoasă, spectrală. Există paloarea aristocratică și paloarea mizeriei. Intâia rezultă din rafinament, a doua din mumificare. Căci mizeria fantomatizează, creiează umbre de viață, apariții stranii, asemănătoare unor forme crepusculare, ce succed unui incendiu cosmic. Nu este în convulsiunile ei nici urmă de purificare, ci o ură, o amăreală, o înrăire carnală.

Mizeria, ca şi boala, nu duce la un suflet nevinovat şi îngeresc, la o umilinţă curată şi pură, ci la o umilinţă veninoasă, rea şi răsbunătoare, la un compromis ce ascunde răni şi patimi chinuitoare. Aceia cari nu s'au născut în mizerie, ci au căzut în ea, nu se pot împăca absolut niciodată, fiindcă aceştia înţeleg mai bine decât ceilalţi că în viaţa aceasta lucrurile ar putea sta şi altcum.

Nu admit o revoltă relativă în faţa nedreptăţilor, ci numai o revoltă eternă, fiindcă eternă este mizeria în umanitate.

FUGA DE PE CRUCE

Nu-mi plac profeţii, precum nu-mi plac marii fanatici cari nu s'au îndoit niciodată de credinţele şi misiunea lor. Valoarea profeţilor o măsor după capacitatea lor de îndoială, după frecvenţa momentelor cu adevărat chinuitoare, de-o luciditate dureroasă. Căci la marii profeţi îndoiala este mai turburătoare decât la ceilalţi oameni, deşi numai în îndoială sunt profeţii şi fanaticii cu adevărat *umani*. Restul este absolutism, predică, morală şi pedagogie. Vreau să înveţe pe alţii, să mântuiască, să arate calea adevărului, să devieze destinele altora, ca şi cum adevărurile lor ar fi mai bune decât ale celor pe cari îi învaţă. Criteriul îndoielii este singurul valabil spre a-i deosebi de maniaci. Nu se îndoesc ei, însă, prea târziu? Acela care s'a crezut fiul lui Dumnezeu, nu s'a îndoit decât în momentele finale. Şi adevărata îndoială a lui Christos nu este cea de pe munte, ci aceea de pe cruce. Sunt convins că Iisus pe cruce a invidiat destinul celui mai anonim dintre oameni, şi dacă ar fi putut, s'ar fi retras

în colţul cel mai obscur al lumii, unde nimeni n'ar mai fi cerut speranţă sau mântuire. Şi când a rămas numai cu soldaţii romani, sunt sigur că le-a cerut să-l ia jos, să-i scoată cuiele, pentru a fugi atât de departe încât ecoul suferinţelor oamenilor să nu mai ajungă până la el. Nu că Iisus ar fi încetat deodată să mai creadă în misiunea şi ideile lui, — era prea iluminat pentru a putea fi un sceptic, — dar moartea *pentru alţii* este mult mai greu de suportat decât moartea ta, consumarea destinului tău personal. Iisus a suportat răstignirea, deoarece ştia că numai prin jertfa lui proprie pot triumfa ideile sale.

Aşa pretind oamenii: pentru ca să creadă în tine, tu trebue să renunţi la tot ce e al tău şi apoi la tine. Oamenii sunt răi şi criminali; ei vreau să mori pentru a garanta autenticitatea credinţei tale. De ce admiră ei scrierile răsărite dintr'o însângerare durabilă? Fiindcă aceasta îi scuteşte de suferinţe sau le dă iluzia suferinţei. Ei vreau să vadă sânge sau lacrimi dincolo de rânduri, pentru ca din mediocritatea şi satisfacţia lor, să le apari ca un destin particular şi demn de admiraţie. Toată admiraţia vulgului este plină de sadism.

Dacă Iisus n'ar fi murit pe cruce, creştinismul n'ar fi triumfat. Oamenii se îndoesc cu drept cuvânt în faţa la orice, numai în faţa morţii nu. Ori, moartea lui Iisus a fost pentru ei suprema certitudine, suprema încredere în valabilitatea principiilor creştinismului. Christos putea foarte bine să dispară în faţa primejdiei răstignirii sau ar fi putut primi admirabilele tentaţii ale diavolului, cari exprimă simbolic tentaţiile vieţii. Cine n'a făcut pact cu diavolul n'are rost să trăiască, deoarece el exprimă simbolic esenţa vieţii mai

bine decât Dumnezeu. Regretul meu este că diavolul m'a ispitit atât de rar... Dar nici Dumnezeu nu m'a iubit. Creştinii n'au înţeles nici acum că Dumnezeu este mai departe de oameni, decât oamenii de el. Imi închipui un Dumnezeu plictisit până dincolo de margini de aceşti oameni cari nu ştiu decât să ceară, un Dumnezeu exasperat de trivialitatea creaţiei sale, desgustat de pământ şi de cer. Şi-mi închipui un Dumnezeu avântându-se în neant, ca Iisus de pe cruce...

Oare ce s'ar fi întâmplat dacă soldaţii romani ar fi ascultat ruga lui Iisus, dacă l-ar fi luat de pe cruce şi l-ar fi lăsat să plece? In nici un caz el nu s'ar fi dus în altă parte a lumii pentru a predica, ci pentru a muri singur fără compătimirea oamenilor şi fără lacrimile lor. Chiar dacă Iisus n'ar fi cerut soldaţilor eliberarea, — din cauza orgoliului, — totuşi îmi este imposibil să cred că această ideie nu l-ar fi obsedat. Neapărat Iisus a crezut că e fiul lui Dumnezeu, dar aceasta nu l-a putut împiedeca în faţa jertfei pentru alţii să se îndoiască sau să-i fie frică de moarte. In întreg procesul răstignirii, Iisus a avut momente când, dacă nu s'ar fi îndoit că e fiul lui Dumnezeu, a *regretat* că e fiul lui. « In faţa morţii, Iisus Christos a regretat că e fiul lui Dumnezeu. Şi dacă a primit moartea a făcut-o numai pentru a triumfa ideile sale.

S'ar putea foarte bine ca Iisus să fi fost mult mai simplu decât îl concepem noi, să fi avut mai puţine îndoeli şi mai puţine regrete. Căci el s'a îndoit şi a regretat ascendenţa lui divină numai în momentele finale. Noi ne îndoim şi regretăm atâta, încât nici unul dintre noi nu ne mai putem crede fiul lui Dumnezeu. De aceea nici nu mai putem fi sfinţi şi nu

mai putem crede în predicatori. Detest în Iisus tot ce e predică, morală, ideie şi credinţă. Să ne fi dat pace şi să nu ne mai fi turburat cu atâtea idealuri şi credinţe. Căci idealuri şi credinţe au atâţia. Iubesc la Iisus momentele de îndoială şi de regret, clipele cu adevărat tragice din existenţa lui, care nu îmi par nici cele mai interesante şi nici cele mai dureroase. Căci dacă s'ar măsura după suferinţă, câţi n'ar avea dreptul înaintea lui să se considere fii ai lui Dumnezeu! S'ar putea ca nu toţi fiii lui Dumnezeu să moară pe cruce, într'o moarte geometrică şi verticală!

CULTUL INFINITULUI

Nu pot vorbi de infinit fără să simt un vârtej interior şi unul exterior. Este ca şi cum dintr'o existenţă ordonată cu legi şi forme, aş sări într'un vârtej cu ondulaţii inegale şi capricioase ce evoluiază cu o iuţeală de gând, prin imensitate. Evoluţia acestei linii sinuoase se desfăşură spre un punct etern inaccesibil. Cu cât punctul de ajungere se deplasează în spre o depărtare inconceptibilă şi indefinită, cu atât intensitatea vârtejului pare a creşte. Curbele şi ondulaţiile lui n'au nimic din uşurinţa graţiei, ci descriu linii complicate asemenea unor flăcări cosmice. O trepidaţie universală sgudue totul ca într'un infern. Şi toată lumea pare a se mişca într'un ritm accelerat şi nebun, ca şi cum s'ar apropia apocalipsul. Nu există un sentiment adânc al infinitului, fără acea sensaţie ciudată a apropierii vertiginoase de sfârşitul cosmic, de sfârşitul universal. Paradoxul infinitului este de a-ţi da această sensaţie de

apropiere de sfârşitul absolut şi de a face în acelaş timp imposibilă această apropiere. Căci infinitul nu duce la nimic. Atât infinitul spaţial, cât şi infinitul temporal. Infinitatea este tot atât de deconcertantă, în trecut ca şi în viitor. Ce să se realizeze în viitor, când avem o eternitate înapoia noastră în care s'a putut realiza orice? Cum o să poată prezenta viitorul ceea ce n'a putut prezenta o infinitate trecută? Dacă lumea ar fi avut un sens, s'ar fi revelat până acum şi noi l-am fi aflat. Cum să pot concepe că acest sens se va realiza în viitor, când până acum ar *fi trebuit* să se arate? Lumea n'are nici un sens nu numai fiindcă este iraţională în esenţa sa, dar şi fiindcă este infinită. *Sensul* este conceptibil numai într'o lume finită, în care poţi *ajunge* la ceva, unde sunt limite cari se opun regresiunii noastre, în care există puncte sigure şi delimitate, astfel că lumea să poată fi asimilată unei istorii cu convergenţă universală şi precisă, aşa cum face concepţia progresului. Infinitul nu duce la nimic, fiindcă în el totul e provizoriu şi caduc. Totul e prea puţin faţă de nemărginire. Nimeni nu poate avea experienţa infinitului fără ameţeli, fără o turburare adâncă şi care nu se poate uita. Şi cum să nu te turburi când în infinit nici o direcţie nu e mai valabilă decât cealaltă?

In spaţiu, infinitatea stabileşte echivalenţa direcţiilor, cari toate nu pot duce nicăieri, nici una fiind preferabilă alteia. Infinitul neagă orice posibilitate, de a rezolva favofabil, problema sensului acestei lumi. Simt o voluptate demonică atunci când mă gândesc la această negativitate şi îmi pare chiar bine că lumea n'are nici un sens din cauza infinitului. Şi, în definitiv, ce ne mai trebue atâta sens? Oare

nu putem trăi şi fără ca lumea aceasta să aibă unul? O beţie a iraţionalităţii, un dionisism total nu pot suplini acest non-sens universal? Să trăim, fiindcă lumea n'are nici un sens. Dacă n'avem scopuri precise şi idealuri accesibile, să ne aruncăm fără nici o rezervă în vârtejul teribil al infinitului, să urmăm ondulaţiile lui în spaţiu, să ne consumăm în focurile acestui vârtej, în căldura lui îngrozitoare, să-l iubim pentru nebunia lui cosmică şi pentru anarhia lui totală. Nu există experienţă a infinitului care să nu provoace anarhia, o anarhie totală, organică şi iremediabilă. Nu poţi înţelege infinitul care îţi dă imaginea unei anarhii cosmice, dacă nu ai embrionar tendinţe anarhice în tine. O experienţă intensă a acestuia, nu face decât să creeze o corespondenţă, între vârtejul exterior şi vârtejul interior. Trăirea infinităţii, ca şi reflexia îndelungată asupra acestei infinităţi, este cea mai groaznică lecţie de anarhie, de revoltă şi de neîmpăcare totală. Infinitul te desorganizează, te sbuciumă, te afectează în rădăcinile fiinţii, dar te şi face să neglijezi tot ce e gest mărunt, tot ce e insignifiant şi întâmplător. In faţa infinitului chiar şi durerile par mai mici.

Ce bine, că după ce ne-am pierdut toate speranţele, ne mai putem arunca în infinit, că avem dreptul la un salt absolut în nemărginire, că putem participa la anarhia universală, la tensiunile acestui vârtej. Să străbatem, prinşi în evoluţia lui, până la epuizare, toate nebuniile acestei mişcări neîncetate, să ne consumăm într'o avântare de cel mai înalt dramatism, gândindu-ne mai puţin la moarte, cât la infinita noastră nebunie, să realizăm la paroxism un vis de barbarie cosmică şi de exaltare nemărginită, să plutim

prin spaţiu fără alt scop decât al acestui dinamism absolut.

Şi căderea noastră din mrejele acestui vârtej să nu semene cu o stingere treptată, ci să continuăm în această agonizare cu haosul vârtejul iniţial. Intreg patosul şi dramatismul infinitului, să ne mai cuprindă odată în singurătatea morţii, pentru ca trecerea în neant, să semene unei iluminări, ce amplifică şi mai mult, misterul sau non-sensul acestei lumi. Există în complexitatea uluitoare a infinitului, ca un element constitutiv, negaţia categorică *a formei*, a planului închis şi determinat. Infinitul fiind *progresivitate absolută*, este fatal ca să anuleze tot ceea ce are o consistenţă finită şi o cristalizare formală. Este revelator că arta care exprimă mai bine infinitul, muzica, este aceea care topeşte formele într'o fluiditate de un farmec ciudat şi inefabil. *Forma* tinde totdeauna să dea un caracter absolut fragmentarului, să-l izoleze într'o autonomie şi individualizând conţinuturile să elimine perspectiva universalului şi a infinitului. Nu există forme în lume decât pentru a sustrage conţinuturile existenţei din haosul şi anarhia vârtejului infinit. Că formele au o consistenţă iluzorie faţă de acest vârtej, o dovedeşte orice viziune mai adâncă, deoarece dincolo de cristalizările efemere, realitatea adevărată se descopere ca o pâlpăire şi o pulsaţie dintre cele mai încordate. Simţul pentru forme rezultă dintr'o complacere în finit, în seducţiile inconsistente ale mărginirii, cari niciodată nu vor duce la revelaţii metafizice. Metafizica, întocmai ca şi muzica, nu răsare decât dintr'o experienţă a infinitului. Amândouă cresc pe înălţimi şi produc ameţeli. Mirarea mea cea mare, este cum de nu înebunesc

toţi aceea, cari creiază opere hotărîtoare în aceste domenii. Muzica, mai mult decât toate celelalte arte, pretinde o astfel de tensiune şi o inspiraţie atât de adâncă, încât e inexplicabil, cum cineva după asemenea momente, mai poate distinge ceva. Dacă în lume ar exista o consecvenţă imanentă şi fatală, ar trebui ca toţi marii compozitori să se sinucidă la un moment suprem al vieţii lor, sau dacă nu, să înebunească. Şi nu sunt pe drumul nebuniei toţi aceia cari s'au avântat în infinit? Ce ne mai importă normalitatea sau nenormalitatea! Să vieţuim în extazul infinitului, să iubim tot ce n'are margini, să distrugem formele şi să clădim singurul cult fără forme: cultul infinitului.

BANALITATE ŞI TRANSFIGURARE

Este o prostie din moment ce nu mă sting imediat şi din moment ce nu pot câştiga naivitatea, să mai fac gesturi zilnice, obişnuite şi comune. Trebue depăşită în toate modurile banalitatea şi realizată transfigurarea, care nu este altceva decât o înfăptuire a unei expresivităţi absolute. Mă gândesc plin de tristeţe cum trec oamenii pe lângă ei, cum îşi neglijează destinul şi cum se consumă în platitudine. De ce nu ne-am încorda în fiecare moment, de ce nu am mări încontinuu luminile din noi sau ne-am ameţi de adâncimile întunerecului? Nu trebue să dăm o expresie infinită tuturor contingenţelor noastre? De ce nu am scoate din durere, tot ceea ce ea poate da, sau de ce n'am cultiva un zâmbet până am ajunge la zona vitală din care el izvorăşte? Cu toţii avem *mâini*, dar nimeni nu se gândeşte la cultivarea

lor, la atingerea unei expesivităţi absolute prin delicateţa şi nuanţele sau poziţia lor. Ne place să le admirăm în pictură, să vorbim de semnificaţia lor, dar suntem incapabili să le dăm expresie în propria noastră persoană, să le facem revelatoare pentru toată agitaţia noastră lăuntrică. Să ai o mână fantomatică, o mână transparentă ca un reflex imaterial, o mână nervoasă, încordată până la ultima crispaţie. Sau, dacă nu, o mână grea, ameninţătoare, dură şi infiorătoare. Prezenţa mâinilor, arătarea lor să fie mai mult decât un discurs, mai mult decât un plânset, un zâmbet sau o rugăciune. Căci mâinile pot avea ochi acolo unde ochii văd în interior. Expresivitatea absolută, fruct al unei continui transfigurări, a unei neîncetate primeniri lăuntrice cu focuri nestinse şi cu valuri agitate, cu vibraţii infinite şi pulsaţii iresistibile, va face din prezenţa noastră un centru de iradiere mai puternic decât soarele. Şi nu numai mâinile, dar şi faţa şi tot ce ne individualizează, să atingă această formă de expresivitate, în care tot ce are fiinţa noastră specific se adânceşte până dincolo de margini. Sunt oameni a căror simplă prezenţă este pentru alţii un surmenaj, o oboseală adâncă sau o iluminare. In orice caz prezenţa lor este fecundă, hotărîtoare, căci răspândeşte o fluiditate insesizabilă care te asimilează şi te cuprinde ca în nişte mrejuri imateriale. Pentru astfel de oameni nu există goluri, vacuităţi sau discontinuităţi, ci o comuniune, o participare, rezultate din acea neîncetată transfigurare în care culmile sunt nu numai ameţeli, ci şi voluptăţi. Trebue însă atâta frământare, atâta energie de interiorizare pentru a te putea exterioriza într'o prezenţă hotărîtoare, încât luminile transfigurării te-ar putea arde şi distruge

iremediabil. Şi n'ar fi suprema transfigurare în această moarte de lumină şi de foc?

* * *

Simt în mine o nelinişte ciudată, care se insinuează în tot corpul, creşte şi se dilată ca un regret spre a se fixa apoi ca o tristeţe. Este teama de viitorul existenţei mele problematice sau este o teamă de propia mea nelinişte? Căci mă cuprinde o nelinişte de fatalitatea fiinţei mele. Oare voiu mai putea vieţui după astfel de probleme, voiu mai putea continua să trăiesc după astfel de vieţuiri? Oare ceea ce trăiesc eu e viaţă sau un vis absurd, o exaltare reverică îmbrăcată în imperceptibile melodii transcendente? Nu se ţese în mine fantezia grotescă şi bestială a unui demon şi nu este neliniştea mea o floare din grădina unei fiinţe apocaliptice? Toată demonia acestei lumi pare a se fi concentrat în neliniştea mea, amestec de regret, de visuri crepusculare, tristeţi şi irealităţi. Şi din această demonie n'o să arunc eu parfum de flori peste univers, ci fum şi pulbere ca după o mare prăbuşire. Căci toată existenţa mea este o prăbuşire, care fiind nemărginită, niciodată nu poate fi definitivă.

* * *

Oare există alte întristări decât întristările de moarte? Nu, fiindcă adevăratele tristeţi sunt negre, lipsite de farmec şi de vis, cărora li se substitueşte o reflexivitate bizară. Oboseala din tristeţe este incomparabil mai mare decât cea din melancolie, este o oboseală care duce la desgust de viaţă, la o deprimare teribilă şi iremediabilă. Ceea

ce diferenţiază tristeţea de durere este predominarea elementului reflexiv la întâia, pe când la a doua predomină senzaţia, materialitatea grea şi fatală, care dă un caracter atât de organic durerii. Tristeţea şi durerea nu pot duce decât la moarte, iar nu la iubire, la exaltare erotică. A trăi valorile erosului înseamnă a trăi *nemijlocit*, în imediatul vieţii, în necesitatea secretă a vieţii, care e simţită ca libertate, din cauza naivităţii esenţiale a oricărei experienţe erotice. Dar a fi trist şi a suferi înseamnă a nu putea trăi nemijlocit, a nu putea fi capabil de un act imanent de vieţuire, de un act asociat fluxului vieţii într'o participare din cele mai organice. Tristeţea ca şi suferinţa ne revelă existenţa, deoarece în ele avem în conştiinţă separaţia noastră de lumea obiectivă şi neliniştea care dă un caracter tragic vieţuirii în existenţă. Dacă ar exista un zeu al tristeţii, lui nu i-ar putea creşte decât aripi negre şi grele, pentru a sbura nu în spre ceruri, ci în infern.

* * *

Deşi în genere omul este un animal bolnav, se găsesc totuşi destui oameni sănătoşi, pentru a putea vorbi de sensul sănătăţii în omenire. Cea mai comodă, mai confortabilă şi mai puţin angajată stare este starea de sănătate. Ea indică nu numai o prostie organică şi definitivă, dar şi o platitudine de simţire, o absenţă totală a oricărui risc, o incapacitate de orice acţiune eroică. A fi sănătos înseamnă a umbla în lumea aceasta legat la ochi, a nu sesiza nimic din culmile sau adâncimile existenţii. Se poate lupta împotriva tuturor oamenilor, numai împotriva celor sănătoşi, nu, fiindcă aceştia sunt atât de puţin sensibili, încât nu pot să

realizeze în ei nici o formă de transfigurare. Cel mai mare dispreţ pe care îl pot avea pentru un om, este să-l consider sănătos. Sănătatea brută, organică — adică o *sănătate iremediabilă*, este tot ceea ce poate fi mai detestabil la un om. Şi când mi se va obiecta sănătatea din graţie sau entuziasm, voiu răspunde că acestea precedă oarecum sănătatea, că ele reprezintă două modalităţi de vieţuire cari determină felul sănătăţii. Ele sublimează în aşa măsură faptul organic, încât atunci când admirăm graţia sau entuziasmul, noi nu suntem sensibili şi nu avem în conştiinţă sănătatea, această expresie a organicului ce nu şi-a depăşit legea lui, depăşire ce o întâlnim totdeauna în boală.

* * *

Oamenii muncesc în general prea mult, pentru a mai putea fi ei înşişi. Munca este un blestem. Iar omul a făcut din acest blestem o voluptate. A munci din toate forţele numai pentru muncă, a găsi o bucurie într'un eofrt care nu duce decât la realizări irelevante, a concepe că te poţi realiza numai printr'o muncă obiectivă şi neîncetată, iată ceea ce este revoltător şi ininteligibil. Munca susţinută şi neîncetată tâmpeşte, trivializează şi impersonalizează. Ea deplasează centrul de preocupare şi interes din zona subiectivă, într'o zonă obiectivă a lucrurilor, într'un plan fad de obiectivitate. Omul nu se interesează atunci de destinul său personal, de educaţia lui lăuntrică, de intensitatea unor fosforescenţe interne şi de realizarea unei prezenţe iradiante, ci de fapte, de lucruri. Munca adevărată, care ar fi o activitate de continuă transfigurare, a devenit o activitate de exteriorizare, de ieşire din centrul fiinţei. Este caracteristic că în

lumea modernă munca indică o activitate exclusiv exterioară. De aceea prin ea omul nu se realizează, ci *realizează*. Faptul că fiecare om trebue să aibă o carieră, să intre într'o formă de viaţă care aproape niciodată nu-i convine, este expresia acestei tendinţe de imbecilizare prin muncă. Să munceşti pentru ca să trăieşti, iată o fatalitate care la om e mai dureroasă decât la animal. Căci la acesta activitatea este atât de organică, încât el n'o separă de existenţa sa proprie, pe când omul îşi dă seama de plus-ul considerabil pe care-l adaugă fiinţii sale, complexul de forme al muncii. In frenezia muncii la om se manifestă una din tendinţele lui de a iubi răul, când acesta este fatal şi frequent. Şi în muncă omul a uitat de el însuşi. Dar n'a uitat ajungând la naivitatea simplă şi dulce, ci la o exteriorizare vecină cu imbecilitatea. Prin muncă a devenit din subiect, *obiect*, adică un animal cu defectul de a fi mai puţin sălbatec. In loc ca omul să tindă la o prezenţă strălucitoare în lume, la o existenţă solară şi sclipitoare, în loc să trăiască pentru el însuşi — nu în sens de egoism, ci de creştere interioară, — a ajuns un rob păcătos şi impotent al realităţii din afară. Unde mai există într'o astfel de viaţă extazurile, viziunile şi nebuniile? Unde mai există suprema nebunie, unde mai există voluptatea autentică a răului? Căci voluptatea negativă din încântarea pentru muncă are ceva din mizeria şi platitudinea omenească de fiecare zi, dintr'o meschinărie detestabilă şi periferică. De ce nu se hotărăsc odată oamenii să lichideze cu munca de până acum şi să înceapă o altă muncă, în care să nu mai găsim nici o asemănare cu genul de muncă în care s'au risipit? Oare a fost nevoe să clădească piramide, palate, temple şi castele? Nu este

suficientă conştiinţa subiectivă a eternităţii, conştiinţa acelei împliniri în supra-conştiinţă? Dacă a distrus ceva activitatea frenetică, munca neîncetată şi trepidaţia exterioară, apoi desigur aceasta nu poate fi decât simţul pentru eternitate. Munca este negaţia eternităţii. Cu cât creşte cucerirea de bunuri în temporal, cu cât se intensifică munca exterioară, cu atât eternitatea devine un bun mai inaccesibil, mai îndepărtat şi mai irealizabil. De aici perspectiva redusă a tuturor oamenilor activi şi energici, de aici platitudinea lor iremediabilă de gândire şi de simţire. Muncă, înseamnă periferie. Şi, deşi nu opun muncii, nici contemplaţia pasivă şi nici reveria vagă, ci transfigurarea intensă pentru realizarea unei prezenţe, prefer totuşi o lene ce înţelege şi justifică totul, unei activităţi frenetice, intolerante şi absolutiste. *Pentru a trezi lumea modernă la viaţă trebue scris elogiul lenei,* a acelei lenevii plină de împăcare şi de un zâmbet ce acceptă totul. Este infinit mai mult simţ metafizic într'un om leneş, decât într'unul activ. Se întâmplă însă uneori, ca lenea să fie întocmai ca şi munca, un semn de imbecilitate. De aceea, adevăratul elogiu nu poate fi decât acel al transfigurării.

* * *

Ma atrag depărtările, mă atrage marele gol, proectat din mine asupra firii. Un gol ce se ridică din stomac până la creer, trecând prin toate organele şi membrele ca un fluid uşor şi impalpabil, ca o insesizabilă pâlpâire internă. Şi nu ştiu de ce în întinderea progresivă a acestui gol, în mărirea neîncetată a acestui vid crescând în infinit, simt prezenţa misterioasă şi inexplicabilă, a celor mai contrare sentimente

cari agită sufletul omenesc. Sunt fericit şi nefericit în acelaş timp, încerc simultan exaltarea şi depresiunea, mă domină disperarea şi voluptatea în cea mai contradictorică dintre toate armoniile posibile. Să fie vagul depărtărilor, nostalgia după virginităţi cosmice, după singurătăţi fantomale şi misterioase? Mă domină un sentiment muzical al depărtărilor, vibraţii de melancolie infinită şi cu ritm de extaz în singurătate, cu priviri difuze pe înălţimi de cer şi cu tristeţea înălţimilor proprii. Cum să găsesc un triumf în marele gol, în atracţia nelămurită pentru depărtările cosmice? Mă văd singur în mijlocul unui peisagiu nemărginit, sorbind prin toţi porii aromele singurătăţii, încântat de reveria extatică a melancoliei, îndepărtând contururile ca pentru a face şi mai ciudate depărtările, trăind euforia şi neliniştea apocalipsului. Sunt atât de vesel şi de trist, încât lacrimile din mine au în acelaş timp reflexe de cer şi de infern. Pentru bucuria tristeţii mele aş vrea să nu mai existe moarte pe acest pământ, a cărei fatalitate este atât de groasnică în tristeţea pură şi adevărată.

* * *

O să mă înghită golul meu lăuntric, o să fiu înghiţit de propriul meu vid. Să simţi cum te prăbuşeşti în tine, în neantul tău propriu, cum rişti gândindu-te la tine, cum cazi în haosul intern! Sensaţia prăbuşirii în golul exterior, în vidul din afară este mult mai puţin complicată decât această sensaţie nebună a prăbuşirii în tine însuţi. Să-ţi dai seama de infinitele tale adâncimi şi să le simţi chemările răsunând de o vrajă demonică, este a atinge forma neobişnuită de expansiune centripetă, în care centrul fiinţii se

deplasează într'un joc indefinit în neantul subiectiv. Neliniştea prăbuşirii exterioare n'are farmecul maladiv al neliniştii, al prăbuşirii interne. Căci la aceasta se adaugă satisfacţia de a muri în tine, de a-ţi găsi moartea în nimicul tău propriu.

* * *

Receptivitatea pentru durere îşi are originea nu numai într'o structură temperamentală specifică, ci şi în obişnuinţa, în frecvenţa şi dominarea durabilă a durerii. Fiecare prilej de durere este trăit atunci cu mult mai multă intensitate, este exagerat şi proiectat în conştiinţă, până la paroxism. Multplicitatea durerii este un fenomen de exaltare intimă în care limitele conţinuturilor sufleteşti răsărite din durere se dilată la infinit, în care nu există margini şi forme pentru progresul durerii. Obişnuinţa cu durerea nu toceşte sensibilitatea, nu face omul insensibil la noui dureri, ci creează o receptivitate mult mai mare şi mai ascuţită. Atunci cea mai mică depresiune se amplifică, ia proporţii în conştiinţă, se intensifică şi apasă ca o greutate insuportabilă. Şi pe când bucuriile şi succesele nu pot depăşi un efect de moment, durerile se fixează în suflet ca eternităţi de ghiaţă. Intregul conţinut al personalităţii se desvoltă atunci sub semnul durerii, devenită realitate şi emblemă a acestei personalităţi. Dacă multă iubire apropie pe om de viaţă, multă durere îl separă. Nu este de mirare, pentruce la aceia cari nu cunosc decât îndelungile suferinţi cari tind să epuizeze seria nesfârşitelor dureri, desgustul de viaţă şi oboseala de a trăi sunt uneori atât de mari, încât gestul cel mai mic ia proporţia unui act eroic, străduinţa cea mai redusă se

proectează ca un efort colosal, — acţiunea cea mai timidă ca un risc formidabil. Oboseala şi desgustul de viaţă fac din orice lacrimă o mare de plânset, din orice întristare o sumă de tristeţi iremediabile, din orice durere un colos de suferinţe. Incapacitatea de a mai lua parte la viaţa lucurilor, la ritmul vieţii exterioare, face din oboseala continuă o stare în care te distanţezi progresiv de tot ceea ce există. Sunt extrem de chinuitoare aceste stări în cari în furtuni de durere apare oboseala, ca un corectiv vulcanului interior. Marea receptivitate pentru durere, pe care o au unii oameni, îi duce la amestecul oboselii cu o expansiune vulcanică, a furtunilor interne cu marile depresiuni. Un vulcan a cărui lavă ar suferi cristalizări chiar în elanul, în izbucnirea ei, s'ar consolida şi s'ar topi succesiv în ascensiunea sa. De aceea după acest vulcan nu rămâne numai fum, ci şi ghiaţă.

* * *

Pentru mine nimic n'are valoare decât prezentat în ultima expresie, realizat în forme ultime. Nu pot vorbi decât despre ultimele tristeţi, ultimele bucurii sau ultimele tragedii. Căci iubesc ceva numai întru cât apare fără nici o rezervă, fără nici un compromis şi fără nici o reticenţă. Şi unde se poate găsi aceasta altundeva decât în ultimele expresii? Incordările ultime şi convulsiunile tristeţilor sfâşietoare, nebunia ultimă, beţia şi excitarea în ultimele forme, mă încântă pentru amestecul lor de farmec şi de nelinişte, pentru surâsul acela apocaliptic, de o vrajă ciudată şi irezistibilă. Nu este totul *ultim?* Existenţa în genere nu este ea deja prinsă în neant? Şi ce este neliniştea în faţa neantului decât bucuria perversă a ultimelor tristeţi, exaltarea pentru

definitivatul neantului şi provizoratul existenţei? Să fie oare pentru noi existenţa un exil şi neantul o patrie?

Trebue să lupt împotriva mea, să explodez împotriva destinului meu, împotriva soartei mele. Cu cel mai barbar elan să arunc în anonimatul fiinţei mele toate cadavrele cari îmi împiedecă ascensiunea, toate obstacolele cari amână transfigurarea să nu mai rămână decât expansiunea mea subiectivă, groaznică şi infinita mea dorinţă de întunerec şi de lumină. Fiecare pas al meu să fie un triumf sau o prăbuşire, un avânt sau o ratare. In cea mai fulgerătoare alternanţă să crească şi să moară viaţa din mine, în ritmul cel mai trepidant să se deschidă florile şi să strălucească putregaiul sufletului meu. Nimic din calculul meschin şi din aprecierea raţională a existenţelor curente să nu mai îngreuneze tensiunea nemărginită a vijeliei mele interne, a durerilor şi amurgurilor mele. Cu sălbăticia impetuoasă a resurselor neexploatate din mine şi cu încrederea bestială a patimilor comprimate, să înghit lumină şi întunerec pentru orgia mea lăuntrică, pentru voluptăţile şi chinurile haosului meu, pentru tragicile încântări ale desnădejdei şi ale bucuriilor mele ultime.

Mă arde un astfel de foc interior şi mă agită furtuni atât de mari, încât mirarea mă apucă cum de nu explodez deodată cu această lume într'un avânt apocaliptic. Simt cum tremur eu şi cu mine întreaga lume, cum mă năpădeşte fioruri din adâncuri şi cum mă cuprinde o exaltare de sfârşit de lume. Aş vrea ca toată lumea aceasta să fie aruncată în aer de fatalitatea ei proprie, de o nebunie imanentă, continuă şi adâncă, de o demonie intrinsecă şi părăsită, să se cutremure totul ca în faţa ultimelor clipe, să ne

învârtim halucinaţi la viziunea agoniei definitive, a agoniei ultime a universului. Nimic să nu-şi mai găsească o raţiune în sine însuşi, totul să fie într'o clipă nimic. Şi să soarbem nimicul prinşi în vârtejul demonic al clipelor din urmă.

Nu este un semn de rezistenţă, ci de imbecilitate în faptul că oamenii supravieţuesc unor încordări organice excesive şi unor stări sufleteşti de limită. Ce rost mai are să trăieşti după asemenea tensiuni, ce rost mai are reîntoarcerea în platitudinea existenţei? Nu numai după experienţa neantului şi a disperării îmi pare un non-sens supravieţuirea, dar şi după intensitatea voluptoasă a actului sexual. Nu voiu înţelege niciodată cum de nu s'au găsit oameni cari să se sinucidă în culmea voluptăţii sexuale, cum de nu s'au găsit fiinţe cari să simtă vulgară şi plată orice supravieţuire. Fiorul acela nemărginit în intensitate, dar aproape iluzoriu în timp, ar trebui să consume într'o clipită toată fiinţa noastră. Şi dacă n'o consumă pentru ce n'o consumăm noi? Sunt atâtea moduri de a muri, dar nimeni n'are curajul şi originalitatea unei morţi sexuale, care n'ar fi mai puţin absolută decât celelalte morţi, ci ar avea avantajul de a te arunca în nimic în mijlocul suspinelor de voluptate. De ce să pierdem astfel de căi, de ce să neglijăm astfel de prilejuri? Trebue numai o sclipire de amarnică luciditate în culmea uitării sexuale, pentru ca moartea sexuală să nu mai apară o iluzie sau o fantezie deviată.

Dacă oamenii vor ajunge vreodată la o stare în care să nu mai poată suporta monotonia, platitudinea şi vulgaritatea existenţei obişnuite, atunci orice prilej de trăire absolută va fi un motiv de sinucidere. Imposibilitatea de a supravieţui exaltării aceleia infinite, va consuma, ca în complicaţiile

apocalipsului, orice urmă de existenţă. Atunci nu se va mai mira nimeni de ce, pentru o mare sensibilitate, se poate pune problema dacă mai are rost să mai trăeşti după ce asculţi unele simfonii sau după ce priveşti un peisagiu rar şi fascinator. Toate aceste experienţe au un caracter de definitivat sau în cazul cel mai bun de răscruce. După ele, ori câtă diversitate ai mai căuta în viaţă, ea nu te poate îndepărta dela sensaţia de gol ce urmează fantasticelor plenitudini ce se nasc şi cresc în experienţele capitale.

Tragedia omului, ca animal dezintegrat din viaţă, consistă în faptul că el nu mai poate găsi o satisfacţie în datele şi valorile vieţii. Orice fiinţă, ca parte din existenţă poate vieţui întrucât pentru ea existenţa, din care ea face parte, are caracter de absolut. Pentru om, viaţa nu e un absolut. De aceia, nici un om întru cât nu e numai animal, nu găseşte o mulţumire în faptul însăşi al vieţii, in faptul de a trăi. Pentru animal, viaţa e totul; pentru om, ea este un semn de întrebare. Şi acest semn de întrebare este un final, căci omul n'a primit până acum nici un răspuns întrebărilor lui şi nu va primi niciodată, deoarece viaţa nu numai că n'are nici un sens, dar nici nu poate avea unul.

PRINCIPIUL SATANIC IN SUFERINŢĂ

Dacă sunt oameni fericiţi pe acest pământ, pentru ce nu urlă, pentru ce nu apar în stradă să-şi ştrige bucuria în ţipete nebune şi neîncetate? De unde atâta discreţie şi atâta rezervă? Dacă aş avea conştiinţa unei bucurii continue, a unei exaltate dispoziţii interne în spre plăcere şi

dacă aş simţi o irezistibilă înclinare în spre seninătate n'aş putea trăi numai în mine acele momente, ci le-aş împărtăşi într'un elan fără margini tuturora, m'aş risipi de bucurie în văzul celorlalţi, mi-aş consuma toată energia pentru a face comunicabilă starea mea de fericire, prea plinul meu încântător şi debordant. N'aş regreta dacă după o astfel de risipire vocea ar răguşi, ochii ar orbi şi mersul s'ar împletici, n'aş regreta dacă funcţiile şi posibilităţile organelor s'ar epuiza şi focul din mine şi-ar încetini pâlpăirile.

Dacă există fericire în lume ea trebue comunicată. Sau oamenii cu adevărat fericiţi n'au *conştiinţa* fericirii lor? Le-am putea împrumuta noi o parte din conştiinţă, pentru ca ei să ne răsplătească din infinita lor inconştienţă. De ce numai durerea are lacrimi şi ţipete, iar plăcerea numai fioruri? Când în plăcere omul ar avea atâta conştiinţă, câtă are în durere, atunci n'ar putea răscumpăra plăcerile, durerile şi distribuţia în lume n'ar fi incomparabil mai echitabilă?

Durerile nu se uită, chiar fiindcă sunt legate, într'un mod nemăsurat de mare de conştiinţă. De aceea, singurii oameni cari au mult de uitat, sunt aceia cari au suferit mult. Numai oamenii normali n'au ce uita.

Intr'un anumit fel, nici plăcerile nu se uită, căci şi ele se însumează în personalitatea noastră, determinând-o într'o puternică receptivitate pentru plăcere şi înseninând progresiv fiinţa noastră, întocmai ca şi suferinţa care determină receptivitatea în sensul ei. Dar pe când durerile au o pregnanţă şi o individualitate dincolo de însumarea şi totalizarea ce se realizează în noi, plăcerile se şterg şi se topesc ca nişte forme cu conturul indecis. Ne este

extraordinar de greu a ne aminti de o plăcere şi de cadrul în care ea s'a desvoltat, pe când amintirea durerii amplifică sensaţia penibilă cu memoria deconcertantă a cadrului. Că plăcerile nu se pot uita integral, o dovedeşte faptul că un om ce a trăit toată viaţa în plăceri, nu va avea la bătrâneţe decât o uşoară dezabuzare, pe când unul ce a suferit mult, numai în cazul cel mai bun, va realiza o profundă resemnare. Şi resemnarea presupune infinite tragedii anterioare.

Este o prejudecată ruşinoasă în afirmaţia că plăcerile sunt egoiste, că ele separă pe om de viaţă, precum tot atât de ruşinoasă este aceea după care durerile creează afinităţi cu lumea. Superficialitatea ce există la sursa unor atari prejudecăţi este revoltătoare şi originea ei livrescă este de natură a nulifica în conştiinţa mea toate bibliotecile în faţa unei singure experienţe trăite până la margini.

Concepţia creştină şi concepţia curentă a suferinţii sunt fundamental falşe. După ele, suferinţa este un drum spre iubire, când nu este calea esenţială a iubirii. Dar oare creştinismul numai în această problemă ar trebui corectat?

A vorbi de drumul suferinţei ca drum al iubirii este a nu cunoaşte nimic din esenţa satanică a suferinţei. Pe treptele suferinţei nu urci, ci scobori. Ele nu formează scări în spre cer, ci în spre infern. Şi întunerecul în care ajungi pe scările durerii, nu este mai puţin infinit şi etern decât lumina ce te orbeşte pe scările bucuriei.

Suferinţa este o cale de separare, de disociere, este o forţă centrifugală ce te detaşează de sâmburele vieţii, de centrul de atracţie al lumii, de unde totul tinde să se unifice în iubire şi intimitate. Dacă principiul divin se caracterizează

printr'un efort de sinteză cosmică, și de participare metafizică la esența totului, atunci suferința este la antipodul acestui principiu. Principiul satanic, ca principiu de dislocare, de dualizare și dramatizare, străbate într'o imanență organică și esențială întreg sâmburele durerii.

In toate formele bucuriei, participi naiv la ritmul total al vieții, iei un contact inconștient și experimental cu dinamismul concret al firii și te simți legat prin toate fibrele cu pulsațiile iraționale ale lumii. Și aceasta nu numai în bucuria spirituală, ci și în diversitatea formelor de plăcere organică, în multiplele voluptăți ale simțurilor.

Separarea de lume în suferință duce la interiorizare excesivă, la o desvoltare paradoxală a gradului de conștiință, încât toată lumea cu splendorile și întunecimile ei se fixează față de om într'o poziție de exterioritate și transcendență. Și când ești într'o asemenea măsură separat de lume, când ai lumea veșnic în fața ta și când te simți iremediabil singur în fața acestei lumi, atunci cum să mai poți uita ceva? Nu simți necesitatea uitării decât a lucrurilor și experiențelor din cauza cărora ai suferit. Or, unul din paradoxele bestiale ale acestei lumi este de a șterge amintirile celor ce n'ar vrea să uite și de a fixa amintirile în memoria celor ce ar dori să uite totul.

*
* *

In genere, oamenii se împart în două categorii: în aceia pentru cari lumea oferă prilejuri de interiorizare și aceia pentru cari lumea rămâne exterioară, obiectivă și nesemnificativă. Toate obiectele lumii fizice și toate formele naturii sunt lipsite pentru om de orice semnificație, dacă sunt

privite ca atare, în ele înşile. Semnificaţia lor se desvălue numai unei intense trăiri subiective care tinde să le asimileze şi să le însumeze în subiectivitate. Atunci cresc în noi şi nu numai că le determinăm, dar ne determină şi ele. Oamenii cari interiorizează nu pot lua faptele brute, nude sau moarte, ci le vitalizează, le integrează, topindu-le într'un torent lăuntric. Intr'o adevărată interiorizare, toată existenţa obiectivă e un *pretext*. Şi numai ca atare ea poate avea semnificaţie, deoarece o teleologie obiectivă, nu se poate construi şi justifica decât pe o sumă de iluzii, cari au păcatul de a fi direct sesizabile şi demascabile de un ochiu pătrunzător. Toţi oamenii văd focuri, furtuni, prăbuşiri, peisajii; dar câţi simt în ei flăcări, trăznete, vârtejuri sau armonii? Sau câţi la vederea unor flacări se gândesc simultan la graţie şi la moarte, şi câţi poartă în ei frumuseţi îndepărtate cari să le coloreze melancoliile? Oamenii cari trăiesc indiferent, cărora natura nu le oferă decât o obiectivitate fadă şi rece, deşi pot fi perfect mulţumiţi cu viaţa, ea nu este mai puţin pentru ei o sumă de ocazii pierdute. Căci ei nu pot depăşi o formă de vizualitate ordinară. La omul comun, văzul în loc să înghită obiectul, îl izolează, îl îndepărtează dela orice posibilitate de integrare şi asimilare.

Oricât m'aş fi sbătut eu în această lume şi oricât m'aş fi separat de ea, distanţa dintre mine şi ea n'a făcut decât să mi-o facă mai accesibilă. Deşi nu pot găsi un sens în lume, un sens obiectiv şi o finalitate transcendentă, care să arate în spre ce evoluiază lumea şi la ce ajunge procesul universal, varietatea de forme a existenţii a fost totuşi în mine un prilej de veşnice încântări şi tristeţi. Am avut

momente când frumusețea unei flori a justificat în fața înțelegerii mele existența unei finalități universale, precum o pată în puritatea unui azur a fost de natură a-mi ațâța verva pesimistă. Cei ce interiorizează peste măsură, descopăr în cel mai insignifiant aspect al naturii o revelare simbolică.

Oare tot ceea ce am văzut eu în viața mea, să port în mine? Mă sperie gândul că toate peisajele, cărțile, femeile, vulgaritățile și viziunile sublime s'au condensat într'un creer și că o parte din trecutul umanității s'a actualizat într'o biată conștiință. Aceste gânduri, viziuni, aspecte și obiecte nu par a se fi subtilizat în țesăturile unei substanțe nervoase, a se fi subțiat până la transparență într'un mediu de o finețe inexplicabilă, ci am impresia că s'au transpus în mine ca *realități*, că o parte din existență apasă în infinitul meu lăuntric. Poate de aceea mă simt uneori atât de greu, de apăsat și de copleșit că aș vrea să uit în toate prilejurile pe cari mi le oferă viața. Interiorizarea duce la prăbușire, fiindcă prin ea a *intrat* oarecum lumea în tine și te apasă dincolo de orice rezistență. Mai este atunci de mirare de ce unii se servesc de sport, de vulgaritate, de artă și de sexualitate numai pentru a uita?

* * *

— Pentru ce nu scriu femeile? Fiindcă ele pot plânge oricând.

* * *

— Câte mii de celule nervoase mă costă fiecare gând? Iată întâia întrebare ce trebue să și-o pună un gânditor existențial și organic, un gânditor viu.

* * *

— Eu nu am idei, ci obsesiuni. Idei poate avea oricine. Nimeni nu s'a prăbuşit din cauza ideilor.

* * *

— Defectul tuturor oamenilor este că *aşteaptă* să trăiască, deoarece n'au curajul fiecărei clipe. De ce n'am pune în fiecare moment atâta pasiune şi atâta ardoare, încât fiecare clipă să devină un absolut, o eternitate? Toţi învăţăm să trăim după ce nu mai avem nimic de aşteptat, iar când aşteptăm nu putem învăţa nimic, fiindcă nu trăim în prezentul concret şi viu, ci într'un viitor fad şi îndepărtat. Ar trebui să nu aşteptăm nimic decât dela sugestiile imediate ale clipei, *să aşteptăm fără a avea conştiinţa timpului.* Salvarea nu poate fi decât în recâştigarea imediatului. *Căci omul este o fiinţă care a pierdut imediatul.* De aceea, este el un *animal indirect.*

* * *

— De când trebue să înceapă fericirea noastră? De când ne-am convins că adevărul nu poate exista. Căci de aici orice mod de salvare este posibil, chiar dacă ar fi o salvare prin nimic. Acela care nu crede în imposibilitatea adevărului sau acela ce nu se bucură de această imposibilitate n'are decât o cale de salvare, pe care n'o va găsi, însă, niciodată.

* * *

— Excesul de subiectivism, la oamenii cari n'au ajuns la credinţă, nu poate duce decât la megalomanie sau la autodenigrare. Când te preocupi mult de tine însuţi, nu poţi ajunge decât să te iubeşti sau să te urăşti dincolo de

orice măsură. In amândouă felurile te lichidezi înainte de vreme. Nu e subiectivism acela ce nu te face Dumnezeu sau Satana.

* * *

Ar trebui ca omul să înceteze să fie sau să devină un animal raţional. Mai bine să devină o fiinţă absurdă care în fiecare moment riscă totul, cu fantezii periculoase şi exaltări infinite, când ar putea muri din cauza a tot ce oferă lumea şi a tot ce nu oferă. Idealul oricărui om ar trebui să fie încetarea de a fi om. Şi aceasta nu se poate decât prin realizarea *arbitrarului absolut.*

* * *

Iubirea de oameni ce răsare din suferinţă, seamănă cu înţelepciunea ce izvorăşte din nefericire. In amândouă cazurile rădăcinile sunt putrede şi izvorul infectat. Numai iubirea de oameni care e naturală şi spontană, rezultată dintr'o dăruire firească şi dintr'un elan irezistibil poate fecunda şi sufletele altora şi poate comunica o intimitate caldă şi senină. Aceea ce rezultă din suferinţă ascunde prea multe lacrimi şi suspine pentru a nu împrăştia raze de o claritate amară, în care punctele negre pătează puritatea iubirii. Este prea multă renunţare, prea mult chin şi prea multă nelinişte, pentru ca această iubire să fie altceva decât o infinită concesivitate. Ierţi totul, admiţi totul, justifici totul. Dar este aceasta iubire? Şi cum să mai iubeşti când nu eşti ataşat de nimic? Iubirea de oameni din suferinţă este vidul acelui suflet omenesc, între tot şi nimic, întocmai cum într'un suflet cu amoruri ratate numai

donjuanismul mai are un sens. In creştinism nu există iubire, ci numai concesivitate. Iar pe acela, care s'a crezut mântuitorul lumii, dacă l-ar fi luat depe cruce înainte de a intra definitiv în nimic, el n'ar mai fi avut nici măcar această concesivitate, această indulgenţă, care este mai mult o aluzie la iubire, decât iubire.

Iubire din suferinţă? Ea poate fi nemărginit de mare, dar florile acestei iubiri nu se înrădăcinează mai puţin în otravă.

* * *

Totul este posibil şi nimic nu e posibil; totul e permis şi nimic. In orice direcţie ai apuca nu este mai bine decât în nu importă care alta. Ori realizezi ori nu realizezi nimic, ori crezi ori nu crezi, tot una e, precum tot una este dacă taci sau dacă strigi. Poţi găsi totului o justificare, precum nu poţi găsi niciuna. Totul este în acelaş timp ireal şi real, absurd şi firesc, fantastic şi plat. Nici un lucru nu poate fi pus înaintea altuia, precum nici o ideie nu e mai bună decât alta. De ce să te întristezi de tristeţea ta şi să te bucuri de bucuria ta? Ce-ţi pasă dacă lacrimile tale sunt de plăcere sau de durere? Iubeşte-ţi .nefericirea şi urăşte-ţi fericirea, amestecă totul şi confundă totul. Renunţă la distincţii, la diferenţieri şi la planuri. Fii ca un fulg dus de vânturi sau ca o floare purtată de valuri. Fii rezistent unde nu trebue şi laş unde ar trebui. Cine ştie dacă în felul acesta nu vei fi mai câştigat? Şi dacă nu câştigi, ce e dacă pierzi ceva? Este ceva de pierdut şi ceva de câştigat în această lume? Orice câştig este o pierdere, precum orice pierdere este un câştig. Pentru ce oamenii mai aşteaptă o

atitudine determinată, idei precise şi vorbe corecte? Simt că ar trebui să vărs foc pe gură ca răspuns la toate întrebările ce mi s'au pus şi ce nu mi s'au pus.

* * *

Cum s'ar putea lupta împotriva nefericirii? Numai luptând împotriva noastră, dându-ne seama că ea nu provine din afară ci din noi înşine. Dacă ne-am da seama în fiecare moment că totul depinde de răsfrângerea în conştiinţa noastră, de amplificările interne şi de ascuţimea sensibilităţii atunci am ajunge în fiecare clipă la aceia luciditate în care realităţile se situiază în justele lor contururi. Nu este vorba să ajungem la fericire, ci la un grad mai mic de nefericire. Omul care este mai aproape de fericire, decât de nefericire are nevoie de concursul permanent al acestei lucidităţi, ce corectează exagerările sau anticipările sensibilităţii, deoarece el nu s'a analizat până acolo, încât spiritul să se cristalizeze autonom de viaţă. In cazul oamenilor nefericiţi, un corectiv posterior este în totdeauna necesar pentru a nu sombra — nu în desnădejde, — ci în imbecilitate.

Este un semn de mare rezistenţă în a rămânea în desnădejde, precum este un semn de mare deficienţă în a ajunge la imbecilitate în urma unei îndelungi nefericiri. Trebue o adevărată educaţie, un efort lăuntric persistent pentru a atinge un grad mai redus de nefericire. Orice educaţie şi orice efort spre a atinge fericirea sunt dela început sterile. Orice ai face nu poţi deveni fericit, dacă ai apucat pe drumul nefericirii. Poţi trece dela fericire la nefericire; drumul

invers nu e posibil. Ceea ce înseamnă că fericirea poate avea surprize mai dureroase decât nefericirea. In fericire simţi că lumea aceasta trebuia să fie aşa cum e; în nefericire, oricum afară de cum e. Şi deşi îţi dai seama de originea subiectivă a nefericirii, defectul personal îl converteşti fatal într'un defect de constituţie metafizică.

Niciodată nefericirea nu va putea ajunge la generozitatea în care să-şi recunoască în mod absolut întunerecul propriu, pentru a vedea eventualele lumini ale lumii. Văzând mizeria subiectivă în mizeria obiectivă a lumii, credem că ne uşurăm povara şi ne dispensăm de mustrările ce ar trebui să ni le facem. In realitate această universalizare ne adânceşte nefericirea şi prezentând-o ca pe o fatalitate cosmică, ne închide orice posibilitate de a o diminua, de a o face mai suportabilă.

Disciplina nefericirii provoacă mai puţine nelinişti, mai puţine surprize dureroase, un chin mai atenuat şi o suferinţă mai stăpânită. Este o mascare aristocratică a consumării intime, o discreţie a agoniei în această disciplină a nefericirii, care înseamnează aparent conştiinţa în momentele supreme, pentruca tragedia să fie şi mai mare în adâncuri.

* * *

Sensibilitatea pentru frumosul ca împlinire formală şi armonică, se desvoltă cu atât mai puternic cu cât omul este mai aproape de fericire. Totul în frumuseţe îşi găseşte o raţiune în sine însuşi, un echilibru intern şi o justificare integrală. Un lucru frumos nu-l putem concepe decât aşa cum e. Un tablou sau un peisaj, ne încântă în aşa măsură,

încât noi nu ni-l putem reprezenta în momentul contemplaţiei decât în forma ce ni se prezintă. A privi lumea sub semnul frumuseţii, este a afirma că lumea aceasta trebuia să fie aşa cum e. Intr'o astfel de viziune totul se topeşte în armonii şi străluceşte în splendori, iar aspectele negative ale existenţei nu fac decât să intensifice farmecul armoniilor şi strălucirea splendorilor. Frumuseţea nu va salva lumea, dar va apropia mai repede de fericire pe acei cari umblă pe această cale. Se poate ca frumosul în această lume de antinomii şi de paradoxuri să fie în afară de aceste anomalii? Intreg farmecul şi întreaga structură particulară a frumosului derivă din faptul de a fi numai obiectiv un paradox, iar subiectiv, pentru cel ce trăeşte frumosul, de a fi dincolo de orice paradox. Fenomenul estetic exprimă paradoxul de a reprezenta *absolutul în formă,* de a obiectiva în forme limitate un infinit. Căci ce înseamnă asietatea, împlinirea totală fără posibilitatea de a concepe altă modalitate de realizare, decât a prezenta un absolut simţirii noastre? Despre imposibilitatea reală a acestui absolut, despre contradicţia esenţială şi organică, noi nu ne dăm seama în momentul de contemplare a frumosului, ci trăim în cea mai naivă participare un absolut care se dovedeşte obiectiv a fi o imposibilitate. Absolutul în formă, absolut întruchipat în expresii limitate este posibil în sufletul celui dominat de emoţia estetică, în clipa viziunii frumosului, el este, însă, o contradictio în adjecto unei alte perspective decât cea a frumosului. Din acest motiv, este atâta iluzie în orice ideal de frumuseţe, încât întinderea ei este nedeterminabilă. Şi ceeace este mai grav, e că premisa fundamentală a oricărui ideal de frumuseţe, după care

lumea aceasta trebuia să fie așa cum e, nu rezistă nici celei mai elementare analize. Lumea aceasta trebuia să fie oricum, numai așa cum e, nu.

* * *

Pentruce oamenii doresc să realizeze neapărat ceva? N'ar fi incomparabil mai bine să stea suspendați sub soare într'o liniște senină și într'o tăcere admirabilă? Ce este de realizat și de ce atâta sforțare și atât imperialism? Omul a pierdut simțul marilor tăceri, a marilor liniști ce îmbată ființa cu arome de eternitate. Deși *conștiința* este fructul unei deficiențe vitale, ea nu s'a determinat la fiecare om ca un element de inadaptabilitate, ci la unii a desvoltat o exasperare a pornirilor vitale, o exagerare a imperialismului vital. Ne mai putând trăi în prezent, adună mai mult decât trebue vieții, aglomerează material care îl apasă și îl subjugă. Astfel sentimentul viitorului a fost o calamitate pentru om. Procesul, prin care conștiința a separat pe oameni în două categorii mari, este dintre cele mai ciudate și el e de natură a explica pentruce omul este o ființă atât de puțin consistentă, care nu-și poate fixa un centru de energie și de echilibru. Atât cei pe cari conștiința i-a dus la interiorizare, la chin și la tragedie, cât și cei pe cari i-a avântat într'un imperialism nelimitat, într'o groaznică dorință de achiziție și de posesiune sunt, în moduri diferite, dezechilibrați și nefericiți. *Conștiința a făcut din animal om și din om demon, dar ea n'a făcut încă din nimeni un Dumnezeu, în ciuda lumii care se mândrește de a fi omorît unul pe cruce.*

Feriți-vă de oamenii incapabili de viciu, deoarece prezența lor nu poate fi decât plictisitoare, incoloră și fadă. Căci despre ce vă poate vorbi un om incapabil de viciu decât

despre morală? Și cine n'a depășit morala înseamnă că n'a adâncit nimic din experiențele pe cari le oferă viața, că n'a ratat nici un elan și n'a transfigurat nici o prăbușire. O existență mare începe de acolo de unde pentru ea sfârșește morala, fiindcă numai de aici ea poate risca orice, poate încerca absolut totul, chiar dacă obstacole o împiedică dela realizări efective. Se cer infinite transfigurări pentru a ajunge în regiunea în care totul e permis, în care sufletul se poate arunca fără remușcări în vulgaritate, în sublim sau în grotesc, realizând o complexitate atât de bogată încât nici o direcție și nici o formă de viață să nu-i fie închise. Tirania exteriorului și a generalului, ce domină existențele comune, dispare pentru a-i lua locul absoluta spontaneitate a existenței unice, cu norma topită în fluiditățile ei interioare, cu legea în ea însăși, dincolo de orice formă și de orice schemă. Cum să nu dispară morala pentru o astfel de ființă, care poate fi cea mai generoasă, fiindcă este atât de absurdă încât poate să renunțe la lume și ca atare să dea tot ce se poate da? Generozitatea este incompatibilă cu morala, cu această raționalitate a obiceiurilor, conștiinței, cu această mecanizare a vieții. Orice faptă generoasă este absurdă, este o renunțare ce nu se poate găsi la omul comun, care se îmbracă în hainele moralei spre a-și ascunde vulgara lui nulitate. Tot ce este cu adevărat moral începe de acolo de unde s'a lichidat cu morala. Meschinăria moralei cu norme raționale, cu legi fixe și cadre exterioare, nu se evidențiază mai bine ca în condamnarea viciului, această expresie de tragic carnal și de turburare pasională, ce crește din prezența spiritului în carne. In orice viciu este prezentă o tragedie a cărnii, un salt al cărnii din fatalitatea ei, o încercare de

sfărâmare a limitelor imanente ce încarcerează elanurile pasionale. O plictiseală organică se ridică până la o desnădejde a nervilor şi a cărnii, din care nu se pot salva, decât încercând celelalte forme posibile de voluptăţi. Atracţia tuturor celorlalte forme decât cele normale, picură în senzaţiile viciului o nelinişte turburătoare, diversă în consecinţe şi complexă în agitaţii. In viciu, spiritul parecă a devenit sânge şi se agită ca o forţă imanentă în carne. Explorarea în ordinea posibilului nu se poate face fără concursul spiritului, fără intervenţia conştiinţei. Viciul reprezintă o formă de triumf a individualului. Şi cum ar putea reprezenta carnea individualul, fără o intervenţie din afară? Acest amestec de spirit şi carne, de conştiinţă şi sânge, creează o efervescenţă extrem de fecundă pentru acela care e prins în seducţiile viciului. Nimic nu este mai respingător decât viciul învăţat, împrumutat şi afectat. Din acest motiv, elogiul viciului este complect injustificat; se poate cel mult constata fecunditatea lui, pentru oamenii cari îl ştiu transfigura, cari pot devia această deviere. A-l trăi brut, criminal, vulgar, este a-i exploata numai materialitatea lui scandaloasă şi a-i neglija fiorul imaterial care face din orice viciu o excelenţă. Viaţa intimă, pentru a atinge anumite înălţimi, nu se poate dispensa de neliniştile viciului. Şi nici un vicios nu poate fi condamnat decât în momentul când, în loc să considere viciul un pretext, îl transformă într'o finalitate.

* * *

Iubirea cu cât e mai intensă şi mai concentrată, cu atât se limitează mai mult în întindere, cu atât cere mai mult

individualul şi unicul. Astfel se întâmplă că marile pasiuni descopăr absolutul într'o femee, care la cea mai redusă analiză de abia îşi poate salva existenţa biologică. Unei consideraţii din afară, iubirea este atât de absurdă, încât ea nu poate fi apreciată decât pentru absurditatea ei. Din acest motiv, asupra iubirii nu se poate vorbi în consideraţii, ci numai în mirări.

Din milioane de femei să aleg una singură, să mă limitez numai la una? Ar trebui ca aceea să fie în fiecare moment *alta*, să fie capabilă de atâta transfigurare încât să-mi apară veşnic nouă şi nebănuită. Câţi au pasiunea atât de mare, încât în fiecare moment să *vadă* lumini noui şi farmece schimbate? Femeia este o fiinţă cu puţine posibilităţi, ea nu poate rezista exigenţelor unui bărbat torturat, pentru care iubirea este numai o formă de a te realiza în viaţă. Iţi trebue o pasiune mare până la imbecilitate, pentru a putea iubi o singură femee. Când simţi, însă, insuficienţa tuturor formelor de viaţă, când te satisface numai ceea ce e deviat, crescut paradoxal şi desvoltat exagerat, ce mai poţi găsi într'o singură femee? Schimbând multe, dacă ţi se refuză surprize psihologice, este imposibil să nu te farmece jocul de fizionomii, diversitatea de expresie şi să nu te pasioneze căutarea unui mister psihologic pe care nu-l găseşti totuşi, niciodată, fiindcă nu există. Sensibilitatea feminină e prea periferică şi prea receptivă, pentru a avea resursele inepuizabile ale unui mister. Farmecul absurd al iubirii adevărate, al iubirii intense este de a găsi mister într'o singură fiinţă, de a descoperi — sau mai precis a *inventa* — un infinit într'o existenţă individuală de o deconcertantă finitate.

Iubesc mai multe femei acei cari nu pot iubi. Don-juanismul este avantajul şi defectul celor certaţi cu Eros, dar cari au destule rezerve de viaţă pentru a nu ajunge la o impotenţă psihică sau erotică. Necesitatea de a varia aspectele lumii, născută dintr'o plictiseală organică, duce în domeniul iubirii, la don-juanism. Toţi oamenii cari au dus viaţa interioară până la ultimele ei limite, cari au disperat de sensul vieţii şi cari se chinuesc pe culmi, sunt în mod fatal don-juani, întocmai ca şi antipodul lor, oameni înguşti, lipsiţi de viaţă interioară, cu posibilităţi extrem de reduse de înţelegere şi simţire. Viaţa prezintă această ciudată dualitate de a intruni în realizarea exterioară pe cele două tipuri opuse de oameni: pe deficienţi şi pe cei prea-plini. Tot simţul psihologic este în a percepe dacă cineva a ajuns la o formă respectivă de viaţă din prea plin sau din deficienţă. Unul poate fi vicios şi imoral din deficienţă, altul din exces; unul poate ajunge la disperare din incapacitate, din lipsă de rezistenţă şi de gândire, altul din exces de problematică şi de interioritate.

Lumea cade în greşala, de a pune pe acelaş plan de viaţă sufletească, pe toţi acei oameni cari seamănă exterior şi aparent în realizările lor. Don-juanismul este interesant şi simptomatic numai la aceia la cari apare ca un fruct al disperării, al unei prea bogate reflexivităţi şi preocupări lăuntrice. Cine pe culmile disperării nu este un don-juan, acela nu şi-a asimilat disperarea organic, nu a trăit intens stările de limită, arderile şi consumările supreme, ci le-a încercat artificial ca într'un vag presentiment. A fi un om de mari singurătăţi, înseamnă a iubi pe toate femeile. Şi a iubi pe toate femeile înseamnă a nu iubi nici una. Cei cari

fac filosofia vieții nu pot fi decât niște diletanți ai Erosului, căci ei au pus prea multă pasiune în *problemele* vieții, pentru ca să mai aibă pasiune pentru *aspectele* ei. Pe culmile disperării, superficialitatea în iubire este o superficialitate din adâncime.

* * *

Am încercat într'o mare tăcere și într'o mare singurătate, în mijlocul naturii, departe de oameni și aproape de mine, o sensație de tumult nesfârșit în care lumea ca un torent irezistibil, m'a năpădit, a trecut prin mine asemenea unui fluid transparent și insesizabil. Inchizând ochii, întreaga lume pare că s'a topit în creerul meu, prin care ea trece în tr'un elan torențial, de un farmec indefinibil și de un avânt impetuos, curgând apoi din mine în forme și înălțări de valuri ca în visurile de înnec de o groază voluptoasă. Am simțit atunci nu numai cum un om poate trăi, în anumite clipe toată esența misterioasă a destinului uman, dar și cum în el se poate concentra universalitatea lumii, absorbită în extazurile singurătății. Dacă ai închis ochii pentru a atinge o tăcere și o singurătate mai mare, ai pierdut infinitul ce ți-l oferea perspectiva exterioară, pentru a câștiga un infinit mai complex și mai atrăgător. Și în acest moment de extaz cosmic, de revelație metafizică am simțit cum efluviile ce le degajam din mine erau efluviile acestei lumi, cum tremurul meu era tremurul ființei, și cum halucinația mea era halucinația existenței. Și m'am simțit în acel fior neuitat, iresponsabil de existența acestei lumi.

* * *

Cine își înalță aripi în mine, de simt cum sborul meu mă avântă într'o nebună și barocă expansiune? Să fie aripile eternității cari mă ridică în infinit, mă turbură și mă însingurează? Simt toată confuzia eternității în mine și sorb miresmele infinitului cum aș sorbi o otravă. Beat de eternitate și atras de infinit mă prăvălesc prin spații ca o figură solară și mă avânt prin imensități, ușor ca o iluzie și transparent ca un zâmbet, mă risipesc într'un nimic îmbietor pe care mi-l acopere seninătățile de azur și transcendențe de nouri. Cui să mă închin prin aceste deșerturi și cui să întind mâna prin aceste singurătăți, la cine să mă opresc în aceste evoluții cosmice și de unde să privesc ca la o mângâere? Cum se destramă azurul în fantastica mea viziune și cum nu mai rămâne decât un alb cu misterioase chemări! Și în acest drum cosmic, asemenea unei supreme aventuri, par'că-l caut pe Dumnezeu. Dar în infinit nu există popas. Și astfel, nu-l voiu găsi niciodată.

* * *

Procesul prin care cineva devine pesimist? O frecvență mare de depresiuni într'un om, care are atât elan încât în fiecare moment să fie viu. O fatalitate organică provoacă depresiuni incontinui fără determinante și excitante exterioare, numai dintr'o adâncă turburare internă, aceste depresiuni înnăbușă pâlpâirile elanului, atacă permanent rădăcinile vieții și distrug bucuria naivă și instinctivă de a trăi. Se afirmă cu totul greșit că devine cineva pesimist în urma unei deficiențe organice, în urma unor slabe posibilități vitale. In realitate nimeni nu devine pesimist dacă n'a avut anterior atât elan încât să fi dorit viața cu o

ardoare pasionată, chiar dacă această ardoare n'ar fi intrat în conștiința respectivului. Ulterior procesul de devitalizare se întâmplă ca o urmare a depresiunilor. Orice deficiență în pesimism este consecutivă depresiunilor. Căci numai la un om cu elan, cu aspirații și cu pasiuni, depresiunile au acea capacitate de eroziune care consumă din viață, precum valurile mării din uscat. La un simplu deficient, depresiunile nu duc la nici o încordare, la nici un paroxism și la nici un exces, ci la o stare de indiferență și apatie, de stingere lentă și de monotonie liniștită, din care nu pot reeși acele reacțiuni personale și dureroase caracteristice pesimismului. A fi pesimist înseamnă a prezinta un paradox organic, ce dă naștere la contradicții insurmontabile și fatale, cari explică efervescența atât de profundă a tuturor pesimiștilor. Și cum să nu fie un paradox organic în această îmbinare a unor frecvente depresiuni cu a unui nu mai puțin frecvent elan? Că în cele din urmă depresiunile consumă elanul și compromit vitalitatea, este mai mult decât evident pentru cine înțelege că depresiunile sunt adevărate atentate la viață. Impotriva lor nu se poate lucra efectiv; ele pot fi cel mult neglijate temporal prin o ocupație intensă sau prin distracții; dar după aceea apar într'o și mai mare intensitate. Numai într'o vitalitate neliniștită poate apărea paradoxul organic al pesimismului. Cum rezistențele vieții se reduc și scad progresiv, în conștiința omului se reflectează dureros acest proces de intrare în moarte. Nu devii pesimist — un pesimist demonic, elementar, bestial și organic, — decât după ce viața în lupta disperată împotriva depresiunilor nu s'a ales decât cu înfrângeri. Atunci apare în conștiința omului destinul ca formă a ireparabilului, a acelui ireparabil

pornit din esenţa lumii, ca pentru a ne arăta, mai dureroase şi mai apăsătoare, zădărniciile acestei vieţi.

Trebue, într'adevăr, să te fi luptat mult cu forţele demonice şi negative ale vieţii pentru a ajunge la conştiinţa ireparabilului, care nu face din ireversibilitatea vieţii decât o cale spre moarte, o evoluţie care nu e, în fond, decât o disoluţie. Să poţi spune după fiecare experienţă de viaţă: *niciodată*!; după fiecare întâmplare şi după fiecare încercare acelaşi cuvânt, simbol al definitivatului şi al ireparabilului, este desigur a fi pierdut totul, a fi atât de departe de viaţă pe cât eşti aproape de nimicul în care te aruncă moartea. Este îngrozitor când te gândeşti că după moarte îţi sunt definitiv pierdute, o zi cu soare, un zâmbet sau un prieten; dar este de o mie de ori mai îngrozitor să fi pierdut, *deja trăind*, toate aceste, să poţi spune despre tot ce ai auzit şi văzut: niciodată, niciodată! Este ca într'o absurdă călătorie internă, care te-a separat radical de lucruri, deşi prezenţa ta fizică se află în imediata lor apropiere.

* * *

Cum o să pot admite că *eu* nu sunt făcut pentru viaţă, când, în realitate *viaţa* nu este făcută pentru mine? Căci s'ar putea foarte bine ca în alte forme de viaţă, în forme cu totul diferite de acele în care sunt condamnat să trăiesc, eu aş putea fi fericit şi încântat, dominat de voluptăţi pe care ceilalţi nici nu le-ar bănui? De ce să mă sacrific *în gând*, de ce în ordinea conceptibilului să nu admit că eu m'aş putea potrivi într'o altă formă de viaţă, într'o altă alcătuire de existenţă? Şi atunci de ce să nu găsesc toată vina în această viaţă, iar nu în mine? Ar trebui mai puţin

ireparabil și mai multă absurditate acestei lumi, pentru ca să se poată schimba. Absurditatea ei de până acum depășește cu puțin platitudinea, pentru a-mi îngădui cea mai redusă iluzie. Aș putea crede în această lume, când ea s'ar schimba pentru mine. Sunt prea orgolios pentru a vedea răul din lume în răul din mine. Eu însă, nu mă voiu schimba niciodată după această lume.

* * *

Iraționalul din viață apare în considerațiile noastre, într'un dublu aspect: iraționalul, ca dinamism orb ce refuză orice ierarhie de valori și iraționalul, ca realitate în a cărei asimilare trăiești naiv, mulțumit și echilibrat. Această accepție dublă a iraționalului explică de ce putem spune că viața n'are niciun sens, ea fiind irațională în esența sa, precum și de ce susținem posibilitatea de salvare numai prin experiența naivă a iraționalului. Apropierea inconștientă de esență irațională a vieții te menține într'o stare de echilibru organic, deoarece formele tale de activitate și manifestare sunt formele vieții. Tot ceea ce faci răsare din sâmburele vieții, dintr'o obscură productivitate vitală. Experiența naivă a iraționalului te situiază în imanența substanțială a vieții. De aceea, naivitatea este o expresie directă a iraționalului. In naivitate individuația nu reprezintă un principiu de tragism, fiindcă în naivitate individul nu e separat de lume, ci este asimilat organic fluxului irațional al existenței. Șerpuirile acestui flux pot fi cât de complicate; atunci când trăiești în ele, nu suferi din cauza lor, deoarece drama se distribue pe întreaga sferă a vieții și nu se reflectează în conștiință, nu suferi o dramă unică,

individuală şi chinuitoare în afară de lume; nu încerci dualismul care izolează pe om în lume din cauza hipertrofiei conştiinţei. Prin conştiinţă, reflexivitate şi interiorizare, depăşeşti iraţionalul; dar numai pentru a ţi-se revela într'o deconcertantă proeminenţă. Căci această depăşire nu se poate realiza decât în gândire; prin biologicul din noi nu facem mai puţin parte din iraţionalitatea în genere. Iar când acest biologic devine nesigur, problematic de un echilibru instabil, aceasta nu se întâmplă decât pentru a ne descoperi şi mai mult iraţionalul, ca dinamism orb, indiferent oricărei teleologii şi oricărei ierarhii de valori. Omul este astfel constituit, încât el cere în fiecare moment o ierarhizare a valorilor, o scară de valori şi o sumă de criterii. In faţa fenomenului iraţionalităţii vieţii, a evoluţiei ei fără nici un scop, care face din viaţă un avânt haotic de forme debordante şi necristalizabile, exigenţa unei ierarhii de valori este o simplă exigenţă. Şi atunci se naşte revolta conştiinţei împotriva vieţii, revolta omului detaşat de viaţă împotriva iraţionalului, la care revoltă viaţa răspunde omului: mlădiază-te după mine şi renunţă la conştiinţă, la principiul separativităţii şi târît în fluxul iraţionalului vei înceta să cauţi un sens acolo unde nu e.

* * *

A ajunge să crezi numai în tăcere, să nu mai preţuieşti decât tăcerea, este a realiza una din cele mai esenţiale expresii ale trăirii la marginile vieţii. Elogiul tăcerii, la marii singuratici şi la întemeietorii de religii, îşi are o rădăcină mult mai profundă decât îşi închipuesc oamenii. Trebue ca prezenţa oamenilor să te fi exasperat în aşa măsură şi

complicația problemelor să te fi desgustat atât de tare, în cât să nu te mai intereseze decât tăcerea și strigătele ei, strigătele tăcerii cari nu sunt decât cascade intime a căror sgomot îl obiectivezi în lumea din afară.

Oboselile repetate te duc la aprecierea nelimitată a tăcerii, deoarece în oboseli toate cuvintele își pierd semnificația și bat în urechi asemenea unor ciocane mecanice, se destramă în sonorități vide, în vibrații iritante și în sunete exasperante. Toate conceptele se diluiază, toate expresiile tari se atenuiază, tot ceea ce vorbești sau asculți se desgolește într'o nuditate stearpă și respingătoare. In tine, nimic nu mai ia o formă sau o consistență expresivă, ci tot ce pleacă în afară și tot ce vine din afară rămâne ca un murmur îndepărtat, monoton și egal, neputând în nici un fel să excite nuanțele vieții sufletești, să trezească un interes sau o curiozitate. Atunci îți pare inutil să-ți mai dai o părere, să mai iei o atitudine sau să mai impresionezi pe cineva și toate sgomotele la cari ai renunțat prin tăcere cresc în agitația sufletească, existentă în toate marile tăceri. După ce te-ai frământat ca un nebun să rezolvi toate problemele, după ce te-ai chinuit pe culmi, când ar trebui să dai răspunsurile supreme, sfârșești prin a găsi în tăcere singura realitate și singura formă de expresie și cine nu sfârșește în tăcere înseamnă că n'a văzut totul.

* * *

Arta de a fi psiholog nu se învață, ci se trăește și se experimentează, deoarece nu există un complex de canoane care să-ți dea cheia misterelor psihice, a structurilor diferențiale ale vieții sufletești. Nu ești un psiholog bun dacă

tu însuţi nu eşti un subiect de studiat, dacă materialul tău psihic, nu oferă zilnic o complexitate şi un inedit, cari să excite curiozitatea ta continuă. Nu te poţi iniţia în misterul altuia, dacă tu însuţi n'ai un mister în care să te iniţiezi. Pentru a fi psiholog trebue să fii atât de nefericit încât să pricepi fericirea şi atât de rafinat încât să poţi deveni oricând barbar; iar disperarea în care trăieşti să aibă totdeauna atâta ardoare, încât să nu ştii dacă trăieşti în pustiu sau în flacări. Proteic, polimorf, pe cât de centripet, pe atât de centrifugal, formele vieţii să se combine în tine atât de multiplu şi atât de complex, încât extazul pe care-l vei atinge să fie estetic, sexual, religios şi pervers. A fi psiholog, înseamnă, a te învârti în fiecare moment, în jurul axei tale. Aceasta este întâia condiţie; a doua, este a avea atâta mobilitate, încât axele celorlalte fiinţe să-ţi fie atâtea centre de gravitate câte poate avea o fiinţă proteică.

Simţul psihologic este expresia unei vieţi care se contemplă pe sine în fiecare moment şi care în celelalte vieţi vede numai oglinzi. Ca psiholog, consideri pe toţi ceilalţi oameni părţi din tine, frânturi ale fiinţei tale. Şi în dispreţul pe care orice psiholog îl are pentru oameni este o secretă şi o infinită auto-ironie. Nimeni nu face psihologie din iubire, ci dintr'o pornire sadică de a nulifica pe altul prin cunoaşterea fondului său intim, de a desbrăca de misterul care, asemenea unei aureole, nimbează pe celelalte fiinţe. Cum acest proces epuizează repede pe oameni, ei având conţinuturi limitate, este explicabil de ce psihologul este acela care se plictiseşte mai repede de oameni, pentru că el este prea puţin naiv pentru a avea prieteni şi prea puţin inconştient pentru a avea iubite. Nici un psiholog

nu începe prin a fi sceptic. Orice psiholog sfârșește însă, prin a fi sceptic. Este, în acest sfârșit, pedeapsa naturii pentru acest violator de mistere, pentru acest suprem indiscret, care a pus prea puțină iluzie în cunoaștere, pentru ca să nu fi ajuns prin cunoaștere la desiluzie.

Puțină cunoaștere încântă; multă cunoaștere desgustă. Cu cât cunoști mai mult, cu atât vrei să cunoști mai puțin. Cine nu sufere din cauza cunoașterii, acela n'a cunoscut nimic.

* * *

Stând într'o contemplație liniștită, fixat și suspendat sub eternitate și auzind tic-tacul unui ceas, sau orice ritm ce ar semnifica progresul în timp, este imposibil să nu simți toată absurditatea mersului în timp, a mersului mai departe, tot non-sensul evoluției și a oricărui fel de desfășurare. De ce să mergi mai departe, de ce să mai trăești în timp? Revelația subită a timpului, în astfel de contemplații, care dă acestuia o proeminență vie și strivitoare, pe care n'o are niciodată în existența zilnică, este fructul unui desgust de viață, a unei incapacități de a mai continua cu aceeași poveste. Și când această revelație se întâmplă în noapte, absurditatea înaintării în timp se mărește de senzația unei indescriptibile singurătăți, deoarece atunci, departe de oameni și de lume, rămâi singur cu timpul în față într'o ireductibilă dualitate. Timpul, în această sensație de părăsire nocturnă, nu mai e umplut cu nici un lucru, cu nici o acțiune și cu nici un obiect, ci seamănă unui vid ce crește progresiv în existență, a unui vid în continuă dilatare și evoluție ca o amenințare de dincolo de lume. Nu

mai poţi auzi în liniştea şi tăcerea contemplaţiei decât ritmarea timpului în tine, sunetul şi pocnetul repetat asemenea unui dangăt de clopot într'o lume moartă. Drama omului şi a timpului n'o trăeşte decât acela care a separat timpul de existenţă, şi care în această disociere, fugind de existenţă e apăsat de timp. Şi acela simte cum creşte în el timpul asemenea morţii.

Singurul lucru care-l poate salva pe om este iubirea. Şi deşi atâta lume a susţinut această afirmaţie, este a nu fi încercat niciodată iubirea, pentru a o declara banalitate. Să-ţi vină să plângi atunci când te gândeşti la oameni, să iubeşti totul într'un sentiment de supremă responsabilitate, să te apuce o învăluitoare melancolie când te gândeşti şi la lacrimile ce încă nu le-ai vărsat pentru oameni, iată ce înseamnă a te salva prin iubire, singurul izvor al speranţelor.

Oricât m'aş lupta pe culmile disperării, nu vreau şi nu pot să renunţ şi să părăsesc iubirea, chiar dacă disperările şi tristeţile ar întuneca izvorul luminos al fiinţei mele, deplasat în cine ştie ce colţuri îndepărtate ale existenţei mele.

Prin orice pot cădea în lumea asta, numai printr'o mare iubire nu. Iar atunci când iubirii tale i s'ar răspunde cu dispreţ sau indiferenţă, când toţi oamenii te-ar abandona şi când singurătatea ta ar fi suprema părăsire, toate razele iubirii tale ce n'au putut pătrunde în alţii ca să-i lumineze sau să le facă întunerecul mai misterios, se vor răsfrânge şi se vor reîntoarce în tine, pentru ca în clipa ultimei părăsiri strălucirile lor să te facă numai lumină şi văpăile lor numai căldură. Şi atunci întunerecul nu va mai fi o atracţie irezistibilă şi nu te vei mai ameţi la viziunea prăpăstiilor şi adâncimilor.

Dar ca să ajungi la accesul luminii totale, la extazul absolutei splendori, pe culmile și limitele beatitudinei, dematerializat de raze și purificat de seninătăți, trebue să fi scăpat definitiv de dialectica luminii și a întunerecului, să fi ajuns la autonomia absolută a întâiului termen. Dar cine poate avea o iubire atât de mare?
